

พระสูตรตันตปิฎก เล่ม 1

พระไตรปิฎก เล่ม 9

ทีมนิกาย สิลขันธวรรค

บทนำ

พระสูตรตันตปิฎกเป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎกที่รวบรวมพระธรรมเทศนา การสนทนา การตอบปัญหา และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า ตลอดจนคำสอนของพระสาวกในบางโอกาส

ลักษณะสำคัญของพระสูตรคือ พระธรรมมิได้ปรากฏเป็นเพียงหัวข้อธรรมที่แยกออกจากชีวิต แต่ปรากฏอยู่ท่ามกลาง บุคคล สถานที่ เหตุการณ์ คำถาม ความเชื่อ และปัญหาที่เกิดขึ้นจริง

ดังนั้น การศึกษาพระสูตรให้เข้าใจจึงไม่ควรพิจารณาเฉพาะว่า “พระพุทธเจ้าตรัสว่าอะไร” แต่ควรพิจารณาร่วมกันว่า ตรัสแก่ใคร ตรัสที่ไหน เหตุใดจึงทรงแสดงธรรมนั้น ผู้ฟังมีความคิดหรือปัญหาอย่างไรก่อนฟัง พระองค์ทรงนำการสนทนาไปในทิศทางใด และ เมื่อการสนทนาจบลง เกิดผลอย่างไร การพิจารณาบริบทเหล่านี้ช่วยให้เราไม่ดึงพระธรรมบางข้อความออกจากเหตุการณ์เดิม แล้วนำไปตีความกว้างเกินกว่าที่พระสูตรรองรับ

1. พระสูตรตันตปิฎกมิใช่เพียงหนังสือรวมคำสอน

เมื่ออ่านพระสูตร จะพบผู้คนหลากหลาย ทั้งพระภิกษุ พราหมณ์ กษัตริย์ คหบดี ปริพาชก มาณพ และบุคคลทั่วไป แต่ละคนเข้ามาหาพระพุทธเจ้าด้วยพื้นฐานที่แตกต่างกัน บางคนมาด้วยศรัทธา บางคนมาด้วยความสงสัย บางคนต้องการถามปัญหา บางคนต้องการโต้แย้ง บางคนยึดมั่นในชาติกำเนิด บางคนยึดพิธีกรรม บางคนสนใจตบะ บางคนสนใจฤทธิ์และประสพการณ์พิเศษ

พระพุทธเจ้าจึงมิได้ทรงเริ่มแสดงธรรมจากจุดเดียวกันแก่ทุกคน แต่ทรงพิจารณาเหตุแห่งคำถาม และพื้นฐานของผู้ฟัง แล้วทรงนำไปสู่ธรรมที่ควรเข้าใจตามลำดับ

2. จากคำถามของบุคคล ผู้หลักธรรม

สิ่งที่น่าสนใจในพระสูตรคือ คำถามในตอนต้นอาจเป็นเรื่องหนึ่ง แต่เมื่อพระพุทธเจ้าทรงสนทนาต่อไป คำถามนั้นอาจเปิดไปสู่ประเด็นที่ลึกกว่าเดิม จากเรื่อง ชาติกำเนิด อาจนำไปสู่ คุณธรรม และความประพฤติ จากเรื่อง พิธีบูชาอัญญ อาจนำไปสู่ การไม่เบียดเบียนและการให้ จากเรื่อง ปาฏิหาริย์ อาจนำไปสู่ การฝึกจิตและปัญญา หรือจากเรื่อง ทางไปสู่พรหม อาจนำไปสู่ การพัฒนาจิตที่ไม่มีเวร และไม่มี ความเบียดเบียน การอ่านพระสูตรจึงควรติดตามว่า พระพุทธเจ้าทรงรับคำถามตรงจุดใด และทรงนำผู้ถามไปถึงจุดใด

3. การฟังธรรม การรู้ธรรม และการเห็นธรรม

การได้ฟังหรือได้อ่านพระธรรมเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญ แต่การจำข้อความได้มากยังไม่เท่ากับการเข้าใจทั้งหมด และการเข้าใจด้วยความคิดก็ยังควรได้รับการพัฒนาต่อด้วยการพิจารณาและการปฏิบัติ พระสูตรจำนวนมากจึงแสดงให้เห็นกระบวนการที่ผู้ฟัง ได้ฟัง → พิจารณา → เข้าใจ → นำไปปฏิบัติ และในบางกรณี พระสูตรระบุผลที่ลึกไปถึงการเกิด ธรรมจักขุ หรือการบรรลุธรรมขั้นต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม เราจะไม่สรุปว่าผู้ฟังทุกคน “เห็นธรรม” เพียงเพราะได้ฟังพระธรรม ผลของแต่ละพระสูตรจะกล่าวเท่าที่ต้นฉบับระบุ ถ้าพระสูตรกล่าวเพียงว่าผู้ฟังชื่นชมพระภิกษุ ก็จะกล่าวเพียงเท่านั้น ถ้าระบุว่าถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ก็จะระบุตามนั้น และถ้าระบุการบรรลุธรรม ก็จะกล่าวถึงการบรรลุธรรม

4. หลักในการอธิบายพระสูตรในหนังสือชุดนี้

เพื่อให้ผู้อ่านติดตามพระสูตรได้ง่าย การอธิบายแต่ละพระสูตรจะพิจารณาองค์ประกอบสำคัญได้แก่

1. สถานที่ เหตุการณ์เกิดขึ้นที่ใด
 2. บุคคลที่เกี่ยวข้อง ใครเป็นผู้สนทนากับใคร และบุคคลเหล่านั้นมีพื้นฐานอย่างไรเท่าที่พระสูตรบอกไว้
 3. เหตุแห่งการสนทนา อะไรทำให้เกิดคำถามหรือเหตุการณ์นั้น
 4. ประเด็นการสนทนา คำถามหรือข้อขัดแย้งสำคัญคืออะไร
 5. สาระที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง พระองค์ทรงอธิบายหรือทรงนำผู้ฟังไปสู่หลักธรรมใด
 6. ผลของการสนทนา เมื่อจบแล้ว พระสูตรระบุผลไว้อย่างไร
 7. ธรรมที่ควรศึกษาเพิ่มเติม หัวข้อที่เชื่อมโยงกับพระสูตรและเป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาต่อ
- หัวข้อสุดท้ายนี้เป็น ส่วนประกอบเพื่อการศึกษา ไม่ได้หมายความว่าหัวข้อทั้งหมดเป็นข้อความที่พระสูตรนั้นกล่าวไว้โดยตรง

5. ขอบเขตของหนังสือเล่มนี้

หนังสือเล่มนี้อธิบายพระสูตรใน ทิมนิกาย สิลขันธวรรค ซึ่งเป็นพระสูตรต้นตปิฎก เล่ม 1 และตรงกับพระไตรปิฎก เล่ม 9 ประกอบด้วยพระสูตร 13 พระสูตร คือ

1. พรหมชาลสูตร
2. สามัญญผลสูตร
3. อัมพภูตสูตร
4. โสณทัณฑสูตร
5. ภูฏันทตสูตร

6. มหาลิสสูตร
7. ชาลิสสูตร
8. มหาลีสหนาทสูตร
9. โปญญปาตสูตร
10. สุกสูตร
11. เกวัญญสูตร
12. โลหิจจสูตร
13. เทวิชชสูตร

พระสูตรเหล่านี้ครอบคลุมประเด็นตั้งแต่ ทิฏฐิ ผลของการบวช ชาตีกำเนิดและคุณธรรม พิธีบูชา ยัญ ตบะ สมาธิและประสบการณ์พิเศษ ปัญหาเรื่องชีวะและสรีระ สัญญาและการสมมติเรื่องตัวตน ศีล สมาธิ และปัญญา ปาฏิหาริย์ หน้าที่ของผู้สอน จนถึงพรหมวิหารและทางสู่ความเป็นสหายแห่งพรหม

6. หนังสือนี้เป็น “คำอธิบาย” ไม่ใช่การแก้ไขพระไตรปิฎก

จุดนี้ควรทำความเข้าใจให้ชัดตั้งแต่ต้น เนื้อหาที่กำลังอ่านอยู่นี้ มิใช่การนำข้อความพระไตรปิฎก มาแก้ไข เปลี่ยนแปลง หรือเขียนขึ้นใหม่แทนพระไตรปิฎก

แต่เป็นการนำโครงเรื่อง บุคคล เหตุการณ์ และหลักธรรมที่ปรากฏในพระสูตรมา เรียบเรียงและ อธิบายเพื่อช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจง่ายขึ้น ข้อความใดที่เป็นการวิเคราะห์ การเชื่อมโยง หรือการนำมา ประยุกต์ใช้ จะพยายามแสดงให้เห็นชัดว่าเป็นส่วนของคำอธิบาย

ส่วนผู้ที่ต้องการศึกษาพระพุทธรพจน์และรายละเอียดของพระสูตรโดยตรง ควรศึกษาจาก พระไตรปิฎกฉบับที่เชื่อถือได้ควบคู่กันไป

พระสูตรตันตปิฎก เล่ม 1

พระไตรปิฎก เล่ม 9 - ทิฆนิกาย ลีสขันธวรรค

พระสูตรที่ 1 : พรหมชาลสูตร

จากคำสรรเสริญและคำนิพนธ์ ผู้การเข้าใจทิฏฐิและความยึดมั่น

บทนำ

พรหมชาลสูตรเป็นพระสูตรแรกของทิฆนิกาย และเป็นพระสูตรแรกของลีสขันธวรรค เนื้อหาของพระสูตรเริ่มจากเหตุการณ์ที่ดูเหมือนธรรมดา คนสองคนเดินทางตามหลังพระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ คนหนึ่งกล่าวตำหนิพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ แต่อีกคนหนึ่งกลับกล่าวสรรเสริญพระรัตนตรัย

เหตุการณ์นี้นำไปสู่คำสอนเรื่องการวางจิตต่อ คำสรรเสริญและคำนิินทา แต่พระสูตรไม่ได้หยุดอยู่เพียงเท่านั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงต่อไปถึงเรื่องศีล และวิเคราะห์ ติฎฐิ 62 ประการ พร้อมทั้งเหตุปัจจัยที่ทำให้ความเห็นเหล่านั้นเกิดขึ้นและถูกยึดถือ

ดังนั้น พรหมชาลสูตรจึงเริ่มจาก คำพูดของผู้คนที่มากระทบเรา แล้วค่อย ๆ พาไปสู่คำถามที่ลึกขึ้นว่า เมื่อจิตรับรู้อะไรแล้ว เราเข้าไปยึดถือถึงนั้นอย่างไร

1. สถานที่และเส้นทางการเดินทาง

ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จดำเนินทางระหว่าง กรุงราชคฤห์ กับ เมืองนาถนทา พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ 500 รูป

ในเวลาเดียวกัน สุปปียปริพาชก พร้อมด้วยศิษย์หนุ่มชื่อ พรหมทัตตมาณพ ก็เดินทางอยู่ในเส้นทางเดียวกันตามหลังพระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ เมื่อถึงเวลาพัก

พระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ประทับแรม ณ พระตำหนักหลวงในพระราชอุทยานอัมพลัญญิกา สุปปียปริพาชกกับพรหมทัตตมาณพก็พักอยู่ ณ ที่นั้นเช่นกัน

รายละเอียดเรื่องเส้นทาง บุคคล และสถานที่ที่มีความสำคัญ เพราะทำให้เห็นว่าเหตุแห่งพระธรรมเทศนาเกิดขึ้นจาก การสนทนาระหว่างคนสองคนระหว่างการเดินทาง มิได้เริ่มจากการที่มีผู้เข้าไปตั้งคำถามพระพุทธเจ้าโดยตรง

2. อาจารย์ดำหนิ แต่ศิษย์สรรเสริญ

ระหว่างเดินทาง สุปปียปริพาชกกล่าวดำหนิ พระพุทธเจ้า พระธรรม และ พระสงฆ์ หลายประการ แต่พรหมทัตตมาณพผู้เป็นศิษย์กลับกล่าวสรรเสริญพระรัตนตรัยหลายประการ จึงเกิดภาพที่น่าสนใจว่า อาจารย์และศิษย์เดินทางไปด้วยกัน แต่มีความคิดเห็นตรงกันข้าม คนหนึ่งเห็นข้อที่ควรดำหนิ อีกคนหนึ่งเห็นข้อที่ควรสรรเสริญ เหตุการณ์นี้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของพระสูตร

3. ภิกษุสนทนากันถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

เมื่อผ่านราตรีไป ภิกษุทั้งหลายมาประชุมกันที่โรงฉัน และสนทนาถึงความน่าอัศจรรย์ว่า พระพุทธเจ้าทรงทราบอริยาศัยของสัตว์ทั้งหลายได้อย่างละเอียด แม้สุปปียปริพาชกและพรหมทัตตมาณพจะเป็น อาจารย์กับศิษย์ แต่กลับกล่าวถึงพระรัตนตรัยในทางตรงกันข้าม พระพุทธเจ้าเสด็จมาทรงทราบว่าภิกษูกำลังสนทนาเรื่องใด จากเหตุการณ์นี้ พระองค์จึงทรงเริ่มแสดงธรรม

4. เมื่อมีคนดำหนิพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าบุคคลอื่นกล่าวดำหนิ พระองค์ พระธรรม หรือ

พระสงฆ์ ภิกษุไม่ควรปล่อยให้ความโกรธ ความไม่พอใจ หรือ ความขัดเคือง เกิดขึ้นเพราะคำตำหนิ นั้น เพราะหากความโกรธเข้าครอบงำ ย่อมเป็นอันตรายแก่ตนเอง และที่สำคัญคือ เมื่อจิตถูกความโกรธ ครอบงำแล้ว บุคคลอาจไม่สามารถพิจารณาได้อย่างถูกต้องว่า สิ่งที่เขากล่าวนั้นจริงหรือไม่จริง

5. ไม่โกรธ ไม่ได้หมายความว่าต้องยอมรับคำกล่าวทั้งหมด

การไม่โกรธเมื่อถูกตำหนิ ไม่ได้หมายความว่า ต้องยอมรับทุกคำพูดของผู้อื่นว่าเป็นความจริง พระพุทธเจ้าทรงให้ภิกษุพิจารณาเนื้อหาของคำกล่าว ถ้าสิ่งที่กล่าวนั้น ไม่จริง ก็สามารถชี้แจงว่า เรื่องนั้นไม่จริง ไม่ถูกต้อง และไม่อยู่ในพวกเรา

ดังนั้น วิธีรับมือกับคำตำหนิจึงไม่ใช่ โกรธตอบ และไม่ใช้ ยอมรับทุกอย่าง แต่เป็น การตรวจสอบตามความเป็นจริง

6. เมื่อมีคนสรรเสริญก็ต้องระวังเช่นเดียวกัน

พระพุทธเจ้าตรัสต่อว่า ถ้าบุคคลอื่นกล่าวสรรเสริญ พระพุทธ พระธรรม หรือพระสงฆ์ ภิกษุก็ไม่ควรเกิด ความยินดี ความดีใจ หรือ ความลำพองใจ เพราะคำสรรเสริญนั้น เนื่องจากความยินดีที่เข้าไปยึดถือคำชม ก็อาจเป็นอันตรายต่อการพิจารณาตามความเป็นจริงเช่นเดียวกัน ถ้าสิ่งที่เขาสรรเสริญ เป็นเรื่องจริง ก็เพียงรับรู้ว่า เรื่องนั้นเป็นจริง และมีอยู่ในพวกเรา

7. ปัญหาไม่ได้มีอยู่เพียงที่คำพูด แต่อยู่ที่จิตเข้าไปสัมพันธ์กับคำพูดอย่างไร

เมื่อมองเหตุการณ์นี้ในเชิงการศึกษา จะเห็นว่า คำตำหนิเป็นสิ่งหนึ่ง ความโกรธที่เกิดขึ้นในจิต เป็นอีกสิ่งหนึ่ง คำสรรเสริญเป็นสิ่งหนึ่ง ความยินดีและความลำพองที่เกิดขึ้นเป็นอีกสิ่งหนึ่ง พระพุทธเจ้าจึงมิได้ทรงควบคุมว่า คนอื่นต้องพูดถึงเราอย่างไร แต่ทรงชี้ให้ผู้ฟังกลับมาพิจารณาว่า เมื่อได้ยินสิ่งนั้นแล้ว จิตของเราถูกครอบงำหรือไม่ ส่วนนี้เป็นการอธิบายจากหลักที่ปรากฏในพระสูตร

8. สิ่งที่คนทั่วไปนำมาสรรเสริญพระพุทธเจ้า

หลังจากทรงกล่าวเรื่องคำสรรเสริญและคำนิินทาแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสว่า เรื่องที่ปุณชนนำมาสรรเสริญพระองค์นั้น ยังเป็นเรื่องเล็กน้อย เป็นเรื่องของ สัตว์ หรือความประพฤติ จากนั้นพระสูตรจึงแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงเว้น

ส่วนนี้เป็นเนื้อหาขนาดใหญ่ของพรหมชาลสูตร และในแบบแผนของสัทขันธ์วรรคสามารถพิจารณาเป็น จุลศีล มัชฌิมศีล และ มหาศีล

9. จุลศีล - ความสำรวมพื้นฐาน

ในส่วนจุลศีล มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเว้นจากการกระทำที่เป็นโทษหลายประการ เช่น เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ เว้นจากการประพฤตินิยามที่ไม่เหมาะสมแก่พรหมจรรย์ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ รวมถึงความสำรวมในเรื่องการบริโภค การละกิจที่ไม่เหมาะสม และการดำเนินชีวิตอย่างสมณะ รายละเอียดเหล่านี้ทำให้เห็นว่า พระธรรมมิได้เริ่มจากเรื่องลึกลับซึ่งทางปรัชญาเพียงอย่างเดียว แต่เริ่มจากการจัดระเบียบกายและวาจา

10. มัชฌิมศีล - ไม่ดำเนินชีวิตด้วยกิจที่ไม่เหมาะสม

เนื้อหาในส่วนที่จัดเป็นมัชฌิมศีล กล่าวถึงการเว้นจากกิจและความบันเทิงต่าง ๆ ที่ไม่เหมาะสม สมณะ รวมทั้งการไม่หมกมุ่นในสิ่งประดับ เครื่องตกแต่ง การเล่น การแข่งขัน การสนทนาและกิจกรรมที่ทำให้ชีวิตบรรพชิตออกห่างจากจุดหมายของการฝึก

เมื่อพิจารณาในภาพรวม จึงไม่ใช่เพียง “ห้ามทำสิ่งนั้นสิ่งนี้” แต่เป็นการจัดสภาพชีวิตให้สิ่งที่ไม่จำเป็นลดลง เพื่อเปิดพื้นที่ให้แก่การฝึกจิต

11. มหาศีล - ไม่ใช้อำนาจหรือความรู้เพื่อเล็งชี้อย่างไม่เหมาะสม

ส่วนมหาศีลกล่าวถึงการเว้นจากสิ่งที่พระสูตรเรียกว่า **ดิรัจฉานวิชา** เช่น การทำนายลักษณะ ทำนายฝัน ดูฤกษ์ยาม พยากรณ์เหตุการณ์ ประกอบพิธีบางชนิด หรือใช้ความรู้ต่าง ๆ เพื่อแสวงหาลาภในลักษณะที่ไม่เหมาะสม

ประเด็นนี้ทำให้เห็นว่า การดำรงชีวิตของผู้ฝึกมิได้พิจารณาเพียง ทำอะไร แต่ยังพิจารณาด้วยว่า ดำรงชีวิตด้วยสิ่งใด และสิ่งนั้นสัมพันธ์กับจุดหมายของการบวชหรือไม่

จากศีลสู่ทฤษฎี

12. พระพุทธเจ้าทรงชี้ว่ามีธรรมที่ลึกกว่าศีล

หลังจากกล่าวถึงสิ่งที่คนทั่วไปใช้สรรเสริญพระองค์แล้ว พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า ยังมีธรรมอื่นที่ ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต และไม่ใช่สิ่งที่จะเข้าถึงได้เพียงด้วยการคิดคาดคะเน ผู้ที่ต้องการกล่าวสรรเสริญพระตถาคตตามความเป็นจริง ควรกล่าวถึงธรรมเหล่านี้ จากจุดนี้ พระสูตรจึงเข้าสู่เนื้อหาสำคัญเรื่อง **ทฤษฎี 62 ประการ**

13. ทฤษฎีไม่ใช่เพียง “ความคิดเห็น”

คำว่า **ทฤษฎี** ในบริบทนี้ไม่ได้หมายถึงความคิดเห็นธรรมดาทุกชนิด แต่หมายถึงความเห็นหรือกรอบความเข้าใจเกี่ยวกับ โลก ชีวิต ตัวตน อดีต อนาคต และภาวะหลังความตาย ที่บุคคลเข้าไปยึดถือ

ว่า เป็นจริงอย่างนั้น พรหมชาลสูตรจึงไม่ได้เพียงรวบรวมว่า ในสมัยนั้นมีคนเชื่ออะไรบ้าง แต่ทรงวิเคราะห์ไปถึง เหตุที่ทำให้ความเห็นเหล่านั้นเกิดขึ้น

14. ทิฏฐิ 62 ประการ

ทิฏฐิที่พระสูตรนำมาวิเคราะห์มีทั้งหมด 62 ประการ แบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ได้เป็น ความเห็นเกี่ยวกับอดีต 18 ประการ และ ความเห็นเกี่ยวกับอนาคต 44 ประการ รายละเอียดแต่ละกลุ่มมีความซับซ้อน

แต่สิ่งสำคัญ ไม่ใช่เพียงการจำชื่อความเห็นทั้ง 62 ชื่อ สิ่งที่ต้องติดตามคือ คนเหล่านั้นอาศัยอะไร จึงเกิดความเห็นเช่นนั้น

15. ความเห็นเกี่ยวกับอดีต 18 ประการ

กลุ่มความเห็นเกี่ยวกับอดีตประกอบด้วยแนวคิดหลายลักษณะ เช่น

สัตตตทิฏฐิ - เห็นว่าตัวตนและโลกเที่ยง

เอกัจจสัตตตทิฏฐิ - เห็นว่าบางสิ่งเที่ยง บางสิ่งไม่เที่ยง

อนัตตัตถิทิฏฐิ - ความเห็นเกี่ยวกับโลกว่ามีที่สุดหรือไม่มีที่สุด

อมราวิกเขปิกทิฏฐิ - การหลีกเลี่ยงไม่ตอบอย่างแน่นอนในประเด็นต่าง ๆ

อริจสมุปปันนิกทิฏฐิ - เห็นว่าตัวตนและโลกเกิดขึ้นโดยไม่มีเหตุ

รวมกันเป็น 18 ประการ

16. ความเห็นเกี่ยวกับอนาคต 44 ประการ

กลุ่มความเห็นเกี่ยวกับอนาคตเกี่ยวข้องกับ สภาพของตัวตนหลังความตาย ความมีสัญญา ความไม่มีสัญญา ความมีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่ ความขาดสูญ และแนวคิดเรื่องนิพพานในปัจจุบันตามความเข้าใจของเจ้าลัทธิต่าง ๆ รวมทั้งหมด 44 ประการ เมื่อนำมารวมกับ 18 ประการแรก จึงเป็น ทิฏฐิ 62 ประการ

17. บางทิฏฐิเกิดจากประสบการณ์จริง แต่การตีความอาจเกินประสบการณ์

ประเด็นหนึ่งที่ละเอียดมากในพรหมชาลสูตรคือ ผู้มีทิฏฐิบางประเภทไม่ได้สร้างความเห็นขึ้นจากจินตนาการล้วน ๆ บางคนสามารถระลึกชาติได้ บางคนมีประสบการณ์จากสมาธิ บางคนมีประสบการณ์เกี่ยวกับภพหรือสภาวะบางอย่าง แต่ปัญหาเกิดขึ้นเมื่อ นำประสบการณ์ที่ตนรู้เห็นบางส่วน ไปสรุปเป็นความจริงทั้งหมดของโลกและตัวตน

ดังนั้น มีประสบการณ์จริง ไม่ได้หมายความว่า การตีความประสบการณ์นั้นจะถูกต้องทั้งหมด โดยอัตโนมัติ นี่เป็นหลักสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาพระสูตรนี้

18. ความจำไม่เท่ากับปัญญาที่รู้เหตุปัจจัยทั้งหมด

ผู้ที่ระลึกชาติได้อาจจำเหตุการณ์ในอดีตได้จำนวนมาก แต่จากการระลึกนั้น หากสรุปว่า ตัวตนของเราจึงต้องเที่ยงตลอดไป ก็เป็นการก้าวจาก สิ่งที่ประสบ ไปสู่

ข้อสรุปเกี่ยวกับธรรมชาติทั้งหมดของตัวตน พรหมชาลสูตรจึงช่วยเตือนว่า การมีความรู้พิเศษ หรือความสามารถพิเศษ ยังต้องอาศัยปัญญาในการพิจารณาเหตุปัจจัย

19. พระพุทธเจ้าไม่ได้หยุดเพียงบอกว่า “62 ทิฏฐินี้ผิด”

หัวใจของพระสูตรนี้ได้อยู่ที่การสร้างรายการความเชื่อ 62 แบบเพื่อให้ผู้เรียนจำว่า ข้อไหนผิด เท่านั้น แต่พระองค์ทรงรู้ ความเกิดขึ้นของความเห็นเหล่านั้นเหตุที่ทำให้บุคคลเข้าไปถือ ความเห็นนั้น และสิ่งที่อยู่เหนือการยึดถือเหล่านั้น ตรงนี้ทำให้การศึกษาทิฏฐิเปลี่ยนจาก การวิจารณ์ ความเชื่อของคนอื่น มาเป็น การตรวจสอบกระบวนการยึดถือในจิตของตนเอง

20. ผัสสะเป็นจุดสำคัญ

พระสูตรชี้ให้เห็นว่า เจ้าตัทธิตและสมณพราหมณ์ผู้มีความเห็นต่าง ๆ ย่อมเสวยเวทนาโดยอาศัย ผัสสะ ถ้าไม่มีผัสสะ การเสวยอารมณ์ในลักษณะที่นำไปสู่การตั้งความเห็นเหล่านั้นก็ไม่เกิดขึ้น ตรงนี้ ทำให้พระสูตรเคลื่อนจาก เนื้อหาของทิฏฐิ ไปสู่ กระบวนการที่ทำให้ทิฏฐิเกิดและดำรงอยู่

21. จากผัสสะสู่เวทนา และการยึดถือ

เมื่อมีผัสสะ ย่อมมีเวทนา เมื่อบุคคลไม่รู้เท่าทันกระบวนการที่เกิดขึ้น เวทนาสามารถเป็น เงื่อนไขให้เกิด ตัณหา จากตัณหาไปสู่ อุปาทาน และกระบวนการต่อเนื่องไปตามเหตุปัจจัย

ดังนั้น การศึกษาพรหมชาลสูตรจึงไม่ควรหยุดเพียงว่า คนนี้ถือทิฏฐิอะไร แต่ควรถามต่อว่า จิตเข้าไปยึดความเห็นนั้นได้อย่างไร

22. “ตาข่าย” ที่ครอบคลุมความเห็น

ชื่อ พรหมชาล มีความหมายในลักษณะของ ตาข่ายอันประเสริฐหรือตาข่ายอันครอบคลุม พระสูตรแสดงว่าทิฏฐิต่าง ๆ ที่สมณพราหมณ์ยึดถือ แม้อุบายหลากหลาย ก็อยู่ภายในขอบเขตของเหตุปัจจัย ที่พระพุทธเจ้าทรงรู้ทั่วถึง เปรียบเหมือนปลาในสระที่ถูกตาข่ายครอบไว้ ไม่ว่าจะเคลื่อนไปทางใด ก็ยังอยู่ภายในตาข่ายนั้น

23. รู้ทฤษฎี แต่ไม่ถูกทฤษฎีจับไว้

จุดสำคัญจึงไม่ได้อยู่ที่ **ไม่มีความรู้เรื่องทฤษฎี** ตรงกันข้าม พระพุทธเจ้าทรงรู้และจำแนกทฤษฎีเหล่านั้นอย่างละเอียด แต่ความรู้ของพระองค์ไม่ได้กลายเป็น **การยึดถือทฤษฎี** ตรงนี้ทำให้เห็นความแตกต่างระหว่าง **รู้**ว่าความเห็นหนึ่งเกิดขึ้นอย่างไร กับ **เข้าไปถือ**ว่าความเห็นนั้นเป็นเรา หรือเป็นความจริงที่ต้องปกป้อง

24. จาก “ฉันถูก-เขาผิด” สู่การดูแลแห่งความเห็น

เมื่อบุคคลยึดความเห็น การสนทนาก็เปลี่ยนจาก **การค้นหาความจริง** เป็น **การปกป้องตัวตน** ถ้ามีคนเห็นต่าง จึงรู้สึกเหมือน **เขากำลังโจมตีเรา** นี่ช่วยเชื่อมกลับไปยังตอนต้นของพระสูตร เมื่อมีคนตำหนิ จิตโกรธ เมื่อมีคนสรรเสริญ จิตยินดี ทั้งสองกรณีทำให้เห็นว่า ปัญหาสำคัญไม่ได้อยู่ที่ **คำพูดหรือความเห็นมีอยู่** แต่อยู่ที่ **จิตเข้าไปยึดถึงนั้นอย่างไร** ส่วนนี้เป็นการสรุปเชิงอธิบายจากโครงสร้างของพระสูตร

25. จากการรู้ธรรม สู่การเห็นธรรม

การรู้ว่า มีทฤษฎี 62 ประการ เป็นความรู้ระดับหนึ่ง การจำชื่อทฤษฎีทั้งหมดได้ ก็เป็นความรู้ระดับหนึ่ง แต่สาระที่ลึกกว่านั้นคือ การเริ่มเห็นว่า **ความเห็นเกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุปัจจัย** และ **จิตเข้าไปยึดความเห็นนั้นอย่างไร** เมื่อพิจารณากระบวนการที่กำลังเกิดขึ้นตามความเป็นจริง ความเข้าใจธรรมจึงมิได้หยุดอยู่ที่ข้อมูล แต่ค่อย ๆ เข้าใกล้การรู้เห็นเหตุปัจจัยของสถานะที่เกิดขึ้น ส่วนนี้เป็นการอธิบายเพื่อเชื่อมโยงการศึกษากับการปฏิบัติ มิใช่ถ้อยคำตรงจากพระสูตร

26. ระวังอย่าสร้าง “ผู้รู้ถาวร” ขึ้นมาอีกชั้นหนึ่ง

เมื่อกล่าวว่า **รู้ความเห็น เห็นความยึดถือ** หรือ **รู้เท่าทันจิต** ควรระวังไม่ให้ภาษาที่ใช้ทำให้เกิดความเข้าใจว่า มี **“ผู้รู้”** ที่เป็นตัวตนถาวร ซ่อนอยู่ภายใน การรู้และการเห็นในทางธรรมควรพิจารณาตามกระบวนการของเหตุปัจจัย มิใช่นำไปสร้างตัวตนอีกชนิดหนึ่งขึ้นมารองรับการรู้ ประเด็นนี้เป็นข้อพิจารณาเพิ่มเติมสำหรับการศึกษา ไม่ใช่ข้อความตรงของพรหมชาลสูตร

27. คำสรรเสริญและคำนิพนทาในชีวิตประจำวัน

หลักตอนต้นของพรหมชาลสูตรสามารถนำมาพิจารณาในชีวิตได้โดยตรง เมื่อมีคนตำหนิเราก่อนรีบตอบ อาจตรวจดูว่า **จิตกำลังโกรธหรือไม่** จากนั้นจึงตรวจว่า **สิ่งที่เขาพูดจริงหรือไม่** ถ้าจริงก็เป็นข้อมูลที่อาจนำมาแก้ไขตนเอง ถ้าไม่จริง ก็ชี้แจงตามเหตุผลโดยไม่จำเป็นต้องเพิ่มความโกรธ เมื่อมีคนชม ก็ใช้หลักเดียวกัน ไม่ต้องปฏิเสธคำชม แต่ไม่จำเป็นต้องนำคำชมนั้นมาสร้าง **ตัวตนที่ต้องการคำชมต่อไป**

28. ทิฏฐิกับโลกปัจจุบัน

แม้รายการทิฏฐิ 62 ประการจะเกิดขึ้นในบริบทของอินเดียบอราณ แต่กระบวนการยึดความเห็นยังพบได้ในปัจจุบัน มนุษย์ยังสามารถ รับข้อมูลบางส่วน มีประสบการณ์บางอย่าง แล้วสร้างข้อสรุปที่กว้างกว่าสิ่งที่ตนรู้จริง จากนั้นเมื่อมีคนคัดค้าน ก็อาจรู้สึกตัวตนถูกคุกคาม

พรหมชาลสูตรจึงยังมีประโยชน์ในยุคที่มนุษย์ได้รับข้อมูลจำนวนมาก เพราะช่วยเตือนให้แยกระหว่าง ข้อมูล ประสบการณ์ การตีความ และ ความยึดถือ

29. ธรรมที่ควรศึกษาเพิ่มเติม

29.1 ทิฏฐิ ศึกษาความหมายของทิฏฐิ และความแตกต่างระหว่างความคิดเห็นทั่วไปกับความเห็นที่กลายเป็นฐานของความยึดถือ

29.2 ผัสสะ ศึกษาว่าการกระทบกันของอายตนะ อารมณ์ และวิญญานสัมพันธ์กับประสบการณ์อย่างไร

29.3 เวทนา ศึกษาว่าหลังผัสสะเกิดความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์อย่างไร

29.4 ตัณหาและอุปาทาน ศึกษาว่าเมื่อไม่รู้เท่าทันเวทนา ความอยากและความยึดถือพัฒนาต่อไปอย่างไร

29.5 สัมมาทิฏฐิ ศึกษาเพื่อไม่ให้เกิดการละทิฏฐิผิดกลายเป็นความเข้าใจว่า พระพุทธศาสนาไม่มีหลักอะไรเลย

การไม่ยึดทิฏฐิไม่ใช่การปฏิเสธความจริง แต่เป็นการพัฒนาปัญญาให้รู้เห็นสิ่งต่าง ๆ ตามเหตุปัจจัย

30. ผลของพระธรรมเทศนา

ตอนจบของพระสูตร ภิคุทั้งหลายมีความยินดีและชื่นชมพระภิกษุของพระพุทธเจ้า และในขณะที่พระองค์ทรงแสดงพระสูตรนี้ โลกธาตุหมื่นหนึ่งได้หวั่นไหว

พระสูตรมิได้ระบุว่าภิกษุรูปใดรูปหนึ่งบรรลุผลจากการฟังพระธรรมเทศนาครั้งนี้ โดยเฉพาะ ดังนั้น เราควรกล่าวผลเท่าที่พระสูตรระบุ ไม่เพิ่มเติมผลการบรรลุที่ตนฉบับไม่ได้กล่าวไว้

สรุปพรหมชาลสูตร

พรหมชาลสูตรเริ่มต้นจากเหตุการณ์ง่าย ๆ สุปิยปริพาชกกล่าวดำนิพระรัตนตรัย ขณะที่

พรหมทัตตามาณพกล่าวสรรเสริญพระรัตนตรัย พระพุทธเจ้าทรงใช้เหตุการณ์นี้สอนภิกษุว่า เมื่อถูกตำหนิ อย่าให้ความโกรธครอบงำ และเมื่อได้รับคำสรรเสริญ อย่าให้ความยินดีและความลำพองครอบงำ แต่ให้ตรวจสอบว่า สิ่งที่ถูกกล่าวนั้นจริงหรือไม่จริง

จากนั้นพระสูตรขยายจากเรื่องคำสรรเสริญและคำนิทาไปสู่ คีล และต่อไปถึง ทิฏฐิ 62 ประการ ซึ่งแบ่งเป็น ความเห็นเกี่ยวกับอดีต 18 ประการ และ ความเห็นเกี่ยวกับอนาคต 44 ประการ แต่จุดหมายของการศึกษาไม่ได้อยู่เพียงที่การจำทิฏฐิทั้ง 62 ประการ สิ่งสำคัญกว่าคือการเข้าใจว่า ความเห็นเกิดขึ้นจากเหตุปัจจัย ประสพการณ์บางส่วนสามารถถูกตีความเกินกว่าสิ่งที่รู้จริง และเมื่อจิตเข้าไปยึดความเห็น ความเห็นนั้นสามารถกลายเป็นเครื่องผูกมัดได้

จึงสามารถมองเส้นทางของพรหมชาลสูตรได้ว่า คำตำหนิ—คำสรรเสริญ → ดุสภาพจิต → ตรวจสอบตามความเป็นจริง → คีล → ทิฏฐิ 62 → เหตุปัจจัยของทิฏฐิ → ผัสสะและเวทนา → ตัณหาและอุปาทาน → เห็นกระบวนการของความยึดถือ → ไม่ถูกทิฏฐิครอบงำ

นี่คือจุดเริ่มต้นของการศึกษาพระสูตรต้นตปิฎกเล่มนี้ โดยไม่หยุดอยู่เพียงว่า “พระสูตรกล่าวอะไร” แต่พยายามเข้าใจต่อไปว่า “เหตุใดจึงตรัสเช่นนั้น และธรรมนั้นกำลังชี้ให้เราเห็นอะไรในกระบวนการของจิต”

พระสูตรต้นตปิฎก เล่ม 1

พระไตรปิฎก เล่ม 9 - ทิมนิกาย สีลขันธวรรค

พระสูตรที่ 2 : สามัญญผลสูตร

จากคำถามว่า “การบวชให้ผลอะไรในชีวิตนี้” ผู้ศีล สมาธิ ปัญญา และความสิ้นอาสวะ

บทนำ

สามัญญผลสูตรเป็นพระสูตรที่ 2 แห่งทิมนิกาย สีลขันธวรรค ในพระสูตรต้นตปิฎก เล่ม 1 หรือพระไตรปิฎก เล่ม 9

แกนของพระสูตรเริ่มจากคำถามของ พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ว่า การออกบวชเป็นสมณะให้ผลที่เห็นได้ในปัจจุบันอย่างไร

ก่อนเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์เคยนำคำถามนี้ไปถามเจ้าลัทธิสำคัญหลายคน แต่ยังไม่ได้คำตอบที่ตรงกับสิ่งที่ทรงถาม เมื่อเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์จึงทูลถามคำถามเดิมอีกครั้ง

พระพุทธเจ้ามิได้ทรงตอบเพียงว่า “การบวชดี” แต่ทรงแสดงผลแห่งความเป็นสมณะเป็นลำดับ ตั้งแต่ผลที่มองเห็นได้ในชีวิตประจำวัน ไปจนถึงการฝึก คีล → อินทรีย์สังวร → สติสัมปชัญญะ → ความมักน้อยและสันโดษ → ละนิวรณ์ → ฌาน → ญาณ → ความสิ้นอาสวะ

พระสูตรจึงช่วยให้เห็นว่า ความเป็นสมณะไม่ได้วัดเพียงจากการเปลี่ยนเครื่องแต่งกายหรือสถานะ แต่สัมพันธ์กับกระบวนการฝึกที่ค่อย ๆ เปลี่ยนกาย วาจา จิต และปัญญา

1. สถานที่และบุคคลที่เกี่ยวข้อง

ครั้งนั้นพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ สวนมะม่วงของหมอชีวก โกมารภัจ เขตกรุงราชคฤห์ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่จำนวนประมาณ 1,250 รูป วันนั้นเป็นวันอุโบสถ 15 ค่ำ ในคืนพระจันทร์เต็มดวง

พระเจ้าแผ่นดินมคธพระนามว่า อชาตศัตรู เวเทหิบุตร ประทับอยู่บนพระมหาปราสาทท่ามกลางราชอำมาตย์ พระองค์ทอดพระเนตรเห็นราตรีอันงดงาม แล้วทรงปรารภว่า คตินี้ควรไปหาสมณะหรือพราหมณ์ผู้ใด ซึ่งเมื่อไปหาแล้วจิตจะเลื่อมใส

2. ราชอำมาตย์เสนอเจ้าลัทธิต่าง ๆ

ราชอำมาตย์แต่ละคนเสนอชื่อสมณะหรือเจ้าลัทธิที่มีชื่อเสียงในเวลานั้น ได้แก่ ปุณณะ กัสสปะ, มกขลิ โกสาละ, อชิตะ เกสกะมพล, ปุณณะ กัจจายนะ, ลัญชัย เวลัญฐบุตร และ นิครนถ์ นาฏบุตร

แต่เมื่ออำมาตย์เสนอชื่อแต่ละคน พระเจ้าอชาตศัตรูทรงนิ่ง พระองค์มิได้ทรงเลือกไปหาบุคคลเหล่านั้นในคืนนั้น

3. หมอชีวกนิงอยู่

ในขณะนั้น หมอชีวก โกมารภัจ นิ่งอยู่ไม่ไกลจากพระเจ้าอชาตศัตรู แต่ไม่ได้เสนอชื่อผู้ใด พระราชาจึงตรัสถามว่า “สหายชีวก เหตุใดท่านจึงนิงอยู่” หมอชีวกจึงกราบทูลว่า พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ประทับอยู่ ณ สวนมะม่วงของตน พร้อมภิกษุสงฆ์ประมาณ 1,250 รูป และกราบทูลถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า พร้อมแนะนำให้พระราชาเสด็จเข้าเฝ้า เพราะเห็นว่าเมื่อเข้าเฝ้าแล้ว พระทัยของพระองค์อาจเกิดความเลื่อมใส

4. พระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จไปสวนมะม่วง

พระเจ้าอชาตศัตรูจึงรับสั่งให้หมอชีวกจัดเตรียมขบวนช้าง หมอชีวกจัดช้างพังจำนวน 500 เชือก พร้อมช้างพระที่นั่ง พระราชาเสด็จออกจากกรุงราชคฤห์ในยามค่ำคืน มีผู้ถือคบเพลิง และมีสตรีจำนวน 500 คนโดยสารช้างพังไปด้วย เมื่อขบวนเข้าใกล้สวนมะม่วงของหมอชีวก สิ่งหนึ่งที่ทำให้พระเจ้าอชาตศัตรูทรงตกพระทัยคือ ความเงียบ

5. ภิกษุ 1,250 รูป แต่แทบไม่มีเสียง

เมื่อเข้าไปใกล้สถานที่ประทับ พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเกิดความหวาดระแวง พระองค์ตรัสถามหมอชีวกว่า เหตุใดภิกษุสงฆ์จำนวนถึง 1,250 รูป จึงไม่มี เสียงจาม เสียงกระแอม หรือเสียงพูดคุย

พระองค์ถึงกับสงสัยว่า หมอชีวกกำลังลวงพระองค์ไปหาศัตรูหรือไม่ หมอชีวกจึงกราบทูลให้ทรงคลายความหวาดระแวง และชี้ให้ดูแสงประทีปที่ยังส่องอยู่ในโรงนั่ง

6. พระราชาทอดพระเนตรเห็นความสงบของภิกษุสงฆ์

พระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จเข้าไปยังโรงนั่ง แล้วตรัสถามหมอชีวกว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ใด หมอชีวกชี้ว่า พระพุทธเจ้าประทับฝั่งเสากลาง ผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก อยู่เบื้องหน้าภิกษุสงฆ์ เมื่อพระราชาทอดพระเนตรเห็นภิกษุสงฆ์นั่งสงบ ทรงเปล่งพระอุทานว่า ขอให้อุทัยภักทรกุมาร พระโอรสของพระองค์ มีความสงบเช่นเดียวกับภิกษุสงฆ์นี้

7. คำถามสำคัญ - การบวชให้ผลอะไรที่เห็นได้ในปัจจุบัน

หลังจากถวายความเคารพและประทับนั่ง ณ ที่สมควรแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูทูลถาม พระพุทธเจ้าว่า คนในโลกประกอบอาชีพต่าง ๆ เช่น ช่างฝีมือ ทหาร พ่อค้า กสิกร หรือผู้ทำงานชนิดอื่นต่างได้รับผลจากงานของตนในปัจจุบัน สามารถเลี้ยงตนเอง เลี้ยงครอบครัว ทำบุญ หรือใช้ทรัพย์ตามสมควรได้ แล้ว ผู้ที่ออกจากเรือนบวชเป็นสมณะ ได้รับผลอะไรที่เห็นได้ในปัจจุบันบ้าง นี่คือการถามหลักของพระสูตร

8. พระพุทธเจ้าทรงถามว่า เคยถามใครมาก่อนหรือไม่

แทนที่จะรีบตอบ พระพุทธเจ้าตรัสถามพระราชว่า พระองค์เคยนำคำถามนี้ไปถามสมณะหรือพราหมณ์อื่นหรือไม่ พระเจ้าอชาตศัตรูทูลว่า เคย จากนั้นทรงเล่าคำตอบของเจ้าลัทธิตั้ง 6 ที่เคยไปถาม จูคนีมีความสำคัญ เพราะทำให้เราเห็นว่า พระราชาไม่ได้เข้ามาหาพระพุทธเจ้าด้วยคำถามที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรก แต่เป็นคำถามที่พระองค์ ค้นหาคำตอบมาแล้วหลายแห่ง

9. ปุณณะ กัสสปะ - คำตอบไม่ตรงคำถาม

พระเจ้าอชาตศัตรูเล่าว่า เมื่อถามปุณณะ กัสสปะถึงผลแห่งความเป็นสมณะ กลับได้รับคำอธิบายเกี่ยวกับแนวคิดว่าการกระทำต่าง ๆ ไม่มีบุญหรือบาปในความหมายที่เขาสอน พระราชาทรงรู้สึกว่าการตอบนั้นไม่ได้ตอบตรงคำถามว่า “ผลของการเป็นสมณะที่เห็นได้ในปัจจุบันคืออะไร” พระองค์ทรงเปรียบเหมือน ถามเรื่องมะม่วง แต่กลับตอบเรื่องขนุน จึงมิได้ทรงคัดค้านหรือยอมรับ เพียงแต่เสด็จจากไป

10. เจ้าลัทธิอื่นก็ให้คำตอบคนละทาง

เมื่อพระราชาก็ถามเจ้าลัทธิอื่น ก็ได้รับคำตอบตามหลักความเชื่อของแต่ละสำนัก บางคนกล่าวถึง ชะตาหรือความกำหนดตายตัว บางคนเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการสิ้นสุดของชีวิตและองค์ประกอบของมนุษย์ บางคนเสนอเรื่องธาตุหรือสภาวะที่คงอยู่ บางคนหลีกเลี่ยงการให้คำตอบที่แน่นอน และบางคนอธิบายการสำรวจตามระบบของตน แต่สิ่งที่พระเจ้าอชาตศัตรูต้องการคือคำตอบที่แสดงผลของชีวิตสมณะให้เห็นเป็นลำดับและสัมพันธ์กับชีวิตจริง

11. การตอบคำถามต้องตรงกับสิ่งที่ผู้ถามกำลังถาม

ส่วนนี้ให้ข้อคิดสำคัญอย่างหนึ่ง ผู้ตอบอาจมีความรู้มาก แต่ถ้าไม่เข้าใจว่า ผู้ถามกำลังถามอะไร คำตอบที่ถูกต้องในเรื่องอื่นก็อาจไม่ช่วยแก้ปัญหาของผู้ถาม พระเจ้าอชาตศัตรูไม่ได้ถามว่า โลกเกิดอย่างไร กรรมมีหรือไม่มี หรือองค์ประกอบของจักรวาลมีอะไรบ้าง พระองค์ถามเพียงว่า “การบวชให้ผลที่เห็นได้อย่างไร” พระพุทธเจ้าจึงทรงตอบจากคำถามนั้นโดยตรง

ผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นได้ในปัจจุบัน

12. ผลขั้นแรก - คนที่เคยเป็นทาส เมื่อบวชแล้วได้รับการเคารพ

พระพุทธเจ้าทรงเริ่มด้วยตัวอย่างที่พระเจ้าอชาตศัตรูสามารถเข้าใจได้ทันที สมมติว่าทาสของพระราชากคนหนึ่ง เคยต้องคอยรับใช้ ตื่นก่อน นอนทีหลัง ทำตามพระราชประสงค์ ต่อมาเขาคิดว่าชีวิตฆราวาสเต็มไปด้วยความคับแคบ จึงโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาขาว ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ดำเนินชีวิตด้วยความสำรวม

ถ้าพระราชาทรงทราบในอดีตทาสคนนั้นบวชและประพฤติดี จะทรงเรียกเขากลับมารับใช้ดังเดิมหรือไม่ พระเจ้าอชาตศัตรูทูลว่า ไม่ ตรงกันข้าม พระองค์จะทรง เคารพ ลูกศิษย์รับ นิมนต์ให้นั่ง และถวายปัจจัยตามสมควร นี่คือ ผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นได้ในปัจจุบันข้อแรก

13. การบวชเปลี่ยนสถานะทางสังคม แต่พระสูตรไม่หยุดอยู่ตรงนั้น

ตัวอย่างอดีตทาสแสดงให้เห็นว่า การเข้าสู่สมณเพศสามารถเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคมได้ คนที่เคยอยู่ใต้คำสั่ง เมื่อเข้าสู่ชีวิตสมณะและประพฤติดี กลับได้รับการเคารพแม้จากพระราชาก็ได้ พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงกล่าวว่า การได้รับความเคารพคือจุดหมายของการบวช นี่เป็นเพียงผลขั้นต้นที่เห็นได้ทันที พระสูตรกำลังจะพาไปสู่ผลที่สูงขึ้นตามลำดับ

14. ผลอีกระดับ - ผู้มีทรัพย์สละเรือนออกบวช

พระพุทธเจ้าทรงยกตัวอย่างต่อไป ถึงคหบดีหรือบุตรคหบดีผู้มีทรัพย์ มีญาติ มีความเป็นอยู่พร้อม แต่เมื่อได้ฟังธรรมแล้วเกิดศรัทธา เห็นว่าชีวิตฆราวาสคับแคบและเต็มไปด้วยเรื่องกังวล

จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เมื่อพระราชาทรงทราบว่าเขาประพฤติดูอยู่ในธรรมวินัยอย่างเหมาะสม พระราชาย่อมทรงเคารพและเกื้อกูลเช่นเดียวกัน จึงเห็นว่า ผลขั้นแรกของสมณชีวิตไม่ได้จำกัดอยู่ที่คนยากจนหรือทาสเท่านั้น

จากผลภายนอกสู่การฝึกภายใน

15. พระพุทธเจ้าทรงพาจากสถานะเข้าสู่ศีล

เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูทูลถามว่า มีผลที่สูงและประณีตกว่านี้หรือไม่ พระพุทธเจ้าตรัสว่ามี จากนั้นทรงเข้าสู่กระบวนการฝึกที่ละเอียดขึ้น เมื่อพระตถาคตอุบัติขึ้นในโลกและทรงแสดงธรรมคุณหัสต์หรือบุตรคุณหัสต์ได้ฟังธรรม เกิดศรัทธา แล้วพิจารณาว่า ชีวิตครองเรือนคับแคบ การบรรพชาเปิดโอกาสให้ประพฤติพรหมจรรย์ได้บริบูรณ์กว่า จึงออกบวช จากตรงนี้ คำว่า “ผลแห่งความเป็นสมณะ” เริ่มเปลี่ยนจากสิ่งที่คนอื่นมอบให้ มาเป็น ผลของการฝึกที่เกิดขึ้นภายในผู้ปฏิบัติ

16. ศีล - การจัดกายและวาจาให้เหมาะแก่การฝึก

ผู้บวชสำรวมในพระปาติโมกข์ ประกอบด้วยอาจารย์และ โจรที่เหมาะสม เห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย และสมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย รายละเอียดเกี่ยวกับศีลในสามัญญผลสูตรมีเนื้อหา กว้าง และในแบบแผนของศีลชั้นชวรคสามารถพิจารณาเป็น จุลศีล มัชฌิมศีล และ มหาศีล เช่นเดียวกับที่ได้พบแล้วในพรหมชาลสูตร

17. ศีลไม่ใช่จุดจบ แต่เป็นฐาน

เมื่อศีลได้รับการรักษา ผู้ปฏิบัติย่อมได้รับความไม่เดือดร้อนจากการกระทำของตน ชีวิตไม่ต้องคอยปกปิดการกระทำที่ผิด กายและวาจาได้รับการจัดระเบียบ แต่พระสูตรไม่ได้หยุดอยู่เพียง เป็นคนประพฤติดี ศีลทำหน้าที่เป็นฐาน เพื่อให้จิตสามารถพัฒนาต่อไป

18. อินทริยสังวร - การรู้จักระวังเมื่อรับรู้อารมณ์

เมื่อเห็นรูปด้วยตา ได้ยินเสียงด้วยหู ได้กลิ่น ลิ้มรส สัมผัสทางกาย หรือรับรู้อารมณ์ทางใจ ผู้ปฏิบัติไม่ปล่อยให้ลักษณะที่ชวนให้เกิดความยินดีหรือความยินร้ายครอบงำ นี่คือ อินทริยสังวร การสำรวมไม่ได้หมายถึง ไม่เห็น ไม่ฟัง หรือไม่รับรู้อะไร แต่หมายถึง รับรู้แล้วไม่ปล่อยให้อกิเลสไหลตามสิ่งที่รับรู้โดยไม่มีการสำรวม

19. สติสัมปชัญญะ - รู้ตัวในการดำเนินชีวิต

ขั้นต่อมาคือ สติสัมปชัญญะ ผู้ปฏิบัติรู้ตัวในการ ก้าวไป ถอยกลับ แลดู เหลียวดู คู้แขน

เหยียดแขน นุ่งห่ม ฉ้น ต้ม เคี้ยว เดิน ยืน นั่ง นอน ตื่น พุด และนั่ง ธรรมจึงไม่ได้แยกออกจากกิจประจำวัน แต่การดำเนินชีวิตธรรมดากลายเป็นพื้นที่ของการฝึก

20. ความมักน้อยและสันโดษในชีวิตบรรพชิต

ผู้บวชมีความเป็นอยู่เรียบง่าย ยินดีด้วยจิรสำหรับปกปิดร่างกาย และบิณฑบาตสำหรับยังชีวิต เมื่อจะไปทีใด ก็นำสิ่งจำเป็นติดตัวไป ในบริบทของชีวิตบรรพชิต จุดสำคัญมิใช่เพียงว่า “มีเท่าไรใช้เท่านั้น” แต่ควรมองถึง ความมักน้อย คือแม้มีโอกาสดูได้มาก ก็ใช้เท่าที่เหมาะสมและจำเป็นแก่การดำรงชีวิตและการฝึก ความสันโดษจึงประกอบกับความมักน้อย ช่วยลดภาระและความต้องการที่ไม่จำเป็น ส่วนการเน้นคำว่า “มักน้อย” ในที่นี้เป็นการอธิบายเพื่อให้เห็นลักษณะของชีวิตบรรพชิตชัดเจน

ละนิวัตร

21. เมื่อกายและชีวิตเรียบง่าย จิตจึงเข้าสู่การฝึกโดยตรง

ผู้ปฏิบัติเลือกสถานที่สงบ เช่น ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า หรือสถานที่สงบ นั่งตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า แล้วเริ่มชำระจิตจากกรรมที่เป็นเครื่องกั้น คือ นิวัตร 5

22. กามฉันทะ - ความติดใจในอารมณ์ที่น่าปรารถนา

ประการแรกคือ กามฉันทะ เมื่อจิตถูกความอยากในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสครอบงำ จิตยากที่จะตั้งมั่น ผู้ปฏิบัติจึงละกามฉันทะ ไม่ใช่ด้วยการเกลียดอารมณ์ แต่ด้วยการไม่ปล่อยให้ความอยากเข้าครอบงำจิต

23. พยาบาท - ความคิดร้ายต่อผู้อื่น

ประการที่สองคือ พยาบาท ผู้ปฏิบัติละจิตที่คิดร้าย มีใจปรารถนาดีต่อสัตว์ทั้งหลาย เมื่อความพยาบาทลดลง จิตย่อมไม่ถูกความโกรธเผาผลาญ

24. ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ และวิจิกิจฉา

นิวัตรที่เหลือได้แก่

ถีนมิทธะ - ความหดหู่และง่วงเหงา

อุทธัจจกุกกุจจะ - ความฟุ้งซ่านและรำคาญใจ

วิจิกิจฉา - ความลังเลสงสัยที่ขัดขวางการลงมือฝึก

เมื่อผู้ปฏิบัติละนิวัตรเหล่านี้ได้ ย่อมเกิดความรู้สึกเหมือนผู้พ้นจากภาระที่หนัก พระสูตรใช้อุปมาต่าง ๆ แสดงความโล่งใจของผู้ที่หลุดจากเครื่องกั้นเหล่านี้

จากนิวรรณ์สู่ฌาน

25. ปฐมฌาน

เมื่อเห็นว่านิวรรณ์ถูกละแล้ว ความปราโมทย์เกิดขึ้น จากความปราโมทย์เกิดปีติ กายสงบ ผู้มีกายสงบย่อมเสวยสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น ผู้ปฏิบัติจึงเข้าสู่ **ปฐมฌาน** ซึ่งยังมีวิตกและวิจารณ์ปีติและสุขที่เกิดจากความสงบ

26. ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน

เมื่อการฝึกละเอียดขึ้น ผู้ปฏิบัติเข้าสู่ **ทุติยฌาน** เมื่อวิตกวิจารณ์สงบลง ต่อไปเข้าสู่ **ตติยฌาน** เมื่อปีติจางลงและมีอุเบกขา สติ และสัมปชัญญะเด่นขึ้น จากนั้นเข้าสู่ **จตุตถฌาน** ซึ่งมีความบริสุทธิ์แห่งสติอันเกิดจากอุเบกขา ไม่สุขไม่ทุกข์

พระสูตรจึงแสดงว่า สมาธิไม่ได้หมายถึงเพียง **นั่งแล้วรู้สึกสงบ** แต่มีการพัฒนาคุณภาพของจิตเป็นลำดับ

จากสมาธิสู่ญาณ

27. เมื่อจิตตั้งมั่น จิตจึงเหมาะแก่การรู้

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลสเครื่องข่ม ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การทำงาน ตั้งมั่น และไม่หวั่นไหว ผู้ปฏิบัติย่อมจิตไปเพื่อความรู้ต่าง ๆ จุดนี้เป็นการเปลี่ยนจาก **การทำจิตให้สงบ** ไปสู่ **การใช้จิตที่ได้รับการฝึกแล้วเพื่อรู้เห็น**

28. ญาณทัตสนะ - พิจารณากายและจิตตามสภาพ

ผู้ปฏิบัติย่อมจิตไปเพื่อญาณทัตสนะ พิจารณากายนี้ว่า ประกอบด้วยมหาภูตรูป 4 เกิดจากมารดา บิดา ดำรงอยู่ด้วยอาหาร มีความไม่เที่ยง เสื่อมสลายเป็นธรรมดา และพิจารณาจิตที่อาศัยเกี่ยวข้องกับ กายนี้ ส่วนนี้ทำให้การฝึกเคลื่อนจาก **ประสบการณ์ของสมาธิ** ไปสู่ **การพิจารณาสภาพของกายและนามธรรมตามความเป็นจริง**

29. มโนมยิทธิและอิทธิวิธี

พระสูตรกล่าวถึงความรู้และความสามารถที่เกิดขึ้นจากจิตที่ได้รับการฝึก เช่น **มโนมยิทธิ** การน้อมจิตให้เกิดกายที่สำเร็จด้วยใจ และ **อิทธิวิธี** ความสามารถพิเศษต่าง ๆ เช่น **ไปได้ในลักษณะที่คนทั่วไปทำไม่ได้** อย่างไรก็ตาม สิ่งเหล่านี้ยังไม่ใช่ว่าจุดสุดท้ายของสามัญญผลสูตร

30. ทิพพโสธ เจโตปริยญาณ และการระลึกชาติ

พระสูตรแสดงความรู้ขั้นต่อ ๆ ไป ได้แก่ ทิพพโสธธาตญาณ การได้ยินเสียงในขอบเขตที่ละเอียดกว่าปกติ เจโตปริยญาณ การรู้สภาพจิตของบุคคลอื่น และ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ การระลึกถึงการอยู่ในอดีต พร้อมรายละเอียดเกี่ยวกับภพ ชื่อ โคตร ความเป็นอยู่ สุขทุกข์ และการเคลื่อนจากภพหนึ่งไปสู่อีกภพหนึ่งตามที่พระสูตรอธิบาย

31. จุตูปปาตญาณ - เห็นการเคลื่อนไปของสัตว์ตามกรรม

ต่อมาคือความรู้ที่เรียกว่า จุตูปปาตญาณ หรือในคำอธิบายทั่วไปมักเรียกว่า ทิพพจักขุญาณ ผู้ปฏิบัติรู้เห็นสัตว์ทั้งหลาย ผู้กำลังจุติ ผู้กำลังเกิด ผู้มีสภาพต่ำหรือสูง งามหรือไม่งาม ไปดีหรือไปไม่ดี ตามกรรมที่ตนกระทำ จึงเห็นความสัมพันธ์ระหว่าง การกระทำ กับ ผลของการกระทำ

อาสวักขยญาณ

32. ความรู้ที่พระสูตรนำไปถึงที่สุด

ในที่สุดผู้ปฏิบัติโน้มจิตไปเพื่อ อาสวักขยญาณ คือความรู้เพื่อความสิ้นอาสวะ รู้ตามความเป็นจริงว่า นี่คือทุกข์ นี่คือเหตุเกิดแห่งทุกข์ นี่คือความดับทุกข์ นี่คือทางนำไปสู่ความดับทุกข์ และรู้เกี่ยวกับ อาสวะ เหตุเกิดแห่งอาสวะ ความดับอาสวะ และ ทางนำไปสู่ความดับอาสวะ เมื่อรู้และเห็นอย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจาก กามาสวะ ภวาสวะ และ อวิชชาสวะ

33. เมื่อหลุดพ้น ย่อมรู้ว่าหลุดพ้นแล้ว

เมื่อจิตหลุดพ้น ความรู้เกิดขึ้นว่า หลุดพ้นแล้ว ผู้ปฏิบัติรู้ว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอยู่อย่างนี้ไม่มีอีก ตรงนี้คือผลแห่งความเป็นสมณะที่พระสูตรแสดงในระดับสูงสุด

34. จากผลที่คนอื่นมอบให้ สู่ผลที่เกิดจากการสิ้นกิเลส

หากมองลำดับทั้งหมด ผลแห่งความเป็นสมณะเริ่มจาก อดีตทาสได้รับความเคารพ ซึ่งเป็นผลภายนอก จากนั้นค่อย ๆ เปลี่ยนมาเป็น ศีล อินทริยสังวร สติสัมปชัญญะ ความมักน้อยและสันโดษ ละนิวรณ์ ฌาน ญาณ จนถึง ความสิ้นอาสวะ

ดังนั้นพระสูตรกำลังพาผู้อ่านจาก ผลที่สังคมมองเห็น ไปสู่ ผลของการเปลี่ยนแปลงภายในจิต และที่สุดคือ ความหลุดพ้น

พระเจ้าอชาตศัตรูยอมรับความผิด

35. พระราชาประกาศถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมจบ พระเจ้าอชาตศัตรูทรงชื่นชมพระธรรมอย่างยิ่ง และประกาศถึง พระพุทธ พระธรรม และ พระสงฆ์ เป็นสรณะ ขอให้พระผู้มีพระภาคทรงจำพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต แต่พระองค์ยังมีเรื่องสำคัญที่ต้องกราบทูลต่อพระพุทธเจ้า

36. พระเจ้าอชาตศัตรูสารภาพการปลงพระชนม์พระบิดา

พระเจ้าอชาตศัตรูกราบทูลว่า โทษได้ครอบงำพระองค์ผู้เป็นคนเขลา หลง และไม่ฉลาด จนถึงกับ ปลงพระชนม์พระบิดาผู้ทรงธรรม เพื่อประโยชน์แห่งราชสมบัติจากนั้นทรงสารภาพความผิดนั้นต่อพระพุทธเจ้า และขอให้พระองค์ทรงรับทราบความผิด เพื่อให้พระราชาทรงสำรวมต่อไปในอนาคต

37. การเห็นความผิดและสำรวมต่อไป

พระพุทธเจ้าทรงรับการสารภาพนั้น โดยชี้ว่า การที่บุคคล เห็นความผิดว่าเป็นความผิด สารภาพตามความเป็นจริง และ ตั้งความสำรวมเพื่อไม่ทำเช่นนั้นต่อไปเป็นความเจริญในวินัยของพระอริยเจ้า สารสำคัญจึงไม่ได้อยู่เพียงการพูดว่า “ข้าพเจ้าผิด” แต่อยู่ที่ เห็นสิ่งที่ตนทำตามความเป็นจริงยอมรับ และตั้งใจไม่สร้างเหตุเช่นนั้นอีก

38. การยอมรับผิดไม่ได้ทำให้กรรมที่ทำแล้วหายไป

ตรงนี้ควรอ่านอย่างระมัดระวัง การเห็นความผิด สารภาพ และตั้งความสำรวม เป็นการเปลี่ยนทิศทางของการกระทำในปัจจุบันและอนาคต แต่พระสูตรไม่ได้กล่าวว่า กรรมที่ได้ทำแล้วถูกลบหายไป ตรงกันข้าม ตอนท้ายของพระสูตรแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การกระทำร้ายแรงที่เกิดขึ้นแล้ว ยังมีผลต่อโอกาสทางธรรมของพระเจ้าอชาตศัตรู ส่วนนี้เป็นการอธิบายจากผลที่พระสูตรระบุ

ผลของการสนทนา

39. ถ้าไม่ปลงพระชนม์พระบิดา ธรรมจักจะเกิดขึ้น

หลังพระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จกลับไปแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า พระราชาพระองค์นี้ “ถูกขุดเสียแล้ว ถูกขจัดเสียแล้ว” เพราะหากพระองค์มิได้ปลงพระชนม์พระบิดาผู้ทรงธรรม ธรรมจักอันปราศจากธุลีและมลทิน จะเกิดขึ้นแก่พระองค์ ณ ที่ประทับนั่นเอง

ดังนั้นผลของพระสูตรต้องกล่าวให้แม่นยำว่า พระเจ้าอชาตศัตรู **ไม่ได้บรรลุธรรมจักขุ เหตุการณ์นี้** แต่พระพุทธเจ้าทรงระบุว่า กรรมที่พระองค์ปลงพระชนม์พระบิดาเป็นเหตุขัดขวางผลที่ควรเกิดขึ้น

40. ศรัทธาเกิดขึ้น แต่การบรรลุธรรมไม่เกิดขึ้นพร้อมกันเสมอ

พระเจ้าอชาตศัตรู ฟังธรรมแล้ว ชื่นชม ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ เห็นความผิดของตน และสารภาพความผิด ทั้งหมดนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ แต่พระสูตรยังแยกอย่างชัดเจนว่า **ความเลื่อมใส การยอมรับความผิด และ การบรรลุธรรม ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งเดียวกันหรือเกิดขึ้นพร้อมกัน** จุดนี้ช่วยเตือนว่า เมื่อศึกษาพระสูตร ไม่ควรนำคำว่า **เลื่อมใส เข้าใจ หรือ กลับใจ** ไปเท่ากับ **เห็นธรรม** โดยอัตโนมัติ

41. การรู้ธรรมกับการเห็นธรรมในสามัญญผลสูตร

พระเจ้าอชาตศัตรู ได้รับฟังคำอธิบายเรื่อง ศีล สมาธิ ญาณ และความหลุดพ้น ในแง่นี้พระองค์ได้ **ฟังและเข้าใจคำสอน** ในระดับหนึ่ง แต่พระสูตรระบุเองว่า ธรรมจักขุ **ไม่ได้เกิดขึ้นแก่พระองค์ในครั้งนั้น**

จึงเป็นตัวอย่างที่ช่วยแยกให้เห็นว่า **การได้ฟังธรรมและเข้าใจเนื้อหา** กับ **การเห็นธรรมที่เกิดจากปัญญาโดยตรง** ไม่ควรใช้แทนกันโดยไม่ดูข้อความที่พระสูตรระบุ ส่วนนี้เป็นการอธิบายเชื่อมโยงเพื่อการศึกษา

42. ความรู้พิเศษไม่ใช่จุดสุดท้าย

สามัญญผลสูตรกล่าวถึงความรู้และความสามารถหลายระดับ ตั้งแต่ ฌาน มโนยิทธิ อิทธิวิธิ ทิพพโสท เจโตปริยญาณ ระลึกชาติ และจุตูปปาตญาณ แต่พระสูตรยังดำเนินต่อไป จนถึง **อาสวักขญาณ** ตรงนี้ทำให้เห็นว่า ความสามารถพิเศษ แม้จะสูงกว่าประสบการณ์ทั่วไป ก็ยังไม่ใช่จุดสุดท้ายของการฝึก จุดหมายของลำดับนี้คือ **ความสิ้นอาสวะและความหลุดพ้น**

43. ความเป็นสมณะไม่ได้วัดจากเสื้อผ้าหรือสถานะ

ถ้าคำว่า **สมณะ** หมายถึงบุคคลที่เปลี่ยนเครื่องแต่งกาย พระพุทธเจ้าคงสามารถจบคำตอบตั้งแต่ตัวอย่างอดีตทาส แต่พระสูตรกลับขยายต่อไปอย่างยาว จากการออกบวช สูการรักษาศีล การสำรวม การมีสติ การดำเนินชีวิตอย่างมกน้อย การฝึกจิต การพัฒนาปัญญา จนถึงความหลุดพ้น จึงเห็นได้ว่า **สถานะของสมณะเป็นจุดเริ่มต้น แต่คุณค่าของสมณชีวิตรอยู่ที่การฝึก**

44. “มกน้อย” กับชีวิตบรรพชิต

เมื่อพระสูตรกล่าวถึงภิกษุผู้ยินดีด้วยจิรวและบิณฑบาตตามสมควร ประเด็นนี้สามารถช่วยให้เข้าใจ ความมกน้อย ได้ชัดเจน ผู้บวชอาจได้รับปัจจัยมากหรือน้อยต่างกัน แต่หลักของการฝึกไม่ได้อยู่ที่ต้องใช้ให้หมดเท่าที่มี แต่อยู่ที่ใช้เท่าที่จำเป็นและเหมาะสมแก่สมณชีวิต ความมกน้อยจึงช่วยไม่ให้ ปัจจัยที่มีไว้สนับสนุนการฝึก กลับกลายเป็นสิ่งที่เพิ่มความต้องการและภาระ ส่วนนี้เป็นการนำหลักในพระสูตรมาอธิบายเพิ่มเติม

45. ธรรมที่ควรศึกษาเพิ่มเติม

45.1 สามัญญผล ศึกษาว่า ผลของความเป็นสมณะมีทั้ง ผลที่มองเห็นภายนอก และ ผลจากการพัฒนาภายในอย่างไร

45.2 คีล-สมาธิ-ปัญญา แม้พระสูตรแสดงรายละเอียดจำนวนมาก แต่สามารถเห็นโครงใหญ่ของการฝึกจาก คีล สู สมาธิ และ ปัญญา

45.3 อินทรีย์สังวร ศึกษาให้เข้าใจว่า การสำรวมมิใช่การปิดกั้นการรับรู้ แต่เป็นการไม่ปล่อยให้กิเลสไหลตามสิ่งที่รับรู้

45.4 นิ वर्ณ 5 ศึกษาว่านิ वर्ณแต่ละอย่างรบกวนจิตและขัดขวางสมาธิอย่างไร

45.5 ฌานและญาณ ควรแยก ความสงบของจิต ความสามารถพิเศษ และ ปัญญาที่นำไปสู่ความสิ้นอาสวะ ไม่ให้ปะปนกัน

45.6 การเห็นความผิด ศึกษาหลัก เห็นความผิดตามความเป็นจริง → ยอมรับ → ตั้งความสำรวม โดยไม่เข้าใจว่าการสารภาพเพียงอย่างเดียวทำให้ผลของการกระทำที่ผ่านมาไม่มีอยู่

สรุปสามัญญผลสูตร

สามัญญผลสูตรเริ่มขึ้นในคัมภีร์พระจันทร์เต็มดวง ณ สวนมะม่วงของหมอชีวก โกมารภัจ ไกลกรุงราชคฤห์ พระพุทธเจ้าประทับอยู่พร้อมภิกษุสงฆ์ประมาณ 1,250 รูป

พระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จเข้าเฝ้า และทูลถามว่า การออกบวชเป็นสมณะมีผลที่เห็นได้ในปัจจุบันอย่างไร พระพุทธเจ้าทรงเริ่มจากผลที่เข้าใจได้ง่าย คือ ผู้ที่เคยเป็นทาสหรือคฤหบดี เมื่อออกบวชและประพฤติดี ย่อมได้รับความเคารพและการเกื้อกูล

แต่พระองค์ไม่ได้ทรงหยุดอยู่ที่ผลภายนอก ทรงนำต่อเข้าสู่กระบวนการฝึก ออกบวช

→ คีล → อินทรีย์สังวร → สติสัมปชัญญะ → ความมกน้อยและสันโดษ → ละนิ वर्ณ →

ปฐมฌาน → ทุตติยฌาน → ตติยฌาน → จตุตถฌาน → ญาณทัสสนะ → มโนมยิทธิ → อิทธิวิธี

→ ทิพพโสตธาตุนาณ → เจโตปริยญาณ → ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ → จุตูปปาตญาณ

→ อาสวักขยญาณ → ความหลุดพ้น

เมื่อฟังจบ พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเกิดความเลื่อมใส ประกาศถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

เป็นสรณะ และสารภาพว่า พระองค์ได้ปลงพระชนม์พระบิดาผู้ทรงธรรม พระพุทธเจ้าทรงรับการสารภาพ โดยทรงชี้หลักว่า ผู้เห็นความผิดตามความเป็นจริง สารภาพ และสำรวมต่อไป ย่อมมีความเจริญในวินัยของพระอริยเจ้า

แต่เมื่อพระราชาสติจกลับแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสว่า ถ้าพระเจ้าอชาตศัตรูมิได้ปลงพระชนม์พระบิดา ธรรมจักขุอันปราศจากธุลีและมลทินจะเกิดขึ้นแก่พระองค์ ณ ที่นั่นเอง

ดังนั้น สามัญญผลสูตรจึงไม่ได้แสดงเพียงว่า “บวชแล้วได้อะไร” แต่ทำให้เห็นว่า ผลของชีวิตสมณะสามารถพัฒนาจาก การเปลี่ยนฐานะภายนอก ไปสู่ การสำรวมกายวาจา การฝึกจิต การเกิดปัญญา และที่สุด ความสิ้นอาสวะและความหลุดพ้น

ขณะเดียวกัน เรื่องของพระเจ้าอชาตศัตรูก็เตือนว่า การได้ฟังธรรม การเกิดศรัทธา การเห็นความผิด และการเห็นธรรม ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน

พระสูตรตันตปิฎก เล่ม 1

พระไตรปิฎก เล่ม 9 - ทิมนิกาย สีลขันธวรรค

พระสูตรที่ 3 : อัมพัญญสูตร

เมื่อความรู้ ชาติกำเนิด และความถือตัว ถูกตรวจสอบด้วยวิชาและจรรยา

บทนำ

มนุษย์อาจมีความรู้มาก มีการศึกษาดี เกิดในตระกูลที่ได้รับการยกย่อง หรือมีสถานะที่สังคมให้ความสำคัญ แต่สิ่งเหล่านี้มิได้หมายความว่า บุคคลนั้นจะพ้นจากความถือตัวหรือความยึดมั่นในฐานะของตน

บางครั้งยังมีความรู้มาก ก็ยังอาจเกิดความรู้สึกว่า “เรารู้มากกว่า” ยังได้รับการยอมรับ ก็ยังอาจเกิดความรู้สึกว่า “เราสูงกว่า” และเมื่อชาติกำเนิด ตระกูล การศึกษา หรือสถานะทางสังคม ถูกนำมาเป็นเครื่องกำหนดว่า “เราเป็นใคร” สิ่งเหล่านี้ก็อาจกลายเป็นที่ตั้งของความสำคัญตนได้

อัมพัญญสูตร เป็นพระสูตรที่แสดงให้เห็นเรื่องนี้ผ่านการสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้ากับอัมพัญญมาณพ ชายหนุ่มผู้ได้รับการศึกษาอย่างดีในศาสตร์ของพราหมณ์ แต่ยังยึดถือเรื่องตระกูลและฐานะของตนอย่างมาก

พระสูตรมิได้หยุดอยู่เพียงการโต้แย้งว่าใครมีชาติกำเนิดสูงหรือต่ำกว่า แต่ค่อย ๆ นำการสนทนาไปสู่คำถามที่ลึกกว่า คือ อะไรเป็นคุณสมบัติที่ทำให้มนุษย์ประเสริฐอย่างแท้จริง

1. อัมพัฏฐมาณพ ผู้มีความรู้

อัมพัฏฐมาณพเป็นศิษย์ของ โปกขรสาติพราหมณ์ พราหมณ์ผู้มีชื่อเสียง ในพระสูตรกล่าวถึงอัมพัฏฐะว่าเป็นผู้เล่าเรียน ทรงจำนงค์ รั้งบไตรเพท เข้าใจศาสตร์และคัมภีร์ต่าง ๆ ตลอดจนมีความรู้เรื่องมหาปริสลักษณะ แสดงว่าอัมพัฏฐะมิใช่คนที่ขาดการศึกษา

ตรงกันข้าม เขาเป็นชายหนุ่มที่มีความรู้มากตามมาตรฐานการศึกษาของพราหมณ์ในสมัยนั้น เมื่อโปกขรสาติได้ทราบข่าวเกี่ยวกับพระสมณ โคดม และพระเกียรติคุณที่แพร่หลายอยู่ จึงให้อัมพัฏฐะไปพบพระพุทธเจ้า เพื่อพิจารณาว่าเรื่องที่กล่าวถึงพระองค์นั้นเป็นจริงเพียงใด

อัมพัฏฐะจึงเดินทางไปมิใช่เพียงในฐานะผู้ต้องการฟังธรรม แต่ยังไปในฐานะผู้ต้องการตรวจสอบ ตรงนี้เองทำให้ทำที่ที่เขาติดต่อพระพุทธเจ้ากลายเป็นส่วนสำคัญของเรื่อง

2. ความรู้กับทำที่ต่อผู้อื่น

เมื่ออัมพัฏฐะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า การแสดงกิริยาของเขามิได้เป็นไปในลักษณะของผู้มีความเคารพอย่างเหมาะสม การสนทนาจึงเริ่มจากเรื่องกิริยาและธรรมเนียมที่ศิษย์ควรปฏิบัติต่อผู้ใหญ่และผู้เป็นอาจารย์

จากนั้นจึงค่อย ๆ เปิดเผยสิ่งที่อยู่ลึกกว่ากิริยาภายนอก คือความรู้ลึกว่า **ตนและพวกพราหมณ์มีฐานะสูงกว่า** โดยเฉพาะเมื่ออัมพัฏฐะกล่าวถึงพวกสากยะในเชิงดูหมิ่น สิ่งที่ปรากฏจึงทำให้เห็นว่า คนหนึ่งอาจมีความรู้มาก แต่ความรู้นั้นมีได้ทำให้ความถือตัวหมดไปโดยอัตโนมัติ ความรู้กับการฝึกจิตจึงเป็นคนละเรื่องกัน

3. เมื่อชาติกำเนิดถูกนำมาเป็นเหตุแห่งความถือตัว

อัมพัฏฐะยึดถือว่าพราหมณ์มีฐานะสูง และแสดงท่าทีดูหมิ่นสากยะ พระพุทธเจ้าจึงทรงนำเรื่องวงศ์ตระกูลของอัมพัฏฐะเองขึ้นมาสอบถาม การสนทนาตอนนี้มิได้มีความหมายเพียงว่า ใครมีบรรพบุรุษสูงหรือต่ำกว่าใคร

แต่ทำให้เห็นข้อจำกัดของการใช้ **ชาติกำเนิด** เป็นเครื่องตัดสินคุณค่าของมนุษย์ เพราะถ้าบุคคลสร้างความสูงส่งของตนจากวงศ์ตระกูล ความสูงส่งนั้นก็ต้องอาศัยการเปรียบเทียบกับคนอื่น เมื่อมี “สูงกว่า” ก็ต้องมี “ต่ำกว่า” เมื่อมี “ดีกว่า” ก็ต้องมี “ด้อยกว่า” ความถือตัวจึงอาศัยการแบ่งและการเปรียบเทียบเป็นพื้นฐาน

4. ชาติกำเนิดยังมิใช่ที่สุดของความประเสริฐ

พระสูตรดำเนินต่อไปจนถึงประเด็นสำคัญว่า แม้การถกเถียงกันเรื่องพราหมณ์หรือกษัตริย์ว่าใครสูงกว่าใคร ก็ยังมีใช้ที่สุดแห่งคุณธรรม

พระพุทธเจ้าทรงนำการสนทนาไปสู่เรื่องที่สูงกว่านั้น คือ **วิชาและจรณะ** หรือความรู้แจ้ง ประกอบกับความประพฤติที่ได้รับการฝึกอย่างถูกต้อง ตรงนี้ทำให้แก่นของพระสูตรก้าวพ้นจากเพียงปัญหาเรื่องวรรณะ เพราะไม่ว่าจะเกิดในตระกูลใด หากยังไม่มี การฝึกตน และยังไม่มียุญญาที่รู้เห็นตามความเป็นจริง ชาติกำเนิดเพียงอย่างเดียวก็ไม้อาจทำให้บุคคลถึงความประเสริฐสูงสุดได้

ดังนั้น คำถามจึงเปลี่ยนจาก “เกิดจากตระกูลใด” ไปสู่ “ได้ฝึกตนอย่างไร” และ “มีวิชาและจรณะเพียงใด”

5. วิชาและจรณะ - ความรู้ต้องเดินคู่กับการดำเนินชีวิต

คำว่า **วิชา** ในทางธรรม มิได้หมายถึงเพียงความรู้จากการเล่าเรียนหรือการจำตำรา และคำว่า **จรณะ** ก็มีใช้เพียงกิริยามารยาทภายนอก แต่เกี่ยวข้องกับการฝึกชีวิตและจิตใจอย่างเป็นระบบ พระสูตรจึงทำให้เห็นความแตกต่างระหว่าง **ผู้มีความรู้** กับ **ผู้ที่ความรู้นั้นได้เปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตและจิตใจของตนแล้ว**

อัมพัฏฐะมีความรู้ทางตำรามาก แต่พระพุทธเจ้าทรงนำเขาให้มองเห็นว่า ความรู้เช่นนั้นยังไม่ใช่ว่าที่สุดของการพัฒนามนุษย์ เมื่อความรู้ไม่ประกอบด้วย การฝึกตน ความรู้ก็อาจถูกนำไปใช้เพื่อสนับสนุนความถือตัวได้ แต่เมื่อความรู้ประกอบด้วยจรณะ ความรู้ย่อมค่อย ๆ เปลี่ยนจากสิ่งที่ใช้ยกตน มาเป็นสิ่งที่ใช้ฝึกตน

6. ปัญหาไม่ได้อยู่ที่การมีความรู้ แต่อยู่ที่การยึดความรู้เป็นตัวตน

อัมพัฏฐะมิใช่ผู้ไม่มีความรู้ ตรงกันข้าม เขาเป็นผู้มีการศึกษาสูงในระบบความรู้ของพราหมณ์ จุดนี้ทำให้พระสูตรมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผู้ศึกษาธรรม เพราะปัญหามิได้อยู่ที่การเรียนรู้ การเรียนรู้เป็นสิ่งจำเป็น แต่ปัญหาอาจเกิดขึ้นเมื่อจิตเข้าไปยึดความรู้นั้นว่า “ฉันรู้” “ฉันเหนือกว่า” “ฉันเข้าใจมากกว่าเขา” เมื่อเป็นเช่นนี้ ความรู้ซึ่งควรช่วยเปิดปัญญา อาจกลับกลายเป็นเครื่องสนับสนุนความสำคัญตน

ดังนั้น สิ่งที่ควรพิจารณาจึงมิใช่เพียง เรารู้อะไร แต่รวมถึง เมื่อรู้แล้ว จิตของเราเปลี่ยนไปอย่างไร

7. จาก “ใครสูงกว่าใคร” ไปสู่ “ใครฝึกตนได้เพียงใด”

ตราบใดที่มนุษย์ยังมองผ่านกรอบของความสำคัญตน คำถามที่เกิดขึ้นมักเป็นว่า ใครสูงกว่าใคร ใครมีความรู้มากกว่า ใครมาจากตระกูลดีกว่า ใครได้รับการยอมรับมากกว่า แต่เมื่อมองในทางธรรม คำถามที่สำคัญกว่าคือ **บุคคลนั้นฝึกกาย วาจา และใจของตนได้เพียงใด** ความโลภ ความโกรธ ความหลง และความถือตัวลดลงเพียงใด และมีปัญญารู้เห็นสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงเพียงใด มาตรฐานจึงค่อย ๆ เปลี่ยนจากสิ่งที่สังคมกำหนดให้ มาสู่สิ่งที่บุคคลพัฒนาขึ้นภายในตนเอง

8. ความถนัดอาจขวางการเรียนรู้

ผู้ที่คิดว่าตนรู้แล้ว ย่อมเปิดรับการเรียนรู้ได้ยากกว่าผู้ที่รู้ว่าตนยังมีสิ่งที่ต้องเรียนรู้ ผู้ที่คิดว่าตนสูงกว่าผู้อื่น ย่อมรับฟังผู้อื่นได้ยาก และผู้ที่ยึดถือฐานะของตนอย่างมั่นคง ก็ยากที่จะมองเห็นข้อจำกัดของตนเอง

อัมพัฏฐสูตรจึงมิใช่เพียงเรื่องของพราหมณ์หนุ่มคนหนึ่งในอดีต แต่สะท้อนสภาพจิตที่สามารถเกิดขึ้นได้กับคนทุกยุค แม้แต่ผู้ศึกษาธรรมก็ต้องระวังเรื่องนี้เช่นเดียวกัน เมื่อเกิดความคิดว่า “เรารู้ธรรมมากกว่าเขา” “เราเข้าใจลึกกว่าเขา” หรือ “เราปฏิบัติดีกว่าเขา” ตรงนั้นอาจมีความสำคัญตนเข้ามาปะปนอยู่กับการศึกษาธรรมแล้ว

9. ความรู้ที่แท้จริงทำให้เห็นตนเองชัดขึ้น

เมื่อศึกษาธรรมมากขึ้น สิ่งที่ควรเห็นชัดขึ้น มิใช่เพียงข้อบกพร่องของผู้อื่น แต่ควรเห็นการทำงานของจิตตนเองละเอียดขึ้น เห็นเมื่อความถนัดตัวเกิด เห็นเมื่อความต้องการเอาชนะเกิด เห็นเมื่อไม่พอใจเพราะถูกตำหนิ เห็นเมื่อยินดีเพราะได้รับการยกย่อง และเห็นแม้ความรู้สึกลึก ๆ ว่า “เราดีกว่าเขา” เมื่อเริ่มเห็นสิ่งเหล่านี้ ความรู้ก็เริ่มทำหน้าที่มากกว่าการสะสมข้อมูล เพราะความรู้กำลังกลายเป็นเครื่องมือสำหรับ รู้จักตนเองและฝึกตนเอง

10. การตรวจสอบมหาปริสลักขณะ

เหตุที่อัมพัฏฐะเดินทางมาหาพระพุทธเจ้า ส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับการตรวจสอบคุณสมบัติของพระองค์ตามความรู้เรื่องมหาปริสลักขณะ ต่อมาอัมพัฏฐะได้พิจารณาหาปริสลักขณะในพระกายของพระพุทธเจ้า และได้เห็นลักษณะส่วนใหญ่ตามที่ตนได้ศึกษา

เหตุการณ์ตอนนี้ทำให้เห็นอีกมิติหนึ่งของพระสูตร คืออัมพัฏฐะเดินทางมาด้วยฐานะของผู้ตรวจสอบพระพุทธเจ้า แต่ตลอดการสนทนา กลับกลายเป็นว่า ความคิด ความรู้ และความยึดถือของอัมพัฏฐะเองถูกนำมาพิจารณาและตรวจสอบ สิ่งที่เขาเคยใช้เป็นเครื่องตัดสินผู้อื่น จึงย้อนกลับมาเป็นโอกาสให้เขามองตนเอง

11. โปกขรสาติพราหมณ์เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

เมื่ออัมพัฏฐะกลับไปรายงานเหตุการณ์ โปกขรสาติพราหมณ์ได้เดินทางมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าด้วยตนเอง พระพุทธเจ้าทรงสนทนาและแสดงธรรมแก่เขา เหตุการณ์จึงมิได้จบอยู่ที่การถกเถียงเรื่องชาติกำเนิดของอัมพัฏฐะ แต่ดำเนินต่อไปสู่การได้ฟังธรรม เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุปพิพกาและอริยสัจ 4 โปกขรสาติพราหมณ์ได้ดวงตาเห็นธรรม ถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ พร้อมทั้งครอบครัวและบริวาร ส่วนอัมพัฏฐะมาณพ พระสูตรมิได้ระบุว่าได้ดวงตาเห็นธรรม

พระพุทธเจ้ามิได้ทรงสนทนาเพื่อเอาชนะบุคคล แต่ทรงอาศัยสิ่งที่บุคคลกำลังสงสัย กำลังยึดถือ หรือกำลังถือตัวอยู่ เป็นจุดเริ่มต้นในการนำเขาไปสู่การพิจารณาสิ่งที่ลึกกว่าเดิม

แก่นสำคัญของอัมพัฏฐสูตร

อัมพัฏฐสูตรช่วยให้เห็นว่า ความรู้ ชาติกำเนิด ตระกูล และสถานะทางสังคม อาจกลายเป็นฐานของความถือตัวได้ หากจิตเข้าไปยึดสิ่งเหล่านั้นเป็นเครื่องยืนยันว่า “เราเหนือกว่าผู้อื่น” แต่พระสูตรมิได้หยุดอยู่เพียงการวิจารณ์ความถือตัวเรื่องชาติกำเนิด

ประเด็นสำคัญยิ่งกว่านั้น คือการนำมนุษย์ออกจากคำถามว่า “ใครเกิดสูงกว่าใคร” ไปสู่คำถามว่า “ใครมีวิชาและจรณะ และได้ฝึกตนจริงเพียงใด” เพราะชาติกำเนิดเป็นสิ่งที่บุคคลได้รับมา แต่การฝึกตนเป็นสิ่งที่บุคคลต้องทำด้วยตนเอง พระสูตรจึงย้อนกลับมาถามผู้ศึกษาธรรมทุกคนว่า

เมื่อเรามีความรู้มากขึ้น เราใช้ความรู้นั้นเพื่อเข้าใจความจริง หรือใช้เพื่อยืนยันตัวตน? เมื่อเราได้รับการยอมรับมากขึ้น สิ่งนั้นทำให้เราทำประโยชน์มากขึ้น หรือทำให้เรารู้สึกสูงกว่าผู้อื่น? และเมื่อเราศึกษาธรรมมากขึ้น ความถือตัวลดลงหรือไม่ หากการศึกษาธรรมดำเนินไปอย่างถูกต้อง ความรู้ไม่ควรจบอยู่เพียงการจำคำสอนหรืออธิบายเรื่องธรรมได้ แต่ควรค่อย ๆ ทำให้เห็นสิ่งที่เกิดขึ้นในกาย วาจา และใจของตนเองชัดขึ้น จนความรู้ค่อย ๆ เปลี่ยนจาก การรู้เรื่องธรรม ไปสู่ การใช้ธรรม เพื่อรู้จัก ฝึก และพัฒนาตนเอง นี่ก็จุดที่ ความรู้ เริ่มเดินไปพร้อมกับ จรณะ และเป็นจุดที่การศึกษาธรรมเริ่มเปลี่ยนชีวิตของผู้ศึกษาอย่างแท้จริง

พระสูตรตันตปิฎก เล่ม 1

พระไตรปิฎก เล่ม 9 - ทิมนิกาย สิลขันธวรรค

พระสูตรที่ 4 : โสณทัณฑสูตร

เมื่อชาติกำเนิดและความรู้ถูกพิจารณา จนเหลือศีลและปัญญา

บทนำ

มนุษย์มักกำหนดคุณค่าของกันและกันจากสิ่งที่มองเห็นหรือสิ่งที่สังคมยอมรับ เกิดในตระกูลใด มีการศึกษามากเพียงใด มีรูปร่างหน้าตาหรือบุคลิกอย่างไร มีชื่อเสียงและได้รับการยกย่องเพียงใด ในสังคมอินเดียสมัยพุทธกาล เรื่องชาติกำเนิดและความเป็นพราหมณ์ได้รับความสำคัญอย่างมาก แต่ใน โสณทัณฑสูตร พระพุทธเจ้าทรงสนทนากับโสณทัณฑพราหมณ์ จนเกิดการพิจารณาที่ละขั้นว่า อะไรคือคุณสมบัติที่จำเป็นจริง ๆ ของบุคคลผู้ควรได้รับการยกย่อง เมื่อคุณสมบัติภายนอกถูกพิจารณา และลดความสำคัญลงทีละอย่าง ในที่สุดสิ่งที่ไม่อาจตัดออกได้ คือ ศีล และ ปัญญา

พระสูตรนี้จึงเปลี่ยนคำถามจาก “บุคคลนี้เกิดมาจากไหน” ไปสู่ “บุคคลนี้ประพฤติตนอย่างไร และมีปัญญาเพียงใด”

1. โสณทัตพรหมณ์ ผู้มีฐานะและชื่อเสียง

โสณทัตพรหมณ์เป็นพรหมณ์ผู้มีชื่อเสียง มีทรัพย์ มีความรู้ และได้รับการยกย่องจากผู้คนจำนวนมาก เมื่อทราบว่าพระพุทธเจ้าประทับอยู่ใกล้นครจัมปา เขามีความประสงค์จะไปเข้าเฝ้า แต่พรหมณ์ทั้งหลายพยายามขัดขวาง

เพราะเห็นว่าโสณทัตจะเป็นผู้มีชาติตระกูล มีความรู้ มีชื่อเสียง และได้รับความเคารพอยู่แล้ว หากเขาเป็นฝ่ายไปหาพระสมณโคตม อาจทำให้เกียรติของเขาลดลง ตรงนี้ทำให้เราเห็นว่า ก่อนการสนทนาทางธรรมจะเริ่มขึ้น ชื่อเสียงและสถานะทางสังคมก็ได้กลายเป็นสิ่งที่ต้องคอยรักษาเสียแล้ว

2. เมื่อชื่อเสียงกลายเป็นสิ่งที่ต้องปกป้อง

โสณทัตพรหมณ์เองก็มีความกังวลว่า ถ้าไปหาพระพุทธเจ้า คนอื่นจะมองตนอย่างไร ถ้าพูดไม่ถูก ชื่อเสียงจะเสียหรือไม่ ถ้าไม่สามารถตอบคำถามได้ ผู้คนจะลดความเคารพหรือไม่ สิ่งนี้สะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นได้กับมนุษย์ทุกคน

เมื่อมีชื่อเสียง ก็กลัวเสียชื่อเสียง เมื่อได้รับการยอมรับ ก็กลัวคนไม่ยอมรับ เมื่อถูกมองว่าเป็นผู้รู้ ก็อาจกลัวให้คนอื่นเห็นว่า ตนยังมีสิ่งที่ไม่รู้ สิ่งที่เคยเป็นเพียงสถานะภายนอก จึงอาจค่อย ๆ กลายเป็นสิ่งที่จิตต้องคอยรักษาและปกป้อง

3. พระพุทธเจ้าทรงเริ่มจากสิ่งที่โสณทัตจะรู้

เมื่อโสณทัตพรหมณ์เข้าเฝ้า พระพุทธเจ้าทรงถามในเรื่องที่เขาเองมีความรู้ คือ บุคคลต้องประกอบด้วยคุณสมบัติอะไร จึงจะได้รับการยอมรับจากพรหมณ์ทั้งหลายว่าเป็นพรหมณ์ โสณทัตจะกล่าวถึงคุณสมบัติ 5 ประการ โดยสรุป คือ

1. มีชาติกำเนิดดีทั้งฝ่ายมารดาและบิดา
2. มีความรู้ในมนตร์และไตรเพท
3. มีผิวพรรณและรูปลักษณ์ดี
4. มีศีล
5. มีปัญญา

พระพุทธเจ้ามิได้ทรงปฏิเสธคำตอบทันที แต่ทรงให้โสณทัตพิจารณาหลักเกณฑ์ของตนเองต่อไปว่า ในคุณสมบัติเหล่านี้ สิ่งใดจำเป็นจริง และสิ่งใดสามารถตัดออกได้

4. สิ่งแรกที่ตัดออก - รูปลักษณ์ภายนอก

พระพุทธเจ้าทรงถามว่า หากตัดคุณสมบัติเรื่องผิวพรรณหรือรูปลักษณ์ออกเสีย บุคคลยังสามารถเป็นผู้ที่พรหมณ์ยอมรับได้หรือไม่ โสณทัตจะยอมรับว่า ได้ รูปลักษณ์ภายนอกจึงไม่ใช่

สิ่งจำเป็นที่สุด

ตรงนี้ทำให้เห็นว่า ความงาม ความสง่างาม หรือภาพลักษณ์ของบุคคล อาจช่วยให้ได้รับความสนใจจากสังคม แต่ไม่สามารถรับรองคุณธรรมภายในได้ คนที่ดูดีอาจไม่มีศีล และคนที่รูปลักษณ์ธรรมดา อาจเป็นผู้มีคุณธรรมสูงก็ได้

5. สิ่งที่สองที่ตัดออก — ความรู้ในตำรา

พระพุทธเจ้าทรงถามต่อว่า ถ้าตัดความรู้ในมนตร์หรือพระเวทออกอีก บุคคลยังสามารถได้รับการยอมรับว่าเป็นพราหมณ์ได้หรือไม่ โสณทัณฑะก็ยอมรับว่า ได้ ตรงนี้มีความสำคัญมาก เพราะมิได้หมายความว่าการศึกษาไม่มีคุณค่า แต่ทำให้เห็นว่า ความรู้ทางตำราเพียงอย่างเดียว ยังไม่เพียงพอที่จะรับรองคุณค่าทางศีลธรรมของบุคคล

คนหนึ่งอาจจำตำราได้มาก พูดได้คล่องอธิบายได้เก่ง แต่ถ้าความรู้นั้นไม่เปลี่ยนการดำเนินชีวิต ความรู้ก็ยังไม่ถึงจุดหมายของการฝึกตน

6. สิ่งที่สามที่ตัดออก - ชาติกำเนิด

เมื่อการพิจารณาดำเนินต่อไป พระพุทธเจ้าทรงถามว่า หากตัดเรื่องชาติกำเนิดออกอีก บุคคลยังได้รับการยอมรับได้หรือไม่ โสณทัณฑะยอมรับว่า ได้ ตรงนี้เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของพระสูตร เพราะชาติกำเนิดซึ่งสังคมพราหมณ์ให้ความสำคัญอย่างมาก กลับไม่ใช่สิ่งที่รับรองคุณธรรมได้ด้วยตัวมันเอง

การเกิดในตระกูลใด มิได้ทำให้บุคคลมีศีลโดยอัตโนมัติ และมีได้ทำให้บุคคลมีปัญญาโดยอัตโนมัติ ชาติกำเนิดจึงอาจบอกได้ว่า บุคคลมาจากครอบครัวใด แต่ยังไม่สามารถตอบได้ว่า บุคคลนั้นประพฤติตนอย่างไร

7. ในที่สุดเหลือสองสิ่ง - ศีลและปัญญา

เมื่อรูปลักษณ์ ความรู้ในมนตร์ และชาติกำเนิดถูกตัดออก จึงเหลือคุณสมบัติ 2 ประการ คือ ศีล และ ปัญญา พระพุทธเจ้าทรงถามต่อว่า ถ้าตัดอีกอย่างหนึ่งออก เหลือเพียงอย่างเดียวได้หรือไม่ ครั้งนี้โสณทัณฑะตอบว่า ไม่ได้ เพราะศีลและปัญญาเกื้อกูลกัน ปัญญาต้องมีศีลช่วยชำระให้บริสุทธิ์ และศีลก็ต้องมีปัญญาช่วยชำระให้บริสุทธิ์

ตรงนี้คือหัวใจสำคัญของโสณทัณฑะสูตร สิ่งที่สำคัญมักใช้เป็นเครื่องวัดคน ได้แก่ ชาติกำเนิด การศึกษา และรูปลักษณ์ ถูกลดลงจนเหลือสิ่งที่บุคคลต้องพัฒนาด้วยตนเอง คือ ศีลและปัญญา

8. ศิลกับปัญญาไม่ได้แยกจากกัน

ศิลปะเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต การไม่เบียดเบียน การสำรวมกายและวาจา และการวางพื้นฐานของชีวิตให้ถูกต้อง ส่วนปัญญาเกี่ยวข้องกับการรู้และการเห็นตามความเป็นจริง หากมีความรู้แต่ไม่มีศิลปะ ความรู้นั้นอาจถูกนำไปใช้เพื่อประโยชน์ของตนเองหรือเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น

ในทางกลับกัน การตั้งใจประพฤติดีโดยไม่มีปัญญาประกอบ ก็อาจยังไม่สามารถเข้าใจเหตุและผลของสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้ง ศิลและปัญญาจึงมิใช่คู่แข่งกัน แต่เป็นสิ่งที่ช่วยเกื้อกูลกัน

9. พระพุทธเจ้าทรงถามต่อ - ศิลนั้นคืออะไร ปัญญานั้นคืออะไร

ตรงนี้เป็นอีกจุดหนึ่งที่สำคัญมาก เพราะพระพุทธเจ้ามิได้ทรงหยุดเพียงการยอมรับคำว่า ศิลและปัญญา แต่ทรงถามต่อว่า ศิลที่กล่าวถึงนั้นคืออะไร และปัญญานั้นคืออะไร โสณทัณฑพราหมณ์ยอมรับว่า ความรู้ของตนในเรื่องนี้ยังมีขอบเขต

พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงให้เห็นการฝึกที่ลึกซึ้ง ตั้งแต่ความประพฤติที่ดี การสำรวม การฝึกจิต สมาธิ จนถึงการพัฒนาปัญญา ตรงนี้ทำให้เห็นว่า คำว่า ศิลและปัญญา มิใช่เพียงคำยกย่องทางศีลธรรม แต่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการฝึกตนอย่างเป็นระบบ

10. ศิลเป็นพื้นฐาน แต่การฝึกไม่หยุดอยู่ที่ศิลปะ

การมีศิลปะช่วยให้ชีวิตมีความเรียบร้อย ลดการเบียดเบียน และช่วยให้จิตไม่ต้องถูกรบกวนจากผลของการกระทำที่ไม่ถูกต้องอยู่เสมอ แต่พระพุทธศาสนาไม่ได้หยุดอยู่เพียงการเป็น “คนดี” จากศิลปะ ยังมีการฝึกจิตให้ตั้งมั่น และจากจิตที่ตั้งมั่น จึงเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญาที่ละเอียดขึ้น

ดังนั้น เส้นทางการฝึกจึงมิใช่ ศิลอย่างเดียว หรือ ปัญญาอย่างเดียว แต่เป็นการพัฒนาที่ต่อเนื่องและสัมพันธ์กัน

11. จากความรู้ทั่วไป สู่ปัญญาที่รู้เห็นจริง

ความรู้ทางโลกจำนวนมากเกิดจากการศึกษา การอ่าน การฟัง และการจดจำ สิ่งเหล่านี้มีคุณค่า แต่ปัญญาในพระพุทธศาสนามีได้หยุดอยู่ที่การรู้ข้อมูล เมื่อการฝึกดำเนินไปลึกซึ้ง ปัญญาต้องเกี่ยวข้องกับการรู้เห็นสภาพของชีวิตและจิตใจตามความเป็นจริง

ดังนั้น ผู้ที่มีข้อมูลมาก จึงยังไม่จำเป็นต้องเป็นผู้มีปัญญามาก เพราะคำถามไม่ได้อยู่เพียงว่า รู้มากเท่าใด แต่อยู่ที่ว่า สิ่งที่เราทำให้เห็นความจริงและลดความหลงได้เพียงใด

12. ความดีไม่ได้รับรองด้วยสายเลือด

สิ่งหนึ่งที่สามารถนำมาขยายความจากพระสูตรนี้ได้ คือ คุณธรรมของบุคคลไม่อาจรับรองได้เพียงด้วยชื่อของตระกูล บิดามารดาอาจเป็นคนดี ตระกูลอาจมีชื่อเสียง บรรพบุรุษอาจได้รับการยกย่อง

แต่บุคคลแต่ละคนยังต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ไม่มีผู้ใดสามารถใช้ความดีของบรรพบุรุษมาแทนความประพฤติของตนเองได้ เช่นเดียวกัน ผู้ที่ไม่ได้เกิดในตระกูลที่มีชื่อเสียง ก็ไม่ได้ถูกปิดกั้นจากการพัฒนาสติและปัญญา เพราะสิ่งเหล่านี้ต้องเกิดจาก การฝึกของบุคคลเอง

13. จาก “คนอื่นมองเราอย่างไร” สู่อะไร “เราเป็นอย่างไรจริง ๆ”

ในตอนต้นของเรื่อง โสณทัตพรหมณ์กังวลอย่างมากต่อความคิดเห็นของพรหมณ์คนอื่น หากไปหาพระพุทธเจ้า จะเสียเกียรติหรือไม่ หากตอบคำถามไม่ได้ จะเสียชื่อเสียงหรือไม่ แต่เมื่อการสนทนาดำเนินไป คำถามค่อย ๆ เปลี่ยนจาก **คนอื่นมองเราอย่างไร** ไปเป็น **เรามีคุณสมบัติอะไรอยู่จริง** ตรงนี้เป็นบทเรียนที่ใช้ได้ทุกยุค ถ้าเราวัดตนเองจากสายตาของผู้อื่นตลอดเวลา ชีวิตก็ต้องคอยเปลี่ยนไปตามคำยกย่องและตำหนิ แต่ถ้ากลับมาถามว่า เรามีศีลหรือไม่ เรากำลังเบียดเบียนใครหรือไม่ เรารู้เท่าทันจิตตนเองเพียงใด และเรามีปัญญาเพิ่มขึ้นหรือไม่ มาตรฐานของชีวิตก็เปลี่ยนไป

14. การยอมรับความจริงสำคัญกว่าการรักษาความเห็นเดิม

โสณทัตพรหมณ์เป็นผู้มีชื่อเสียง และมีพรหมณ์จำนวนมากเฝ้าฟังการสนทนาอยู่ การเปลี่ยนหรือยอมรับความเห็นบางอย่างต่อหน้าคนจำนวนมาก จึงไม่ใช่เรื่องง่าย แต่ในทางแห่งปัญญา การยอมรับว่า **สิ่งที่เคยเห็นที่สำคัญ อาจไม่ใช่สิ่งสำคัญที่สุด** มิใช่ความพ่ายแพ้ แต่เป็นการเปิดพื้นที่ให้ความเข้าใจใหม่เกิดขึ้น ผู้มีปัญหาจึงมิใช่ผู้ที่ไม่เคยเปลี่ยนความคิด แต่คือผู้ที่พร้อมพิจารณาใหม่ เมื่อเห็นเหตุผลและความจริงที่ชัดกว่าเดิม

15. ผลของการสนทนา - โสณทัตพราหมณ์ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมจนจบ โสณทัตพรหมณ์เกิดความเลื่อมใส และประกาศขอถึง **พระพุทธเจ้า พระธรรม และ พระสงฆ์** เป็นสรณะ พร้อมทั้งขอให้พระพุทธเจ้าทรงจำเขาไว้ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต

จากนั้นเขายังนิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ไปรับภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น ตรงนี้ทำให้เห็นว่าการสนทนาที่เริ่มจากความกังวลเรื่องชื่อเสียงและฐานะ จบลงด้วยการเปิดใจยอมรับธรรม จากผู้ที่กังวลว่า **“คนอื่นจะมองเราอย่างไร”** ค่อย ๆ เปลี่ยนไปสู่ผู้ที่เห็นคุณค่าของ **ศีล ปัญญา และพระธรรม**

บทสรุป

แก่นสำคัญของโสณทัตสูตร

โสณทัตสูตรทำให้เห็นการเปลี่ยนมาตรฐานคุณค่าของมนุษย์อย่างชัดเจน จากคุณสมบัติ 5 ประการ ได้แก่ **ชาติกำเนิด ความรู้ในมนตร์และพระเวท รูปลักษณ์ ศีล และ ปัญญา** เมื่อพิจารณาทีละขั้น รูปลักษณ์ถูกตัดออก ความรู้ทางตำราถูกตัดออก ชาติกำเนิดถูกตัดออก จนเหลือ **ศีลและปัญญา**

และเมื่อจะตัดสองสิ่งนี้ให้เหลือเพียงอย่างเดียว

โศณทัณฑะยอมรับว่าไม่ควรแยกออกจากกัน เพราะศีลและปัญญาเกื้อกูลกัน แต่พระสูตรยังไปไกลกว่านั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า คำว่า “ศีลและปัญญา” มิใช่เพียงคำพูดหรือหลักการ แต่ต้องนำไปสู่การฝึกจริง ตั้งแต่การสำรวจกายวาจา การฝึกจิตให้ตั้งมั่น จนถึงการพัฒนาปัญญาให้รู้เห็นตามความเป็นจริง

ดังนั้น สิ่งที่ทำให้มนุษย์มีคุณค่าทางธรรม มิใช่เพียงว่า เกิดมาเป็นใคร เรียนรู้อะไรมามากเพียงใด หรือ ผู้อื่นมองเราอย่างไร แต่คือ เราประพฤติตนอย่างไร ฝึกจิตอย่างไร และ มีปัญญารู้เห็นความจริงเพิ่มขึ้นเพียงใด

โศณทัณฑะสูตรจึงนำผู้อ่านจาก คุณค่าที่สังคมกำหนด กลับเข้าสู่ คุณค่าที่ต้องพัฒนาด้วยตนเอง คือ ศีลและปัญญา

ผลการตรวจ

พระสูตรตันตปิฎก เล่ม 1

พระไตรปิฎก เล่ม 9 — ทิณนิกาย สิลขันธวรรค

พระสูตรที่ 5 : ญัตตสูตร

จากการบูชาญัตตสูตร การแก้ทุกข์ที่ต้นเหตุ

บทนำ

มนุษย์ทุกยุคมีความปรารถนาจะได้รับสิ่งดี ๆ แก่ชีวิต บางคนทำบุญ บางคนบูชา บางคนจัดพิธีใหญ่ บางคนเสียสละทรัพย์จำนวนมาก ด้วยความหวังว่าจะได้รับผลดีตอบแทน ในสังคมอินเดียสมัยพุทธกาล การบูชาญัตตสูตรเป็นพิธีสำคัญอย่างหนึ่งในหมู่พราหมณ์ และบางพิธีเกี่ยวข้องกับการฆ่าสัตว์จำนวนมาก

ญัตตสูตร เริ่มต้นจากญัตตพราหมณ์ ผู้กำลังเตรียมประกอบมหาบูชาญัตตและมีสัตว์จำนวนมากเตรียมไว้สำหรับพิธี เขาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อถามว่า ควรประกอบบูชาญัตตอย่างไรจึงจะสมบูรณ์และมีผลมาก

แต่แทนที่พระพุทธเจ้าจะทรงตอบเพียงวิธีจัดพิธี พระองค์กลับทรงนำการสนทนาไปสู่สิ่งที่ลึกกว่า คือ การเสียสละอย่างไรจึงก่อให้เกิดประโยชน์จริง การทำบุญจำเป็นต้องตั้งอยู่บนการเบียดเบียนหรือไม่ และ หากบ้านเมืองยังเต็มไปด้วยความยากจนและโจรผู้ร้าย การประกอบพิธีใหญ่เพียงอย่างเดียวจะแก้ปัญหาได้หรือไม่

กฎทันตสูตรจึงมิได้กล่าวถึงการบูชาัญเพียงเรื่องเดียว แต่เชื่อมโยงไปถึง การปกครอง เศรษฐกิจ ความสงบของสังคม การไม่เบียดเบียน ทาน ศีล การฝึกจิต และปัญญา

1. กฎทันตพราหมณ์ ผู้กำลังเตรียมมหาัญ

กฎทันตพราหมณ์เป็นพราหมณ์ผู้มีชื่อเสียง มีความรู้ และได้รับการยกย่องจากผู้คนจำนวนมาก ในเวลานั้น เขากำลังเตรียมประกอบพิธีบูชาัญครั้งใหญ่ มีการจัดเตรียมสัตว์จำนวนมากไว้สำหรับพิธี เมื่อทราบว่าพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในบริเวณใกล้เคียง กฎทันตพราหมณ์จึงมีความประสงค์จะเข้าไป เพื่อถามถึงวิธีประกอบัญให้สมบูรณ์ เขาจึงเข้าไปหาพระพุทธเจ้าในฐานะผู้ต้องการความรู้เกี่ยวกับ พิธีกรรม แต่คำตอบที่ได้รับกลับนำเขาไปไกลกว่าพิธีกรรมภายนอกมาก

2. พระพุทธเจ้ามิได้ทรงเริ่มต้นด้วยการตำหนิ

พระพุทธเจ้ามิได้ทรงเริ่มต้นด้วยการปฏิเสธความเชื่อของกฎทันตพราหมณ์ทันที แต่ทรงเล่าเรื่อง เหตุการณ์ในอดีต เป็นเรื่องของ พระเจ้ามหาวิชิตราช ผู้มีพระราชทรัพย์มากและทรงประสงค์จะ ประกอบมหาัญ เพื่อความสุขและประโยชน์ของพระองค์ในระยะยาว พระองค์จึงทรงปรึกษา พราหมณ์ปุโรหิตว่า ควรประกอบมหาัญอย่างไร ตรงนี้เป็นลักษณะสำคัญของการแสดงธรรม พระพุทธเจ้าทรงเริ่มจากสิ่งที่ผู้ฟังกำลังสนใจ แล้วค่อย ๆ นำความเข้าใจจากจุดนั้น ไปสู่สิ่งที่ละเอียด และสูงขึ้น

3. ก่อนทำมหาัญ ต้องมองสภาพบ้านเมืองก่อน

พราหมณ์ปุโรหิตมิได้รับแนะนำพระเจ้ามหาวิชิตราชให้เริ่มพิธี แต่กลับกราบทูลให้ทรงพิจารณา สภาพบ้านเมืองก่อน ในเวลานั้นบ้านเมืองยังมีโจรผู้ร้าย หมู่บ้านและเมืองบางแห่งถูกรบกวน เส้นทาง ไม่ปลอดภัย และประชาชนส่วนหนึ่งยังมีความเดือดร้อน หากในสภาพเช่นนั้น พระราชาทรงเก็บภาษี เพิ่มจากประชาชนเพื่อจัดพิธีใหญ่ ก็ยิ่งอาจเพิ่มภาระแก่ประชาชน

ตรงนี้ทำให้คำถามเรื่อง “การทำบุญ” เปลี่ยนไปทันที ก่อนจะถามว่า เราจะจัดพิธีใหญ่อย่างไร กลับต้องถามก่อนว่า ผู้คนที่อยู่รอบตัวเรากำลังเดือดร้อนหรือไม่

4. การลงโทษอย่างเดียวไม่สามารถแก้ปัญหาโจรผู้ร้ายได้หมด

เมื่อบ้านเมืองมีโจรผู้ร้าย วิธีที่ดูตรงไปตรงมาอาจเป็นการ จับกุม ลงโทษ ริบทรัพย์ ขบไล่ หรือประหาร แต่พราหมณ์ปุโรหิตกราบทูลว่า การใช้วิธีเหล่านี้เพียงอย่างเดียวไม่สามารถกำจัดปัญหา ให้หมดสิ้นได้ เพราะคนที่เหลืออยู่ก็อาจกลับมาก่อความเดือดร้อนอีก จุดสำคัญจึงอยู่ที่ ต้องพิจารณา เหตุที่ทำให้ปัญหาเกิดขึ้นด้วย หากแก้เฉพาะผล แต่เหตุยังดำรงอยู่ ปัญหาก็สามารถเกิดขึ้นใหม่ได้

5. แก้ปัญหาด้วยการสร้างทางดำรงชีวิต

พราหมณ์ปุโรหิตจึงเสนอวิธีแก้ปัญหที่แตกต่างออกไป ผู้ที่ประกอบเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ ควรได้รับอาหารและเมล็ดพันธุ์สำหรับประกอบอาชีพ ผู้ที่ค้าขาย ควรได้รับทุนสำหรับการค้า ผู้ที่ทำงานรับราชการ ควรได้รับอาหารและค่าตอบแทนอย่างเหมาะสม

เมื่อประชาชนสามารถประกอบอาชีพของตนได้ มีรายได้ มีทางเลี้ยงตนเองและครอบครัว การเบียดเบียนบ้านเมืองก็ลดลง รายได้ของบ้านเมืองเพิ่มขึ้น บ้านเมืองสงบ และประชาชนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขมากขึ้น

ตรงนี้เป็นส่วนที่โดดเด่นมากของกฎทันทสูตร เพราะแสดงให้เห็นว่า ความสงบของสังคมมิได้เกิดจากการลงโทษเพียงอย่างเดียว แต่ต้องสร้างเงื่อนไขให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตโดยสุจริตได้ด้วย

6. แก่ความทุกข์ก่อน แล้วจึงคิดถึงพิธีใหญ่

เมื่อพระเจ้ามหาวชิตราชทรงทำตามคำแนะนำ ประชาชนสามารถประกอบอาชีพ ปัญหาโจรผู้ร้ายลดลง บ้านเมืองสงบขึ้น และรายได้ของบ้านเมืองเพิ่มขึ้น หลังจากนั้นจึงกลับมาพิจารณาเรื่องมหายัญอีกครั้ง

ลำดับตรงนี้มี ความหมายอย่างมาก เพราะทำให้เห็นว่า ประโยชน์ของประชาชนมาก่อนความยิ่งใหญ่ของพิธี หากคนรอบตัวกำลังเดือดร้อน การใช้ทรัพย์จำนวนมากเพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ อาจไม่ใช่สิ่งที่ควรมาก่อน ก่อนถามว่า เราจะถวายอะไร จึงอาจต้องถามว่า ใครกำลังเดือดร้อน และเราช่วยอะไรเขาได้บ้าง

7. มหายัญที่ไม่มีการฆ่าสัตว์

เมื่อบ้านเมืองมีความสงบแล้ว จึงมีการประกอบมหายัญ แต่ยัญที่พระพุทธเจ้าทรงเล่า มีลักษณะที่สำคัญมาก คือไม่มีการฆ่าโค ไม่มีการฆ่าแพะ ไม่มีการฆ่าแกะ ไม่มีการฆ่าไก่ สุกร หรือสัตว์ชนิดอื่นเพื่อบูชายัญ ไม่มีการตัดต้นไม้เพื่อทำหลักยัญ และผู้ทำงานก็ไม่ได้ถูกบังคับด้วยการลงโทษ

ยัญจึงเปลี่ยนจากพิธีที่อาจตั้งอยู่บนการสูญเสียชีวิต มาเป็นการบูชาที่ไม่ต้องอาศัยการเบียดเบียนสัตว์ นี่เป็นการเปลี่ยนความหมายของคำว่า “การเสียสละ” อย่างสำคัญ

8. การบูชาที่ดีไม่ควรตั้งอยู่บนความเดือดร้อน

จากเรื่องมหายัญนี้ เราสามารถเห็นหลักสำคัญประการหนึ่งได้ว่า การทำความดีของคนหนึ่งไม่ควรสร้างความทุกข์โดยไม่จำเป็นแก่คนหรือสัตว์อีกจำนวนมาก ความใหญ่โตของพิธี จำนวนทรัพย์ที่ใช้ หรือจำนวนผู้เข้าร่วม มิได้เป็นมาตรวัดเพียงอย่างเดียวว่า การกระทำนั้นเป็นกุศลมากเพียงใด สิ่งที่

ต้องพิจารณาด้วยคือ การกระทำนั้นตั้งอยู่บนการเบียดเบียนหรือไม่ และ ผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์หรือได้รับความเดือดร้อน

9. ยังมียัญที่ประณีตกว่าและมีผลมากกว่า

เมื่อคุณทนต์พราหมณ์ได้ฟังเรื่องมหายัญของพระเจ้ามหาวิชิตราชแล้ว เขาทูลถามต่อว่า ยังมียัญอย่างอื่นที่ใช้ทรัพย์และการตระเตรียมน้อยกว่า แต่มีผลและอานิสงส์มากกว่านี้หรือไม่

พระพุทธเจ้าตรัสว่า มี จากนั้นพระองค์ทรงแสดงการกระทำที่ประณีตขึ้นเป็นลำดับ เริ่มจากการให้ทานเป็นประจำ การสร้างที่อยู่อาศัยถวายแก่สงฆ์ผู้มาจากทิศทั้งหลาย การถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ และการสมาทานศีล ตรงนี้ทำให้เห็นการเปลี่ยนจาก พิธีที่ต้องใช้ทรัพย์จำนวนมาก ไปสู่ การดำเนินชีวิตที่ดีและการฝึกตน

10. จากการให้ สู่การเปลี่ยนแปลงผู้ให้

การให้ทานเป็นความดี การช่วยเหลือผู้อื่นเป็นความดี การสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมก็เป็นความดี แต่พระพุทธเจ้ามิได้ทรงหยุดอยู่เพียงการใช้ทรัพย์เพื่อทำความดี พระองค์ทรงนำไปถึงการเปลี่ยนแปลงผู้กระทำเอง จากการให้สิ่งของ ไปสู่การถึงพระรัตนตรัย จากการถึงพระรัตนตรัย ไปสู่การมีศีล และจากศีล ไปสู่การฝึกจิตและปัญญาที่สูงขึ้น

ตรงนี้ทำให้เห็นว่า การปฏิบัติธรรมมิใช่เพียง เอาทรัพย์ออกจากมือ แต่ยังต้องค่อย ๆ เอากิเลสออกจากจิต

11. การเสียสละที่สูงขึ้น ไม่จำเป็นต้องใช้ทรัพย์มากขึ้น

หากมองตามลำดับในพระสูตร สิ่งที่มีคุณค่าสูงขึ้นเรื่อย ๆ กลับไม่ได้ใช้ทรัพย์มากขึ้นเรื่อย ๆ บางอย่างใช้ทรัพย์น้อยกว่า แต่มีผลทางธรรมมากกว่า นี่ทำให้มาตรวัดของคำว่า “บุญ” เปลี่ยนไป จาก จำนวนสิ่งของที่ให้ ไปสู่ คุณภาพของเจตนาและการฝึกตน คนหนึ่งอาจใช้ทรัพย์มาก แต่ยังมีความโลภมาก จัดพิธีใหญ่ แต่ยังมีความโกรธมาก หรือได้รับคำยกย่องว่าเป็นผู้ใจบุญ แต่ยังมีความสำคัญตนมาก การฝึกที่ละเอียดขึ้นจึงต้องย้อนกลับมาถึง จิตของผู้กระทำเอง

12. ศีล - บุญที่ต้องทำทุกวัน

พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า การเว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการถือเอาสิ่งที่ไม่ได้ให้ เว้นจากการประพฤติดิฉินคาม เว้นจากการพูดเท็จ และเว้นจากของมีนเมาอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นการปฏิบัติที่มีคุณค่าสูงขึ้น ศีลแตกต่างจากพิธีตรงที่ พิธีอาจมีวันเริ่มและวันจบ แต่ศีลเกี่ยวข้องกับชีวิตทุกวัน ตั้งแต่ตื่นขึ้นมา จนถึงเข้านอน จึงมิใช่การทำดีเฉพาะบางโอกาส แต่เป็นการทำให้ วิถีชีวิตทั้งชีวิต อยู่บนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียน

13. จากศีล สู่สมาธิและปัญญา

แม้ศีลจะมีความสำคัญ แต่การฝึกยังไม่จบเพียงเท่านั้น เพราะถึงกายและวาจาจะสงบ จิตก็ยังอาจมีความอยาก ความโกรธ ความฟุ้งซ่าน ความลังเล และความหลง การฝึกจิตจึงต้องดำเนินต่อไป เมื่อจิตได้รับการฝึกจนตั้งมั่น จิตย่อมพร้อมต่อการพัฒนาปัญญาที่ละเอียดขึ้น เส้นทางจึงค่อย ๆ เคลื่อนจากการจัดการสิ่งภายนอก ไปสู่ การฝึกสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิต

14. จากคำถามเรื่องอริย สู่หนทางพ้นทุกข์

ตอนเริ่มต้น ภูฏันทนตพราหมณ์ถามว่า จะทำอริยอย่างไรจึงได้ผลมาก แต่เมื่อพระธรรมดำเนินไป คำตอบกลับนำไปถึงการฝึกชีวิตและจิต จากทาน ไปสู่ศีล จากศีล ไปสู่สมาธิ และจากสมาธิ ไปสู่ปัญญา จนถึงการละกิเลส

จุดหมายจึงเปลี่ยนจาก การหวังผลจากพิธี ไปสู่ การเปลี่ยนแปลงผู้ประกอบการพิธีเอง นี่คือทิศทางที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของภูฏันทนตสูตร

15. การแก้ทุกข์ภายนอกและการแก้ทุกข์ภายใน

พระสูตรนี้มีลักษณะโดดเด่นตรงที่เชื่อมสองระดับเข้าด้วยกัน ระดับแรกคือ ความทุกข์ของสังคม ความยากจน การไม่มีทางประกอบอาชีพ โจรผู้ร้าย และความไม่สงบ สิ่งเหล่านี้ต้องแก้ด้วยการสร้างเงื่อนไขให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตอย่างสุจริต

แต่อีกระดับหนึ่งคือ ความทุกข์ภายในจิต แม้บุคคลมีทรัพย์ ก็ยังมีความโลภได้ แม้มีงานทำ ก็ยังมีความโกรธได้ แม้บ้านเมืองสงบ จิตก็ยังอาจไม่สงบ

ดังนั้น การแก้ปัญหาภายนอกมีความสำคัญ แต่ยังต้องมีการฝึกตนภายในควบคู่กันไปด้วย

16. การให้ที่ประกอบด้วยปัญญา

ข้อคิดอีกประการหนึ่งจากเรื่องพระเจ้ามหายาจิตรราช คือ การช่วยเหลือคนมิใช่เพียงแจกสิ่งของแบบเดียวกันแก่ทุกคน ผู้ทำเกษตรและเลี้ยงสัตว์ ได้รับสิ่งที่ช่วยให้ประกอบอาชีพได้ ผู้ค้าขาย ได้รับทุน ผู้รับราชการ ได้รับอาหารและค่าตอบแทน การช่วยเหลือจึงสัมพันธ์กับสภาพและหน้าที่ของแต่ละคน

ตรงนี้ทำให้เห็นว่า การให้ที่ประกอบด้วยปัญญา มิใช่เพียงถามว่า ให้มากเท่าใด แต่ต้องถามด้วยว่าให้อะไร จึงช่วยให้ผู้รับพ้นจากปัญหาได้จริง

17. ภูฏันทนตพราหมณ์ปล่อยสัตว์ที่จะใช้บูชาอริย

เมื่อภูฏันทนตพราหมณ์ได้ฟังพระธรรม ความเข้าใจเรื่องอริยของเขาเปลี่ยนไปอย่างชัดเจน

สัตว์ที่เตรียมไว้สำหรับการบูชาัญ ซึ่งมีโคและสัตว์ชนิดต่าง ๆ จำนวนมาก ได้รับการปล่อยให้มีชีวิตต่อไป จากสัตว์ที่กำลังจะกลายเป็นเครื่องบูชา กลับได้รับอิสระ ได้กินหญ้า ได้ดื่มน้ำ และดำรงชีวิตต่อไป

นี่เป็นผลที่เห็นได้ทันทีจากการเปลี่ยนความเข้าใจของกฏทัณฑพราหมณ์ ธรรมที่เริ่มจากการสนทนา จึงไม่ได้หยุดอยู่ที่ความคิด แต่เปลี่ยนไปเป็น การหยุดการเบียดเบียนจริง

18. จากการไม่เบียดเบียน สู่ดวงตาเห็นธรรม

เรื่องยังไม่จบเพียงการปล่อยสัตว์ พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่กฏทัณฑพราหมณ์ต่อไป ตามลำดับ กล่าวถึงทาน ศีล สวรรค์ โทษของกาม และประโยชน์ของการออกจากกาม เมื่อจิตของกฏทัณฑพราหมณ์พร้อมแล้ว

พระองค์จึงทรงแสดงธรรมที่เป็นหลักสำคัญยิ่งขึ้น คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และ มรรค กฏทัณฑพราหมณ์ได้เกิด ดวงตาเห็นธรรม และบรรลุ โสดาปัตติผล

ตรงนี้มีความสำคัญอย่างมาก เพราะทำให้เห็นเส้นทางทั้งหมดของพระสูตร เริ่มต้นจากชายผู้ต้องการรู้วิธีทำพิธีบูชาัญ แต่จบลงด้วย การเห็นธรรม

บทสรุป

แก่นสำคัญของกฏทัณฑสูตร

กฏทัณฑสูตรเริ่มจากคำถามเรื่อง การบูชาัญ แต่พระพุทธเจ้าทรงนำคำถามนั้นออกไปไกลกว่า พิธีกรรม ชั้นแรก พระองค์ทรงแสดงให้เห็นว่า ก่อนจะจัดพิธีใหญ่ ต้องมองความเดือดร้อนของประชาชนก่อน เมื่อมีโจรผู้ร้าย ไม่ควรคิดเพียงการลงโทษ แต่ควรพิจารณาเหตุของปัญหา ผู้ทำเกษตรกรรมมีสิ่งจำเป็นสำหรับประกอบอาชีพ ผู้ค้าขายควรมีทุน ผู้ทำงานควรได้รับค่าตอบแทน

เมื่อประชาชนมีทางดำรงชีวิต บ้านเมืองจึงสงบขึ้น จากนั้นพระสูตรนำไปสู่ ญาณที่ไม่มาสัตว์แล้วจึงค่อย ๆ ก้าวสูงขึ้นจาก การให้ ไปสู่ การถึงพระรัตนตรัย การรักษาศีล การฝึกจิต และการพัฒนาปัญญา จนถึงการเห็นธรรม

ดังนั้น ความหมายของ “การเสียสละ” จึงค่อย ๆ เปลี่ยนไป จากการนำสัตว์หรือทรัพย์ไปสละในพิธี มาเป็นการสละความเห็นแก่ตัว การช่วยผู้อื่นให้มีทางดำรงชีวิต การละการเบียดเบียน การฝึกกายและวาจา การฝึกจิต และในที่สุด การละกิเลสภายในตนเอง

กฏทัณฑสูตรจึงทำให้เห็นว่า บุญที่สูงขึ้น ไม่จำเป็นต้องมีพิธีที่ใหญ่ขึ้น ไม่จำเป็นต้องใช้ทรัพย์มากขึ้น แต่ควรมี การเบียดเบียนที่น้อยลง ปัญญาที่มากขึ้น และ การฝึกตนที่ลึกซึ้งขึ้น จากการช่วยลดความทุกข์ของผู้อื่น ไปจนถึงการเห็นเหตุแห่งความทุกข์ภายในตนเอง นี่คือการเดินทางจาก ญาณภายนอก ไปสู่ การเห็นธรรมภายใน

พระสูตรตันตปิฎก เล่ม 1
พระไตรปิฎก เล่ม 9 — ทีฆนิกาย สัตตขันธวรรค
พระสูตรที่ 6 : มหาลิสสูตร
จากการเห็นสิ่งพิเศษ ผู้จดหมายที่แท้จริงของการฝึกจิต

บทนำ

เมื่อกล่าวถึงสมาธิหรือการฝึกจิต สิ่งหนึ่งที่มีคนให้ความสนใจของมนุษย์คือ การเห็นสิ่งที่คนทั่วไปมองไม่เห็น การได้ยินสิ่งที่คนทั่วไปไม่ได้ยิน หรือการเกิดความสามารถที่เหนือประสบการณ์ตามปกติ สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดคำถามว่า หากฝึกสมาธิได้ดี จะเกิดความสามารถพิเศษหรือไม่ และหากเกิดขึ้นแล้ว ความสามารถเหล่านั้นคือจุดหมายของการปฏิบัติหรือไม่

มหาลิสสูตร เริ่มจากเรื่องการเห็นรูปทิพย์และการได้ยินเสียงทิพย์ แต่พระพุทธเจ้ามิได้ทรงหยุดอยู่ที่การอธิบายความสามารถเหล่านั้น พระองค์ทรงนำการสนทนาต่อไปสู่ธรรมที่สูงกว่า คือ โสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล และ อรหัตผล พร้อมทั้งทรงชี้ว่า หนทางที่จะทำให้ธรรมเหล่านี้เกิดขึ้น คือ อริยมรรคมีองค์ 8

ดังนั้น หัวใจของมหาลิสสูตรจึงมิใช่เรื่องราวว่า มนุษย์สามารถเห็นหรือได้ยินสิ่งพิเศษอะไรได้บ้าง แต่คือ เมื่อฝึกจิตแล้ว เรากำลังเดินไปสู่จุดหมายใด

1. เหตุการณ์ที่เมืองเวสาลี

ครั้งนั้นพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ อุฎาการศาลา ป่ามหาวัน ใกล้เมืองเวสาลี มีพราหมณ์ทูตจากแคว้นโกศลและแคว้นมคธมาอยู่ในเมืองเวสาลี และมีความประสงค์จะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ในช่วงเดียวกันนั้น เจ้าโฏฐัตถิลจจิวิ หรือมหาลิ ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า และการสนทนานี้ก็นำเข้าสู่เรื่องของสุนัขขัตตลิจจิวิบุตร ผู้เคยกล่าวถึงประสบการณ์ในการเห็นรูปทิพย์

2. สุนัขขัตตะเห็นรูปทิพย์ แต่ไม่ได้ยินเสียงทิพย์

มหาลิสทูลถามพระพุทธเจ้าว่า สุนัขขัตตลิจจิวิบุตรกล่าวว่า ตนเห็นรูปทิพย์อันน่ารัก น่าใคร่ น่าปรารถนา แต่ไม่ได้ยินเสียงทิพย์ มหาลิจจึงสงสัยว่า เสียงทิพย์เช่นนั้นมียุ่จริงหรือไม่ พระพุทธเจ้าตรัสว่า มียุ่จริง มหาลิจจึงทูลถามต่อว่า ถ้ามียุ่จริง เหตุใดสุนัขขัตตะจึงเห็นรูปทิพย์ แต่ไม่ได้ยินเสียงทิพย์ คำถามนี้จึงนำไปสู่การอธิบายเรื่อง สมาธิที่ฝึกเพื่อผลต่างกัน

3. สมาธิที่เจริญเฉพาะส่วน

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า หากภิกษุเจริญสมาธิเฉพาะส่วน เพื่อเห็นรูปทิพย์ แต่ไม่ได้เจริญสมาธิเพื่อยินเสียงทิพย์ ภิกษุนั้นก็เห็นรูปทิพย์ แต่ไม่ได้ยินเสียงทิพย์ ในทางกลับกัน หากเจริญสมาธิเพื่อยินเสียงทิพย์ แต่ไม่ได้เจริญเพื่อเห็นรูปทิพย์ ก็ได้ยินเสียงทิพย์ แต่ไม่เห็นรูปทิพย์ และหากเจริญสมาธิทั้งสองส่วน เพื่อทั้งเห็นรูปทิพย์และได้ยินเสียงทิพย์ ก็สามารถเกิดผลทั้งสองด้านได้

ตรงนี้ทำให้เห็นว่า ผลของการฝึกสัมพันธ์กับเหตุและวิธีที่ฝึก มิใช่เกิดขึ้นอย่างไม่มีเหตุปัจจัย

4. คำถามสำคัญว่า - ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์เพื่อสิ่งนี้หรือ

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงอธิบายเรื่องสมาธิแล้ว มหาลิกขิตถามต่อในสาระสำคัญว่า ภิกษุทั้งหลาย ประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักของพระองค์ เพื่อให้ได้สมาธิและความสามารถเช่นนี้หรือ คำตอบของพระพุทธเจ้าชัดเจนว่า มิใช่ พระองค์ตรัสว่า ยังมีธรรมอื่นที่ประณีตและสูงกว่านั้น ซึ่งเป็นเหตุให้ภิกษุทั้งหลายประพฤติพรหมจรรย์

ตรงนี้คือจุดเปลี่ยนสำคัญของมหาลิกขิต จากคำถามเรื่อง ความสามารถของสมาธิ ไปสู่จุดหมายของการปฏิบัติ

5. สิ่งที่สูงกว่าความสามารถพิเศษ - โสดาปัตติผล

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมที่สูงขึ้นเป็นลำดับ ขั้นแรกคือ ภิกษุผู้ละสังโยชน 3 ได้ ย่อมเป็นพระโสดาบัน เป็นผู้ไม่ตกไปสู่อบาย และมีความแน่อนที่จะดำเนินไปสู่ความตรัสรู้ นี่คือธรรมที่ประณีตและสูงกว่าการเห็นรูปทิพย์หรือได้ยินเสียงทิพย์ เพราะสิ่งสำคัญมิใช่เพียง เห็นสิ่งที่คนอื่นไม่เห็น แต่คือ กิเลสและเครื่องผูกมัดจิตถูกละลงจริงหรือไม่

6. สกทาคามีผล - กิเลสเบาบางลงอีก

ขั้นต่อมา ผู้ที่ละสังโยชน 3 ได้แล้ว และทำ รากะ โทสะ และโมหะให้เบาบางลง ย่อมเป็นพระสกทาคามี ผู้กลับมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียว แล้วทำที่สุดแห่งทุกข์

ตรงนี้ทำให้เห็นว่า การพัฒนาทางธรรมวัดจาก การเปลี่ยนแปลงภายในจิต มิใช่จากความสามารถที่จะสร้างความประหลาดใจแก่ผู้อื่น

7. อนาคามีผล - ละสังโยชนเบื้องต่ำได้

เมื่อการปฏิบัติสูงขึ้น ผู้ที่ละสังโยชนเบื้องต่ำ 5 ได้ ย่อมเป็น พระอนาคามี คือผู้ไม่กลับมาสู่โลกนี้อีก นี่เป็นธรรมที่สูงขึ้นอีกขั้นหนึ่ง เพราะสิ่งที่เคยผูกมัดไว้กับกามและความขัดเคือง ถูกละลงไปอย่างสำคัญ พระสูตรจึงค่อย ๆ เปลี่ยนมาตรวัดจาก เรามีประสบการณ์พิเศษมากเพียงใด มาเป็น เครื่องผูกมัดจิตถูกละได้เพียงใด

8. อรหัตผล - ความสิ้นอาสวะ

ธรรมที่สูงขึ้นถึงที่สุดที่พระพุทธเจ้าทรงกล่าวในตอนนี้ คือ ภิกษุผู้ทำอาสวะให้สิ้นไป และทำให้แจ้ง เจโตวิมุตติ และ ปัญญาวิมุตติ ด้วยปัญญาอันยิ่งของตนเองในปัจจุบัน นี่คือ อรหัตผล

ตรงนี้ทำให้เห็นจุดหมายที่ต่างจากเรื่องตอนต้นอย่างชัดเจน ตอนต้นถามว่า ทำไมเห็นรูปทิพย์ แต่ไม่ได้ยินเสียงทิพย์ แต่พระพุทธเจ้าทรงนำไปถึง การสิ้นอาสวะและความหลุดพ้น นี่คือจุดหมายที่สูงกว่าความสามารถพิเศษของสมาธิอย่างชัดเจน

9. จากสิ่งที่ “ได้เพิ่ม” ไปสู่สิ่งที่ “ละได้”

เรื่องนี้ทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างมาตรวัดทั่วไปกับมาตรวัดทางธรรมทางโลกเรามักถามว่า มีความรู้เพิ่มขึ้นหรือไม่ มีความสามารถเพิ่มขึ้นหรือไม่ เห็นสิ่งใหม่มากขึ้นหรือไม่ แต่ในทางธรรมคำถามสำคัญอีกด้านหนึ่งคือ ละอะไรได้บ้าง ความเห็นผิดลดลงหรือไม่ ความสงสัยที่เป็นเครื่องกั้นลดลงหรือไม่ ราคะเบาบางลงหรือไม่ โทสะเบาบางลงหรือไม่ โมหะเบาบางลงหรือไม่ และในที่สุดอาสวะสิ้นไปหรือไม่

การพัฒนาทางธรรมจึงมิได้วัดเพียงจาก สิ่งที่เพิ่มขึ้น แต่ต้องดู สิ่งที่ลดลงและถูกละไปด้วย

10. แล้วจะถึงธรรมเหล่านี้ได้อย่างไร

เมื่อมหาเถรได้ฟังเรื่องธรรมที่สูงกว่าแล้ว จึงทูลถามพระพุทธเจ้าว่า มีหนทางหรือมีข้อปฏิบัติสำหรับทำให้ธรรมเหล่านี้เกิดขึ้นหรือไม่ พระพุทธเจ้าตรัสว่า มี และหนทางนั้นก็คือ อริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ สัมมาทิฐิ – ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ – ความดำริชอบ สัมมาวาจา – การเจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ – การกระทำชอบ สัมมาอาชีวะ – การเลี้ยงชีพชอบ สัมมาวายามะ – ความเพียรชอบ สัมมาสติ – ความระลึกชอบ และ สัมมาสมาธิ – ความตั้งมั่นชอบ พระพุทธเจ้าทรงระบุชัดว่า นี่คือ ทางและข้อปฏิบัติสำหรับทำให้ธรรมเหล่านั้นแจ้ง

11. สมาธิจึงต้องอยู่ในมรรค

ตรงนี้ช่วยให้เข้าใจเรื่องสมาธิได้ชัดเจน สมาธิในตอนต้นของพระสูตรสามารถฝึกเพื่อให้เกิดผลเฉพาะด้าน เช่น การเห็นรูปทิพย์ หรือการ ได้ยินเสียงทิพย์ แต่เมื่อกล่าวถึงหนทางแห่งความหลุดพ้น สมาธิไม่ได้ยู่ลำพัง แต่เป็น สัมมาสมาธิ ซึ่งเป็นองค์หนึ่งในอริยมรรคมีองค์ 8 และต้องดำเนินร่วมกับความเห็นที่ถูกต้อง ความดำริที่ถูกต้อง ศีล ความเพียร และสติ

ดังนั้น คำถามจึงมิใช่เพียงว่า มีสมาธิมากเพียงใด แต่ต้องถามด้วยว่า สมาธินั้นกำลังอยู่ในหนทางที่นำไปสู่การละกิเลสหรือไม่

12. ความสามารถพิเศษมิใช่เครื่องรับรองความหลุดพ้น

บุคคลหนึ่งอาจมีสมาธิสูง สามารถเกิดประสบการณ์ที่คนทั่วไปไม่มี แต่สิ่งนั้นมีได้หมายความว่า ความโลภหมดแล้ว ความโกรธหมดแล้ว ความหลงหมดแล้ว หรือความสำคัญตนหมดแล้ว มหาวิสูตรจึงช่วยให้แยกสิ่งสองอย่างออกจากกัน คือ **ความสามารถที่เกิดจากการฝึกจิต** กับ **ความหลุดพ้นจากกิเลส** สิ่งแรกอาจเกิดขึ้นได้ตามเหตุของการฝึก แต่สิ่งหลังต้องดำเนินไปตามหนทางแห่งการละเครื่องผูกมัดจิต

13. เมื่อประสบการณ์พิเศษกลายเป็นที่ตั้งของความถือตัว

ตรงนี้เป็นส่วนของการอธิบายขยายความสามารถนำมาพิจารณาในการปฏิบัติได้ หากผู้ปฏิบัติเกิดประสบการณ์บางอย่าง แล้วเกิดความรู้สึกว่า “เราเห็นสิ่งที่ผู้อื่นไม่เห็น” “เรามีสมาธิดีกว่าผู้อื่น” หรือ “เราเป็นผู้มีความสามารถพิเศษ” ประสบการณ์นั้นก็อาจกลายเป็นที่ตั้งของความสำคัญตนได้

ดังนั้น แม้สิ่งพิเศษจะเกิดขึ้น สิ่งที่ควรพิจารณาต่อก็คือ **จิตเข้าไปยึดถือสิ่งนั้นหรือไม่** เพราะจุดหมายของการปฏิบัติมิใช่การเพิ่มสิ่งให้ยึด แต่คือการค่อย ๆ ลดและละสิ่งที่จิตยึดถือ

14. คำถามเรื่องชีวะกับสรีระ

ในช่วงต่อมาของพระสูตร พระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงเหตุการณ์หนึ่งเมื่อพระองค์ประทับอยู่ที่โฆสิตาราม เมืองโกสัมพี มีนักบวชสองคน คือ **มณฑิยปริพาชก** และ **ชาลยปริพาชก** เข้าเฝ้าและถามว่า **ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกันหรือไม่ หรือว่า ชีวะเป็นอย่างหนึ่ง สรีระเป็นอีกอย่างหนึ่ง** คำถามนี้เป็นปัญหาสำคัญทางความคิดในสมัยนั้น โดยคำว่า “ชีวะ” ในบริบทนี้เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องสิ่งที่เป็นชีวิตหรืออัตตาที่ดำรงอยู่ ส่วน “สรีระ” หมายถึงร่างกาย

15. พระพุทธเจ้าทรงนำจากการถกเถียงเข้าสู่การรู้และเห็น

พระพุทธเจ้ามิได้ทรงตอบโดยเลือกฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทันทีว่า ชีวะกับสรีระเป็นสิ่งเดียวกัน หรือเป็นคนละสิ่งกัน แต่ทรงแสดงแนวทางการฝึก ตั้งแต่การปรากฏขึ้นของพระตถาคตในโลก การฟังธรรม การออกบวช การมีศีล การสำรวมอินทรีย์ การมีสติสัมปชัญญะ การสันโดษ การละนิวรรณ์ การบรรลุมรรณ และการพัฒนาญาณต่าง ๆ

เนื้อหาตอนนี้สอดคล้องกับลำดับการฝึกที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร พระองค์ทรงนำผู้ถามจากการตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับชีวิต ไปสู่ การรู้และเห็นจากการฝึกจริง

16. “เรารู้ เราเห็นอย่างนี้”

ถ้อยคำสำคัญในตอนนี้เป็นแนวความหมายว่า “เรารู้แบบนี้ เห็นอย่างนี้” เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงลำดับการปฏิบัติ พระองค์มิได้ทรงกล่าวว่า เพราะรู้และเห็นอย่างนี้ จึงต้องยืนยันว่า ชีวิตกับสรีระเป็นสิ่งเดียวกัน หรือ ชีวิตกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน ตรงกันข้าม พระองค์ตรัสว่า เมื่อรู้และเห็นอย่างนี้ พระองค์ก็ไม่ได้กล่าวยืนยันความเห็นทั้งสองฝ่ายนั้น

ตรงนี้มีมีความสำคัญอย่างมาก เพราะแสดงความแตกต่างระหว่าง การสร้างความเห็นเกี่ยวกับความจริง กับ การรู้เห็นจากการปฏิบัติ

17. จาก “คิดว่าความจริงเป็นอย่างไร” สู่ “รู้และเห็นอย่างไร” มนุษย์สามารถสร้างความเห็นเกี่ยวกับชีวิตได้มากมาย ชีวิตคืออะไร ร่างกายคืออะไร สิ่งที่เราเรียกว่า “ตัวเรา” อยู่ที่ไหน และหลังความตายจะเป็นอย่างไร

คำถามเหล่านี้สามารถนำไปสู่การถกเถียงได้ไม่มีที่สิ้นสุด แต่มหาลิสฺตรแสดงทิศทางการปฏิบัติหนึ่ง คือ จากการคิดและอภิปราย เข้าสู่การฝึก จากการตั้งข้อสรุป เข้าสู่การรู้และเห็น และจากการสร้างความเห็น เข้าสู่หนทางที่ทำให้กิเลสลดลง

ตรงนี้ไม่ได้หมายความว่า คำถามทางความคิดไม่มีคุณค่าเลย แต่ทำให้เห็นว่า การรู้ธรรมในพระพุทธศาสนาไม่ได้จบเพียงการมีคำตอบทางความคิด

18. จากการเห็นสิ่งพิเศษ สู่การรู้เห็นที่นำไปสู่ความหลุดพ้น

ช่วงต้นของพระสูตรพูดถึง การเห็นรูปทิพย์ และการได้ยินเสียงทิพย์ สิ่งเหล่านี้เป็นการรู้สิ่งที่อยู่นอกเหนือประสบการณ์ตามปกติ

แต่เมื่อพระสูตรดำเนินต่อไป คำว่า “รู้” และ “เห็น” ถูกนำเข้าสู่การฝึกที่ลึกกว่า คือการรู้และเห็นในหนทางที่สัมพันธ์กับ การละสังโยชน์ การสิ้นอาสวะ และความหลุดพ้น

ดังนั้น การเห็นสิ่งพิเศษ กับ การรู้เห็นที่นำไปสู่ความพ้นทุกข์ จึงไม่ควรถือว่าเป็นสิ่งเดียวกัน ความสามารถพิเศษอาจเป็นผลหนึ่งของสมาธิ แต่จุดหมายของพรหมจรรย์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ อยู่สูงกว่ำนั่นมาก

บทสรุป

แก่นสำคัญของมหาลิสฺตร มหาลิสฺตรเริ่มจากกรณีของ สุนัขขัตติจณวีบุตร ผู้เห็นรูปทิพย์ แต่ไม่ได้ยินเสียงทิพย์ พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า ผลเหล่านี้สัมพันธ์กับสมาธิที่บุคคลเจริญ เจริญเพื่อเห็น ก็เกิดผลทางการเห็น เจริญเพื่อฟัง ก็เกิดผลทางการได้ยิน เจริญทั้งสองส่วน ก็เกิดผลทั้งสองด้าน

แต่เมื่อมหาภิธานว่า ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์เพื่อสิ่งเหล่านี้หรือ พระพุทธเจ้าตรัสว่า มิใช่ ยังมีธรรมที่สูงกว่า คือ โสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล และ อรหัตผล และทางที่จะนำไปสู่ธรรมเหล่านั้น คือ อริยมรรคมีองค์ 8

ตรงนี้ทำให้จุดหมายของการฝึกชัดขึ้น จากการเพิ่มความสามารถ ไปสู่การละเครื่องผูกมัดจิต จากการเห็นสิ่งที่ผู้อื่นไม่เห็น ไปสู่การสิ้นกิเลส และจาก การแสวงหาประสบการณ์ ไปสู่ ความหลุดพ้น

ตอนท้ายของพระสูตรยังนำไปสู่คำถามเรื่อง ชีวะกับสรีระ ว่าเป็นสิ่งเดียวกันหรือคนละอย่างกัน พระพุทธเจ้ามิได้ทรงนำผู้ถามไปสู่การยึดคำตอบฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่ทรงแสดงการฝึก และทรงชี้ไปที่ การรู้และเห็น ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินตามหนทาง

ดังนั้น มหาภิธานจึงทำให้เห็นความแตกต่างที่สำคัญระหว่าง ความเห็น ประสบการณ์พิเศษ และ การรู้เห็นที่นำไปสู่ความหลุดพ้น จุดหมายของการปฏิบัติจึงมิใช่เพียงถามว่า “เราเห็นอะไรเพิ่มขึ้น” แต่ควรถามด้วยว่า “เราละอะไรได้มากขึ้น” มิใช่เพียงว่า สมาธิของเราทำอะไรได้ แต่คือ สมาธินั้นอยู่ในมรรคที่ทำให้กิเลสลดลงหรือไม่ และในที่สุด มิใช่เพียง การเป็นผู้มีประสบการณ์พิเศษ แต่คือ การเป็นผู้รู้และเห็น จนสิ่งที่ผูกมัดจิตค่อย ๆ ถูกละออกไป

พระสูตรตันตปิฎก เล่ม 1

พระไตรปิฎก เล่ม 9 - ทิมนิกาย สีลขันธวรรค

พระสูตรที่ 7 : ชาลยสูตร

จากคำถามว่า “ชีวิตคืออะไร” ผู้การรู้และเห็นจากการปฏิบัติ

บทนำ

มนุษย์ตั้งคำถามเกี่ยวกับชีวิตมานาน ชีวิตคืออะไร สิ่งที่เราเรียกว่า “เรา” เกี่ยวข้องกับร่างกายนี้ อย่างไร และสิ่งที่เรียกว่า ชีวะ กับ สรีระ เป็นสิ่งเดียวกัน หรือเป็นคนละอย่างกัน ใน ชาลยสูตร นักบวชสองคนเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า แล้วทูลถามโดยตรงว่า ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกันหรือ หรือ ชีวะเป็นอย่างหนึ่ง สรีระเป็นอย่างอื่น

แต่พระพุทธเจ้ามิได้ทรงเลือกตอบฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง พระองค์กลับทรงนำผู้ถามเข้าสู่ลำดับของการ ฝึก จากศีล เข้าสู่สมาธิ จากสมาธิ เข้าสู่ความรู้และความเห็น และดำเนินไปจนถึง ความสิ้นอาสวะ

ดังนั้น ชาลยสูตรจึงมิได้มุ่งเพียงตอบคำถามว่า “ชีวิตกับร่างกายเป็นอย่างไรกันแน่” แต่พาไปสู่ คำถามที่สำคัญกว่า คือ เมื่อรู้และเห็นตามความเป็นจริงจนถึงความหลุดพ้นแล้ว ยังควรยึดถ้อยความเห็นทั้งสองฝ่ายนั้นหรือไม่

1. นักบวชสองคนเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

ครั้งนั้น พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม กรุงโกสัมพี มีนักบวชสองคน คือ มัณฑิย-
ปริพาชก และ ชาลยปริพาชก ซึ่งเกี่ยวข้องกับพวกทารุปัตติกะ หรือนักบวชผู้ใช้บาตรไม้ ทั้งสองเข้าเฝ้า
พระพุทธเจ้า สนทนาตามธรรมเนียมแล้วจึงถามว่า “ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน หรือชีวะเป็นอย่าง
หนึ่ง สรีระเป็นอีกอย่างหนึ่ง” นี่คือคำถามหลักของพระสูตรทั้งหมด

2. คำถามที่ดูเหมือนมีเพียงสองคำตอบ

คำถามของนักบวชทั้งสองดูเหมือนบังคับให้เลือกเพียงสองทาง คือ ชีวะกับสรีระเป็นอย่าง
เดียวกัน หรือ ชีวะเป็นอย่างหนึ่ง สรีระเป็นอีกอย่างหนึ่ง แต่พระพุทธเจ้ามิได้ทรงเลือกตอบอย่างใด
อย่างหนึ่งทันที พระองค์ตรัสให้ทั้งสองตั้งใจฟัง แล้วทรงเริ่มแสดง หนทางแห่งการฝึก

ตรงนี้เป็นจุดสำคัญ เพราะแทนที่จะเริ่มต้นจากการสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับ “ชีวะ” พระองค์กลับ
เริ่มจาก ชีวิตที่สามารถฝึกได้จริง

3. จากคำถามทางความคิด สู่อารมณ์

พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า เมื่อตถาคตอุบัติขึ้นในโลก ทรงแสดงธรรม บุคคลฟังธรรมแล้วเกิด
ศรัทธา ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ฝึกตนด้วยศีล ความสำรวม สติสัมปชัญญะ และดำเนินเข้าสู่
การฝึกจิต จุดสำคัญอยู่ที่ตรงที่

พระองค์มิได้เริ่มจาก “ชีวิตคืออะไร” แต่เริ่มจาก “ชีวิตนี้ฝึกอย่างไร” จากการคิดเกี่ยวกับชีวิต
จึงเปลี่ยนมาเป็น การลงมือฝึกชีวิตที่กำลังมีอยู่นี้

4. จากศีลเข้าสู่ปฐมฌาน

เมื่อผู้ปฏิบัติมีศีล มีความสำรวม และละสิ่งที่ยึดมั่นจนได้ ย่อมสามารถทำจิตให้ตั้งมั่นจนเข้าสู่
ปฐมฌาน พระพุทธเจ้าทรงถามนักบวชทั้งสองว่า เมื่อภิกษุ รู้และเห็นอย่างนี้ ควรหรือที่จะกล่าวว่า
ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน หรือชีวะเป็นอย่างหนึ่ง สรีระเป็นอีกอย่างหนึ่ง นักบวชทั้งสองตอบว่า
ควรกล่าวได้ แต่พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระองค์ทรงรู้และเห็นอย่างนั้น แต่ก็ไม่ทรงกล่าวว่า ชีวะกับสรีระ
เป็นอย่างเดียวกัน หรือเป็นคนละอย่างกัน

ตรงนี้ทำให้เห็นความแตกต่างระหว่าง การรู้และเห็น กับ การสร้างความเห็นขึ้นจากสิ่งที่รู้และ
เห็น

5. แม้สมาธิลึกขึ้น พระองค์ก็ไม่ทรงยืนยันสองฝ่าย

พระสูตรกล่าวต่อไปถึง ทุติยฌาน ตติยฌาน และ จตุตถฌาน เมื่อจิตสงบและตั้งมั่นลึกขึ้น

คำถามเดิมก็ถูกนำมาพิจารณาอีก แม้ผู้ปฏิบัติจะรู้และเห็นในระดับสมาธิที่ละเอียดขึ้น พระพุทธเจ้าก็ยัง
ไม่ทรงกล่าวว่า ชีวิตกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน หรือชีวิตเป็นอย่างหนึ่ง สรีระเป็นอีกอย่างหนึ่ง
ดังนั้น สมาธิที่สูงขึ้น มิได้หมายความว่าผู้ปฏิบัติต้องสร้างข้อสรุปเรื่องตัวตนขึ้นมาจาก
ประสบการณ์นั้น

6. สมาธิกับความเห็นเรื่องตัวตนเป็นคนละเรื่อง

บุคคลหนึ่งอาจมีจิตสงบมาก มีสมาธิสูง และมีประสบการณ์ที่ละเอียดกว่าชีวิตตามปกติ
แต่สิ่งเหล่านั้นยังไม่จำเป็นต้องถูกตีความเป็นทฤษฎีเกี่ยวกับ ตัวตน หรือ สิ่งที่อยู่ภายในร่างกาย
ตรงนี้มีผลสำคัญสำหรับผู้ปฏิบัติ เพราะประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสมาธิ
เป็นสิ่งที่หนึ่ง แต่ความคิดที่เราเข้าไปอธิบายประสบการณ์นั้นว่า “นี่คือเรา” “นี่คือตัวตน” หรือ
“นี่คือสิ่งถาวร” เป็นอีกสิ่งหนึ่ง จึงต้องแยกออกจากกันให้ชัด

7. จากฉันทะสู่ญาณทัสสนะ

เมื่อจิตตั้งมั่นแล้ว พระสูตรกล่าวถึงการน้อมจิตไปเพื่อ ญาณทัสสนะ คือความรู้และความเห็น
ผู้ปฏิบัติพิจารณาภายในว่า ประกอบด้วยมหาภูตรูป 4 เกิดแต่มารดาบิดา เติบโตด้วยอาหาร เป็นของไม่
เที่ยง ต้องแตกสลายไป และวิญญูณนี้ก็อาศัยและเนื่องอยู่กับกายนี้

ข้อความตรงนี้ต้องเข้าใจอย่างระมัดระวัง พระพุทธเจ้ามิได้ทรงกำลังประกาศว่า มี “ตัวตนถาวร”
หรือ “วิญญูณอมตะ” ซ่อนอยู่ภายในร่างกาย เพราะทันทีที่กล่าวถึงการรู้เห็นเช่นนี้
พระองค์ก็ยังไม่วางใจยืนยันว่า ชีวิตกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน หรือ เป็นคนละอย่างกัน

8. รู้มากขึ้น ไม่จำเป็นต้องยึดความเห็นมากขึ้น

ตรงนี้ให้ข้อคิดสำคัญแก่ผู้ศึกษาธรรม โดยทั่วไปเมื่อมนุษย์รู้มากขึ้น อาจเกิดความมั่นใจใน
ความเห็นของตนมากขึ้น เมื่อมีประสบการณ์มากขึ้น ก็อาจคิดว่า “สิ่งที่เราเข้าใจต้องถูกต้องทั้งหมด”
แต่ชาลยสูตรแสดงอีกทิศทางหนึ่ง คือ ยิ่งรู้และเห็น ยิ่งต้องระวังไม่ให้สิ่งที่รู้นั้นกลายเป็นสิ่งที่ยึดถือ
เพราะความรู้ที่ช่วยให้หลุดพ้น ควรทำให้การยึดติดลดลง มิใช่ทำให้ความเห็นของตนแข็งแรงขึ้น

9. จากญาณทัสสนะสู่ความรู้ที่สูงขึ้น

พระสูตรกล่าวโดยย่อตามลำดับการฝึกที่มีรายละเอียดปรากฏแล้วในสามัญญผลสูตร เมื่อจิตตั้ง
มั่นและบริสุทธิ์ ผู้ปฏิบัติสามารถพัฒนาญาณที่สูงขึ้น จนการรู้และเห็นละเอียดขึ้นเป็นลำดับ สิ่งสำคัญ
ในชาลยสูตรมิใช่การแจกแจงความสามารถเหล่านั้นอีกครั้งอย่างละเอียด แต่คือการชี้ว่า แม้การรู้และ
เห็นจะพัฒนาไปมากเพียงใด

พระพุทธเจ้าก็ยังมิได้ทรงนำความรู้ขึ้นไปยืนยันว่า ชีวิตกับสรีระ เป็นสิ่งเดียวกัน หรือ
เป็นคนละสิ่งกัน

10. จุดหมายอยู่ที่ความสิ้นอาสวะ

เมื่อการฝึกดำเนินไปถึงที่สุด ผู้ปฏิบัติรู้ชัดตามความเป็นจริงถึง **ทุกข์** เหตุเกิดแห่ง**ทุกข์** **ความดับทุกข์** และ **ทางที่นำไปสู่ความดับทุกข์** รวมทั้งรู้จัก อาสวะ เหตุเกิดของอาสวะ ความดับของอาสวะ และทางนำไปสู่ความดับของอาสวะ เมื่อรู้และเห็นเช่นนี้ จิตย่อมหลุดพ้น และมีความรู้ที่หลุดพ้นแล้ว ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีก

ตรงนี้คือจุดที่พระสูตรนำผู้ถามมาถึง มิใช่เพียงการมีคำตอบทางความคิด แต่คือ **ความหลุดพ้นจากอาสวะ**

11. เมื่อถึงความหลุดพ้น คำถามเดิมเปลี่ยนความหมายไป

ช่วงต้นของการสนทนา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงถามว่า ผู้รู้เห็นเช่นนั้นควรกล่าวหรือไม่ว่า ชีวิตกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน หรือเป็นคนละอย่างกัน นักบวชทั้งสองยังตอบว่า **ควรกล่าวได้** แต่เมื่อการแสดงธรรมมาถึง **ความสิ้นอาสวะ** และ **ความหลุดพ้นสมบูรณ์** นักบวชทั้งสองกลับตอบว่า **ไม่ควรกล่าวเช่นนั้น**

พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า พระองค์ทรงรู้และทรงเห็นเช่นนั้น และพระองค์ก็ไม่ทรงกล่าวว่า ชีวิตกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน หรือเป็นคนละอย่างกัน นี่คือนัยสำคัญที่สุดของชาลยสูตร

12. มิใช่เพียงเปลี่ยนคำตอบ แต่เปลี่ยนระดับของผู้ถาม

สิ่งที่เกิดขึ้นจึงมิใช่เพียง ผู้ถามเปลี่ยนจากคำตอบหนึ่งไปสู่อีกคำตอบหนึ่ง แต่เป็นการเปลี่ยนระดับของการพิจารณา ตอนแรก ผู้ถามมองปัญหาว่า ต้องเลือกฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่เมื่อพระพุทธเจ้าทรงนำเข้าสู่การฝึกจนถึงความสิ้นอาสวะ ผู้ถามกลับเห็นว่า สำหรับผู้รู้เห็นถึงระดับนั้น **ไม่ควรยืนยันความเห็นทั้งสองฝ่าย**

ดังนั้น พระพุทธเจ้ามิได้ทรงตอบคำถามด้วยการเพิ่มทฤษฎีใหม่ขึ้นอีกทฤษฎีหนึ่ง แต่ทรงนำผู้ถามไปสู่ การรู้และเห็นที่ทำให้ความจำเป็นในการยึดถือทฤษฎีนั้นหมดไป

13. จาก “ชีวิตคืออะไร” สู่ “ทุกข์ดับอย่างไร”

คำถามว่า **ชีวิตคืออะไร** ร่างกายคืออะไร และสิ่งที่เรียกว่าชีวิตเกี่ยวข้องกับร่างกายอย่างไร เป็นคำถามที่มนุษย์สนใจ แต่เมื่อการฝึกดำเนินไปถึงที่สุด สิ่งที่ผู้ปฏิบัติรู้ชัดกลับเป็น **ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และ มรรค**

ตรงนี้ทำให้เห็นว่า จุดหมายของพระพุทธศาสนามีได้อยู่เพียงการตอบว่า **ชีวิตประกอบด้วยอะไร** แต่เน้นว่า **ชีวิตที่กำลังมีทุกข์นี้ จะพ้นทุกข์ได้อย่างไร**

14. รู้เรื่องธรรม กับรู้เห็นธรรม

คนหนึ่งอาจศึกษาเรื่อง รูป นาม วิญญาณ จิต อตตะ และอนัตตา ได้เป็นจำนวนมาก แต่การรู้ความหมายของคำเหล่านี้ ยังไม่เท่ากับ การรู้เห็นจากการปฏิบัติ ในชาลยสูตร คำว่า “รู้และเห็น” มีความสำคัญมาก เพราะพระพุทธเจ้าทรงนำผู้ถามจาก การตั้งคำถาม เข้าสู่การฝึก และจากการฝึกไปสู่การรู้เห็นที่สัมพันธ์กับ ความสิ้นอาสวะ

ดังนั้น รู้เรื่องธรรม กับ รู้เห็นธรรม จึงไม่ควรถือว่าเป็นระดับเดียวกัน

15. อย่าให้ “ผู้รู้” กลายเป็นสิ่งให้ยึดใหม่

เมื่อมีความรู้มากขึ้น อาจเกิดความคิดว่า “เรารู้แล้ว” เมื่อมีสมาธิ อาจเกิดความคิดว่า “เราเป็นผู้มีสมาธิ” เมื่อเกิดประสบการณ์บางอย่าง ก็อาจเกิดความคิดว่า “เราเป็นผู้เห็น” แม้การศึกษาธรรมเอง ก็อาจกลายเป็นฐานของความสำคัญตนได้

ตรงนี้เป็น การอธิบายเพื่อการปฏิบัติ มิใช่ข้อความตรงในชาลยสูตร แต่สอดคล้องกับทิศทางของพระสูตรที่มีให้นำการรู้เห็น ไปสร้างความยึดมั่นในความเห็น สิ่งสำคัญจึงไม่ใช่เพียง มีผู้รู้เกิดขึ้น แต่คือความยึดถือกำลังลดลงหรือไม่

16. ความหลุดพ้นไม่ใช่การมีทฤษฎีที่ดีที่สุด

คนหนึ่งอาจมีคำอธิบายเรื่องชีวิตที่ละเอียดมาก สามารถโต้แย้งทางปรัชญาได้ดี และอาจมั่นใจว่าความเห็นของตนถูกต้อง แต่ความหลุดพ้นมิได้วัดจากความสามารถในการชนะการอภิปราย พระสูตรนำไปถึง ความสิ้นอาสวะ

ดังนั้น จุดหมายจึงไม่ใช่เพียง มีคำตอบที่ดีที่สุด แต่คือ สิ่งที่ทำให้จิตติดข้องถูกละออกไป

17. ความรู้ที่แท้จริงทำให้การยึดลดลง

หากการศึกษาธรรมทำให้เรารู้มากขึ้น แต่ยึดความเห็นของตนมากขึ้น สิ่งนั้นยังควรได้รับการพิจารณาต่อ เพราะในชาลยสูตร เมื่อการรู้และเห็นดำเนินไปถึงที่สุด ผู้ถามกลับไม่ยืนยันความเห็นสองฝ่ายเหมือนตอนแรก

ตรงนี้ทำให้เห็นลักษณะสำคัญว่า ความรู้ที่เดินไปในทางแห่งความหลุดพ้น ควรทำให้การยึดถือลดลง มิใช่เพียงทำให้ข้อมูลในความคิดเพิ่มขึ้น

18. จากคำถามเรื่องชีวะ สู่ความสิ้นอาสวะ

ชาลยสูตรเริ่มจากคำถามว่า ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน หรือ เป็นคนละอย่างกัน แต่สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาแสดงกลับเป็น เส้นทางแห่งการฝึก จากศีล สู่สมาธิ จากสมาธิ สู่ความรู้และความเห็น และในที่สุด สู่ ความสิ้นอาสวะ

จึงเห็นทิศทางของพระสูตรได้ว่า จาก การตั้งความเห็น ไปสู่ การปฏิบัติ จาก การคิดเกี่ยวกับความจริง ไปสู่ การรู้และเห็น และจาก การรู้และเห็น ไปสู่ความหลุดพ้น

บทสรุป

แก่นสำคัญของชาลยสูตร

ชาลยสูตรเริ่มจากคำถามของ มัณทิยปริพาชก และชาลยปริพาชกว่า ชีวะกับสรีระเป็นอย่างไร เดียวกัน หรือ ชีวะเป็นอย่างหนึ่ง สรีระเป็นอีกอย่างหนึ่ง

พระพุทธเจ้ามิได้ทรงเลือกตอบฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดทันที แต่ทรงแสดงเส้นทางแห่งการฝึก ตั้งแต่ศีล เข้าสู่ฌาน จากฌานเข้าสู่ญาณและความรู้เห็น และดำเนินต่อไปจนถึง ความสิ้นอาสวะ ช่วงแรกเมื่อนักบวชทั้งสองถูกถามว่า ผู้รู้เห็นเช่นนั้นควรกล่าวเรื่องชีวะกับสรีระได้หรือไม่ ทั้งสองยังตอบว่า ควรกล่าวได้

แต่เมื่อการแสดงธรรมดำเนินไปถึงความหลุดพ้นจากอาสวะ ทั้งสองกลับเห็นว่า ไม่ควรกล่าวเช่นนั้น พระสูตรจึงมิได้เพียงเปลี่ยน คำตอบ แต่เปลี่ยน ระดับของการรู้ จากการสร้างความเห็นเกี่ยวกับชีวิต ไปสู่การรู้และเห็นจากการปฏิบัติ และจากการรู้เห็นนั้น ไปสู่ความสิ้นอาสวะ

สิ่งสำคัญจึงมิใช่เพียงว่า เราเลือกความเห็นฝ่ายใด แต่คือ การรู้เห็นนั้นทำให้สิ่งที่ผูกมัดจิตถูกละไปหรือไม่ พระสูตรนี้ช่วยให้แยก ความรู้ ออกจาก ความยึดในความรู้ แยก การเห็น ออกจาก การสร้าง ผู้เห็นขึ้นมาเป็นตัวตน และแยก การมีคำตอบ ออกจาก การพันทุกข์

ดังนั้น จุดหมายมิใช่เพียง รู้ว่าชีวะกับสรีระเป็นอย่างไร แต่คือ รู้และเห็นจนถึงความสิ้นอาสวะ โดยไม่ต้องนำสิ่งที่รู้นั้นกลับมาสร้างเป็นความยึดถืออีก

นี่คือการเดินทางจาก ความเห็นเรื่องชีวิตและตัวตน ไปสู่ การรู้เห็นที่นำไปสู่ความหลุดพ้น

พระสูตรตันตปิฎก เล่ม 1

พระไตรปิฎก เล่ม 9 - ทิฆนิกาย ลีลขันธวรรค

พระสูตรที่ 8 : มหาลีหนาทสูตร

จากการทรมานกาย ผู้การฝึกที่ทำให้กิเลสสิ้นไป

บทนำ

ในสังคมอินเดียสมัยพุทธกาล มีนักบวชหลายสำนักที่ถือว่า ยิ่งกินน้อย ยิ่งนอนน้อย ยิ่งอดทนต่อความลำบาก หรือยิ่งทรมานร่างกายได้มาก ก็ยิ่งแสดงว่าเป็นผู้ปฏิบัติสูง บางคนไม่สวมเสื้อผ้า บางคน

4. ทางที่จะรู้ได้ด้วยตนเอง - อริยมรรคมีองค์ 8

พระพุทธเจ้าตรัสว่า มีทางและข้อปฏิบัติ ซึ่งเมื่อบุคคลดำเนินตามแล้ว ย่อมสามารถรู้และเห็นได้ด้วยตนเองว่า พระองค์ทรงกล่าวธรรม ตามกาล ตามความจริง เป็นประโยชน์ และเป็นไปเพื่อการฝึกทางนั้นคือ อริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ สัมมาทิฐิ – ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ - ความดำริชอบ สัมมาวาจา – การเจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ – การกระทำชอบ สัมมาอาชีวะ - การเลี้ยงชีพชอบ สัมมาวายามะ – ความเพียรชอบ สัมมาสติ – ความระลึกชอบ และ สัมมาสมาธิ - ความตั้งมั่นชอบ

ตรงนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้ามิได้ทรงขอให้ผู้ฟังเชื่อเพียงเพราะคำกล่าวของพระองค์ แต่ทรงให้ ลงมือปฏิบัติ แล้วรู้เห็นด้วยตนเอง

5. กัสสปะกล่าวถึงตบะหลายรูปแบบ

กัสสปดาบสจึงกล่าวถึงวิธีปฏิบัติที่นักบวชบางสำนักถือว่าเป็นเครื่องหมายของความเป็นสมณะ และพราหมณ์ เช่น ไม่สวมเสื้อผ้า กินอาหารอย่างจำกัด ไม่รับอาหารบางชนิด รับอาหารจากบ้านเพียงจำนวนหนึ่ง กินวันละครั้ง เว้นอาหารหลายวัน กินพืชและสิ่งที่หาได้ตามธรรมชาติ สวมเครื่องนุ่งห่มหยาบ ถอนผมและหนวด นอนบนของแข็งหรือสิ่งที่ทำให้ร่างกายลำบาก อยู่กลางแจ้ง และทำตบะในรูปแบบต่าง ๆ

เมื่อมองจากภายนอก การปฏิบัติเช่นนี้อาจดูยากมาก และอาจทำให้คนทั่วไปคิดว่า ผู้ที่ทำได้ต้องเป็นผู้มีธรรมสูง แต่พระพุทธเจ้าทรงนำการพิจารณาไปอีกระดับหนึ่ง

6. ทำตบะมาก แต่ถ้าศีล จิต และปัญญาไม่ถึงพร้อม ก็ยังไม่ถึงที่สุด

พระพุทธเจ้าตรัสว่า แม้บุคคลจะปฏิบัติความลำบากเหล่านั้นทั้งหมด แต่ถ้า ความถึงพร้อมแห่งศีลยังไม่ได้พัฒนา ความถึงพร้อมแห่งจิตยังไม่ได้พัฒนา และ ความถึงพร้อมแห่งปัญญายังไม่ได้พัฒนา บุคคลนั้นก็ยังห่างจากความเป็นสมณะหรือพราหมณ์ตามความหมายที่แท้จริง

นี่คือจุดสำคัญของมหาสีหนาทสูตร เพราะมาตรวัดถูกเปลี่ยนจากร่างกายทนได้มากเพียงใด ไปสู่ กาย วาจา จิต และปัญญาได้รับการฝึกเพียงใด

7. ความลำบากไม่เท่ากับความบริสุทธิ์

การใช้ชีวิตอย่างลำบาก อาจช่วยฝึกความอดทน ช่วยลดความฟุ้งเฟ้อ หรือช่วยให้ผู้ปฏิบัติรู้จักความต้องการของตนเองได้ แต่ความลำบากมิใช่ความบริสุทธิ์ในตัวเอง คนหนึ่งอาจอดอาหารได้หลายวัน แต่ยังโกรธง่าย นอนบนพื้นแข็ง แต่ยังไม่มีความถือตัว ไม่มีทรพัสสิน แต่ยังยึดมั่นในความเห็นของตน หรือแต่งกายอย่างสมณะ แต่ยังคงการค้ายกย่อง

ดังนั้น สิ่งภายนอกเพียงอย่างเดียว ยังไม่สามารถรับรองสภาพจิตภายในได้

8. ตบะเองก็อาจกลายเป็นสิ่งให้ยึด หากผู้ปฏิบัติเกิดความคิดว่า “เราทนได้มากกว่าเขา” “เรากินน้อยกว่าเขา” “เราเคร่งกว่าคนอื่น” หรือ “เราปฏิบัติสูงกว่าเขา” สิ่งนี้ดูเหมือนการลดตัวตน อาจกลับกลายเป็น ฐานของความสำคัญตนรูปแบบใหม่ แทนที่จะยึดทรัพย์ อาจเปลี่ยนไปยึดความเคร่งครัด แทนที่จะภูมิใจในฐานะทางโลก อาจภูมิใจในฐานะนักปฏิบัติ

ดังนั้น การลดสิ่งภายนอก ต้องเดินไปพร้อมกับ การลดความยึดถือภายใน

9. ถ้าความเป็นสมณะอยู่ที่ความลำบากอย่างเดียว ใคร ๆ ก็ทำได้

พระพุทธเจ้าทรงชี้ว่า ถ้าความเป็นสมณะหรือพราหมณ์ วัดกันเพียงจาก การไม่สวมเสื้อผ้า กินน้อย นอนลำบาก หรือทำตบะต่าง ๆ แม้คนทั่วไปก็สามารถทำตามรูปแบบเหล่านั้นได้ ถึงคนรับใช้ ตักน้ำ ก็สามารถทำเช่นนั้นได้

ดังนั้น ความเป็นสมณะต้องมีสิ่งที่ลึกกว่า การทำให้ร่างกายลำบาก สิ่งนั้นคือ การเปลี่ยนแปลงของจิตและการสันทิเลส

10. ความเป็นสมณะอยู่ที่จิตที่ไม่มีเวรและความสิ้นอาสวะ

พระพุทธเจ้าทรงชี้ว่า เมื่อภิกษุพัฒนา จิตที่ไม่มีเวร จิตที่ไม่มีพยาบาท และ จิตประกอบด้วยเมตตา จนถึงการละอาสวะ และทำให้แจ้ง เจโตวิมุตติ และ ปัญญาวิมุตติ ด้วยปัญญาอันยิ่งของตนเอง ในปัจจุบัน บุคคลนั้นจึงเรียกได้ว่า สมณะ และ พราหมณ์

ตามความหมายที่แท้จริง ความเป็นสมณะจึงไม่ได้อยู่เพียงที่ สิ่งที่คนอื่นมองเห็นภายนอก แต่เกี่ยวข้องกับโดยตรงกับ สิ่งที่เกิดขึ้นและสิ่งที่ถูกละภายในจิต

11. เมตตา - จากการเอาชนะร่างกายสู่การลดเวรในจิต

ตรงนี้เป็นประเด็นที่น่าสนใจมาก ผู้ที่สามารถทรมานร่างกายได้มาก อาจยังมีความพยาบาทต่อผู้อื่น แต่ผู้ที่พัฒนาจิตด้วยเมตตา กำลังเปลี่ยนสภาพภายในโดยตรง จาก ความเป็นศัตรู ไปสู่ความไม่มีเวร จากความพยาบาท ไปสู่ความปรารถนาดี

ดังนั้น การฝึกมิใช่เพียง ทำให้ร่างกายอดทน แต่ต้องทำให้ จิตไม่สร้างเหตุแห่งทุกข์แก่ตนและผู้อื่น

12. ความถึงพร้อมแห่งศีล

เมื่อภิกษุสละทูลถามต่อว่า อะไรคือความถึงพร้อมแห่งศีล จิต และปัญญา พระพุทธเจ้าทรงเริ่มแสดงลำดับการฝึก โดยกล่าวถึงการเกิดขึ้นของพระตถาคตในโลก การฟังธรรม การเกิดศรัทธา

การออกบวช และการฝึกตนตามพระธรรมวินัย ภิกษุสำรวมในพระปาติโมกข์ รักษากายและวาจาให้บริสุทธิ์ ประกอบอาชีพบริสุทธิ์ และฝึกศีลในระดับต่าง ๆ นี้เรียกว่า ความถึงพร้อมแห่งศีล ศีลจึงมีไว้เพียงข้อห้าม แต่เป็นพื้นฐานที่ทำให้ชีวิตไม่สร้างความเดือดร้อน และเป็นฐานสำหรับการฝึกจิตในระดับต่อไป

13. ความถึงพร้อมแห่งจิต

จากศีล ผู้ปฏิบัติฝึก อินทรีย์สังวร สติสัมปชัญญะ ความสันโดษ และละนิวรณ์ เมื่อจิตพ้นจากสิ่งที่ยึดเหนี่ยว ย่อมสามารถเจริญ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน นี่คือการถึงพร้อมแห่งจิต ตรงนี้ทำให้เห็นว่า การฝึกจิตไม่ใช่เพียงบังคับกายให้นิ่ง แต่เป็นการทำให้จิตค่อย ๆ หลุดจากสิ่งที่ก่อความฟุ้งซ่านและเศร้าหมอง

14. ความถึงพร้อมแห่งปัญญา

เมื่อจิตตั้งมั่น ผู้ปฏิบัติย่อมจิตไปเพื่อความรู้และความเห็นที่สูงขึ้น พัฒนาญาณตามลำดับ จนกระทั่งรู้ชัด ทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และหนทางแห่งความดับทุกข์ รู้จักอาสวะ เหตุแห่งอาสวะ ความดับแห่งอาสวะ และหนทางที่นำไปสู่ความดับแห่งอาสวะ

เมื่อรู้เห็นเช่นนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจากอาสวะ นี่คือการถึงพร้อมแห่งปัญญา และพระพุทธเจ้าตรัสว่า ไม่มีความถึงพร้อมแห่งศีล จิต และปัญญาอื่นใด ที่สูงกว่านี้ในทางที่ทรงแสดง

15. พระพุทธเจ้าทรงประกาศความเป็นเลิศ

หลังจากทรงแสดงการถึงพร้อมแห่งศีล จิต และปัญญาแล้ว พระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงสมณพราหมณ์ที่ยกย่อง ศีล ตบะ ปัญญา และวิมุตติ ในรูปแบบต่าง ๆ แต่เมื่อกล่าวถึง ศีลอันประเสริฐสูงสุด ตบะอันประเสริฐสูงสุด ปัญญาอันประเสริฐสูงสุด และ วิมุตติอันประเสริฐสูงสุด

พระองค์ตรัสว่า ไม่ทรงเห็นผู้ใดที่เหนือกว่าพระองค์ในธรรมเหล่านั้น นี่เป็นส่วนสำคัญที่นำเข้าสู่ความหมายของคำว่า “สีหนาท” คือการประกาศธรรมอย่างองอาจ มั่นคง และไม่หวั่นไหวต่อการตรวจสอบ

16. ความหมายของ “มหาสีหนาท”

คำว่า สีหนาท หมายถึง เสียงคำรามของราชสีห์ ในที่นี้ใช้เปรียบกับการประกาศธรรมอย่างมั่นใจ พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า พระองค์มิได้ทรงกล่าวธรรมอย่างหลบเลี่ยง แต่ทรง บั่นถือนสีหนาทในที่ประชุม ทรงตอบคำถามเมื่อถูกถาม ทรงอธิบายจนผู้ฟังเข้าใจ ผู้ฟังยอมรับ และสามารถนำสิ่งที่เข้าใจนั้นไปปฏิบัติได้

ดังนั้นชื่อ มหาสิหนาทสูตร จึงไม่ได้หมายถึงการกล่าวอย่างโอ้อวด แต่หมายถึง การประกาศความจริงอย่างมั่นคง เพราะมีความรู้และการปฏิบัติรองรับ

17. พระพุทธเจ้าทรงยกเรื่องนิโครธปริพาชก

เพื่อยืนยันว่าพระองค์มิได้หลีกเลี่ยงการสนทนาเรื่องตบะ พระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งประทับอยู่ เขาคิชฌกูฏ กรุงราชคฤห์ ครั้งนั้น นิโครธปริพาชก ซึ่งดำเนินชีวิตในแนวทางของได้ถามพระองค์เกี่ยวกับการบำเพ็ญตบะ พระองค์ทรงตอบและอธิบาย จนนิโครธเกิดความยินดีในคำตอบ เรื่องนี้ยืนยันว่า พระพุทธเจ้ามิได้ปฏิเสธการสนทนาเรื่องตบะ แต่ทรงตรวจสอบว่า ตบะนั้นนำไปสู่การละกิเลสจริงหรือไม่

18. กัสสปะเกิดศรัทธาและขอบวช

เมื่อกัสสปดาบสได้ฟังธรรมทั้งหมด เขาเกิดความเลื่อมใสอย่างมาก ประกาศถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ และขอบรรพชาอุปสมบทในพระธรรมวินัย

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้ที่เคยอยู่ในลัทธิอื่น หากต้องการเข้ามาบวชในพระธรรมวินัยนี้ ตามปกติต้องอยู่ ปริวาส 4 เดือน เมื่อครบแล้ว หากสงฆ์เห็นสมควร จึงให้บรรพชาและอุปสมบท พร้อมทั้งตรัสว่า ทรงเห็นความแตกต่างระหว่างบุคคล เมื่อกัสสปะได้ฟังเช่นนั้น เขากลับแสดงความตั้งใจอย่างยิ่งว่า หากผู้มาจากลัทธิอื่นต้องอยู่ปริวาส 4 เดือน เขายินดีจะอยู่ถึง 4 ปี แล้วจึงให้สงฆ์พิจารณารับเขาบวช

ถ้อยคำนี้แสดงให้เห็นว่า กัสสปะมิได้เพียงเกิดความพอใจในการสนทนา แต่เกิดความตั้งใจที่จะเปลี่ยนแปลงชีวิตของตนอย่างจริงจัง

19. จาณักบวชเปลี่ยกาย สู่พระอรหันต์

ในที่สุด กัสสปดาบสได้รับการบรรพชาและอุปสมบทในพระธรรมวินัย หลังจากบวชแล้ว ท่านอยู่ผู้เดียว หลีกเร้น ไม่ประมาท และตั้งใจฝึกตน ไม่นานนัก ท่านได้ทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งของตนเอง ซึ่งจุดหมายสูงสุดแห่งพรหมจรรย์ รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีก และ พระกัสสปะได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง

บทสรุป

แก่นสำคัญของมหาสิหนาทสูตร

มหาสิหนาทสูตรเริ่มจากข้อกล่าวหาว่า พระพุทธเจ้าทรงตำหนิตบะทุกชนิด แต่พระองค์ทรงแสดงว่า ข้อกล่าวหาเหล่านั้นไม่จริง พระองค์มิได้ทรงตัดสินการปฏิบัติจาก ความลำบาก หรือ ความสบายเพียงอย่างเดียว เพราะผู้ทำตบะบางคนไปสู่สุคติ บางคนไปสู่ทุคติ ผู้ไม่ทำตบะก็เช่นเดียวกัน

ดังนั้น ต้องพิจารณาให้ลึกลงไปถึง กุศลและอกุศล คือ จิต ปัญญา และ ความหลุดพ้น กัสสปดาบสยกวิธีปฏิบัติที่เคร่งครัดจำนวนมากขึ้นมา

พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า แม้จะทำสิ่งเหล่านั้นได้ทั้งหมด แต่หาก คิเลสยังไม่ถึงพร้อม จิตยังไม่ถึงพร้อม และปัญญายังไม่ถึงพร้อม ก็ยังห่างจากความเป็นสมณะและพราหมณ์ที่แท้จริง ความเป็นสมณะจึงไม่ได้วัดว่า ร่างกายถูกทรมานเพียงใด แต่ต้องดูว่า กิเลสถูกละเพียงใด และเมื่อกล่าวถึงหนทางที่ถูกต้อง พระองค์ทรงชี้ไปยัง อริยมรรคมีองค์ 8 รวมทั้งลำดับการฝึก จากศีล ไปสู่สมาธิ และปัญญา จนถึงความสิ้นอาสวะ

พระองค์ยังทรงประกาศความเป็นเลิศใน ศีล ตบะ ปัญญา และวิมุตติ พร้อมทั้งทรง บันลือสีหนาท อย่างมั่นคงในที่ประชุม นี่เองทำให้ชื่อ มหาสีหนาทสูตร มีความหมายชัดเจน ตอนท้าย กัสสปดาบสเกิดศรัทธา ขอบวช ยอมแม้จะอยู่ปริวาสถึง 4 ปี ไม่นานก็ปฏิบัติจนบรรลุ พระอรหัตผล ดังนั้น มหาสีหนาทสูตรจึงเปลี่ยนมาตรวัดจาก “ใครทนลำบากกว่ากัน” ไปสู่ “ใครฝึกศีล จิต และปัญญาจนกิเลสสิ้นได้” จาก ความเคร่งครัดทางกาย ไปสู่ ความบริสุทธิ์และความหลุดพ้นของจิต และจาก ตบะที่มองเห็นจากภายนอก ไปสู่ การปฏิบัติที่สามารถตรวจสอบได้ด้วยผล คือความสิ้นอาสวะ นี่คือการเดินทางจาก การทรมานกาย ไปสู่การฝึกตนจนหลุดพ้น

พระสูตรตันตปิฎก เล่ม 1

พระไตรปิฎก เล่ม 9 - ทิมนิกาย สีลขันธวรรค

พระสูตรที่ 9 : โปฏฐปาทสูตร

จากคำถามว่า “สัญญาดับอย่างไร” สู่การรู้โดยไม่ยึดแม้คำว่า “ตัวตน

บทนำ

ในชีวิตประจำวัน เรามักรู้สึกรู้ว่า สิ่งที่กำลังรู้ กำลังจำ กำลังคิด และกำลังรับรู้สิ่งต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ดำเนินต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา จนอาจเกิดความรู้สึกว่า ภายในเราคงมีบางสิ่งที่คงที่ และเป็นผู้รับรู้ประสบการณ์ทั้งหลาย แต่ โปฏฐปาทสูตร เริ่มต้นจากคำถามที่น่าสนใจมากกว่า “สัญญาดับได้อย่างไร” หรือกล่าวอย่างง่ายว่า สิ่งที่จิตกำลังหมายรู้และรับรู้อยู่นั้น เกิดขึ้นอย่างไร เปลี่ยนไปอย่างไร และดับลงได้อย่างไร

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า สัญญามีใช้สิ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่มีเหตุ แต่สัมพันธ์กับการฝึก เมื่อผู้ปฏิบัติพัฒนาจิตไปเป็นลำดับ สัญญาหนึ่งเกิดขึ้น และ สัญญาอีกอย่างหนึ่งดับไป

พระสูตรจึงเริ่มจากเรื่อง สัญญา แต่ค่อย ๆ นำไปถึงเรื่องที่ลึกกว่า คือ เมื่อสิ่งที่เรารับรู้เปลี่ยนแปลงได้ แล้วสิ่งที่เราเรียกว่า “เรา” หรือ “ตัวตน” ควรเข้าใจอย่างไร

1. พระพุทธเจ้าเสด็จไปหาปริพาชกโปฏฐปาท

ครั้งนั้น พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้กรุงสาวัตถี ในวันหนึ่ง พระองค์ทรงถือบาตรและจีวรเพื่อเสด็จเข้าสู่กรุงสาวัตถีบิณฑบาต แต่ทรงเห็นว่ายังเช้าเกินไป จึงเสด็จไปยัง ศาลาสนทนาของพระนางมัลลิกา ซึ่งมีโปฏฐปาทปริพาชกพักอยู่กับปริพาชกประมาณ 300 คน

ในเวลานั้น ปริพาชกทั้งหลายกำลังสนทนากันเสียงดังด้วยเรื่องทั่วไปหลายอย่าง เมื่อโปฏฐปาทเห็นพระพุทธเจ้าเสด็จมา จึงขอให้ทุกคนสงบเสียง เพราะทราบว่าพระสมณโคดมทรงยินดีในความสงบ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จถึง โปฏฐปาทได้ต้อนรับและถวายที่นั่งแก่พระองค์

2. จากการสนทนาทั่วไป สู่คำถามเรื่องสัญญา

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า ปริพาชกทั้งหลายกำลังสนทนาเรื่องอะไรกัน โปฏฐปาททูลว่า เรื่องที่กำลังพูดอยู่ในขณะนั้นไม่สำคัญนัก แต่ก่อนหน้านั้นไม่นาน มีสมณพราหมณ์จากหลายลัทธิมาประชุมกัน และเกิดการอภิปรายเรื่องสำคัญว่า “สัญญาของบุคคลดับได้อย่างไร” มีผู้เสนอคำตอบแตกต่างกัน บางคนเห็นว่า สัญญาเกิดขึ้นและดับไปโดยไม่มีเหตุ บางคนเห็นว่ามีผู้หนึ่งนำสัญญาเข้ามาและนำออกไป บางคนเชื่อว่าสัญญาคืออัตตาของบุคคล เมื่อสัญญามา บุคคลจึงมีสัญญา เมื่อสัญญาไป บุคคลจึงไม่มีสัญญา ความเห็นเหล่านี้ต่างกันไป โปฏฐปาทจึงนำปัญหานั้นมาทูลถามพระพุทธเจ้า

3. พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธว่า สัญญาไม่ได้เกิด-ดับอย่างไม่มีเหตุ

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้ที่กล่าวว่าสัญญาเกิดขึ้นและดับไป โดยไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย กล่าวไม่ถูกต้อง เพราะสัญญาของมนุษย์ มีเหตุและมีปัจจัย สัญญาบางอย่างเกิดขึ้น เพราะการฝึก และสัญญาบางอย่างดับลง เพราะการฝึกเช่นกัน นี่เป็นหลักสำคัญของพระสูตร คือ **สภาวะของจิตสามารถเปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัย และการปฏิบัติเป็นส่วนสำคัญของเหตุปัจจัยนั้น**

4. จากชีวิตทั่วไปเข้าสู่การฝึก

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายลำดับการฝึก เริ่มจากการที่พระตถาคตอุบัติขึ้นในโลก ทรงแสดงธรรม บุคคลได้ฟังธรรม เกิดศรัทธา ออกบวช ฝึกศีล สำรวมอินทรีย์ มีสติสัมปชัญญะ รู้จักความพอดี และละนิวรณ์ จากนั้น จิตจึงสามารถเข้าสู่สมาธิที่ละเอียดขึ้นตามลำดับ

ตรงนี้ทำให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงของสัญญา ไม่ได้เริ่มจากการพยายาม“ทำให้สัญญาหายไป” ทันที แต่เริ่มจาก การจัดระบบชีวิตและฝึกจิตอย่างเป็นลำดับ

5. เมื่อจิตเปลี่ยน สัญญาก็เปลี่ยน

เมื่อผู้ปฏิบัติเข้าสู่สมาธิ สัญญาที่เคยสัมพันธ์กับการและชีวิตตามปกติ ค่อย ๆ ถูกแทนด้วยสัญญาที่ละเอียดกว่า เมื่อสัญญาใหม่เกิดขึ้น สัญญาเดิมย่อมดับไป พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักในลักษณะว่า ด้วยการฝึก สัญญาหนึ่งเกิดขึ้น ด้วยการฝึก สัญญาหนึ่งดับไป

ตรงนี้สำคัญมาก เพราะแสดงว่า สัญญาไม่ใช่สิ่งคงที่ แต่เปลี่ยนแปลงตามสภาพของจิต และตามระดับของการ

6. จากสัญญาหยابไปสู่สัญญาที่ละเอียด

เมื่อการฝึกพัฒนาขึ้น สัญญาที่หยาบย่อมดับลง และสัญญาที่ละเอียดขึ้นเกิดแทน พระสูตรกล่าวถึงลำดับของสมาธิ และดำเนินไปถึงรูปสมาบัติบางระดับ เช่น อากาสนัญญาตนะ คือการกำหนดอากาศไม่มีที่สุด จากนั้นถึง วิญญาณัญญาตนะ คือการกำหนดวิญญาณไม่มีที่สุด และต่อไปถึง อากิญจัญญาตนะ คือการกำหนดว่าไม่มีอะไร เมื่อเปลี่ยนระดับของสมาธิ สัญญาที่สัมพันธ์กับระดับก่อนก็ดับ และสัญญาที่ละเอียดกว่าก็เกิดขึ้น

ดังนั้น แม้สิ่งที่ผู้ปฏิบัติรู้สึกว่ “นี่คือประสบการณ์ของเรา” ก็ยังมีการเปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัย

7. จุดสูงสุดของสัญญา และความดับของสัญญา

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายต่อว่า เมื่อผู้ปฏิบัติค่อย ๆ พัฒนาสัญญาอย่างเป็นลำดับ จนถึงจุดที่ละเอียดที่สุด เขาย่อมเห็นว่า หากยังคิดและปรุงแต่งต่อ สัญญาที่ละเอียดนี้อาจดับและสัญญาที่หยาบกว่าอาจกลับเกิดขึ้น ผู้ปฏิบัติจึงไม่คิด ไม่ปรุงแต่งต่อ เมื่อไม่ปรุงแต่ง สัญญานั้นย่อมดับ และสัญญาอื่นที่หยาบกว่าก็ไม่เกิดขึ้นแทน

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า นี่เป็นลักษณะของ ความดับแห่งสัญญาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นลำดับด้วยการฝึก มิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นแบบไม่มีเหตุ

8. สิ่งสำคัญไม่ใช่เพียง “สัญญาดับหรือไม่”

หากอ่านเพียงผิวเผิน เราอาจสนใจว่า ผู้ปฏิบัติสามารถทำให้สัญญาดับได้อย่างไร แต่สาระที่ลึกกว่าคือ สิ่งที่เราคิดว่าเป็นประสบการณ์ที่มั่นคงของเรา สามารถเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัย เมื่อระดับของจิตเปลี่ยน สิ่งที่ถูกรู้ก็เปลี่ยน สัญญาก็เปลี่ยน

ดังนั้น คำถามที่ควรเกิดขึ้นต่อคือ ถ้าสัญญาเปลี่ยนแปลงได้ตลอดตามการฝึก เราจะยึดสิ่งใดว่า “นี่คือตัวเราที่แท้จริง” ได้อย่างไร

9. สัญญากับอัตตาเป็นสิ่งเดียวกันหรือไม่

ไปฐฐปาทจึงทูลถามพระพุทธเจ้าต่อไปในเรื่อง สัญญา กับ อัตตา เขาสงสัยว่า สัญญาเป็นอัตตาของบุคคลหรือไม่ หรือสัญญาเป็นสิ่งหนึ่ง อัตตาเป็นอีกสิ่งหนึ่ง

พระพุทธเจ้าทรงถามกลับว่า โปญฐปาทเข้าใจอัตตาอย่างไร นี่เป็นวิธีสำคัญของพระองค์ แทนที่จะรับคำว่า “อัตตา” มาใช้โดยไม่ตรวจสอบ พระองค์ทรงให้ผู้ถามบอกก่อนว่า กำลังหมายถึงอะไร

10. อัตตาแบบหยาบ

โปญฐปาทเสนอว่า อัตตาอาจเป็น **ตัวตนที่มีรูป** ประกอบด้วยมหาภูตรูป 4 และดำรงอยู่ด้วยอาหาร กล่าวอย่างง่าย คือ ตัวตนที่สัมพันธ์กับร่างกายที่เราใช้ชีวิตอยู่ในปัจจุบัน

พระพุทธเจ้าทรงชี้ว่า แม้สมมติยอมรับอัตตาแบบนี้ตามที่โปญฐปาทเสนอ สัญญาก็ยังไม่ใช่อะไรเดียวกับอัตตานั่น เพราะขณะที่ร่างกายเดิมยังอยู่สัญญาหนึ่งเกิด และ อีกสัญญาหนึ่งดับ จึงเห็นได้ว่า สัญญาเปลี่ยนแปลงไป ในขณะที่สิ่งที่โปญฐปาทกำหนดว่าเป็นอัตตาแบบหยาบยังคงอยู่

11. อัตตาที่สำเร็จด้วยใจ

โปญฐปาทจึงเสนออีกว่า อัตตาอาจเป็น **อัตตาที่สำเร็จด้วยใจ** มีรูป มีอวัยวะครบ และมีอินทรีย์สมบูรณ์ พระพุทธเจ้าก็ทรงใช้หลักเดิม แม้จะถืออัตตาเช่นนั้น สัญญาก็ยังเกิดและดับเปลี่ยนแปลงได้ สัญญาหนึ่งเกิด อีกสัญญาหนึ่งดับ

ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงของสัญญา ก็ยังไม่อาจใช้เป็นหลักฐานว่า สัญญาคือตัวตนถาวร

12. อัตตาที่ไม่มีรูป

โปญฐปาทเสนอเป็นครั้งที่สามว่า อัตตาอาจเป็น **อัตตาที่ไม่มีรูปและประกอบด้วยสัญญา** พระพุทธเจ้าก็ทรงตอบในแนวเดียวกัน แม้สมมติอัตตาชนิดนี้ขึ้น สัญญาก็ยังเกิดขึ้นและดับไป จึงไม่สามารถสรุปง่าย ๆ ว่า สัญญากับอัตตาเป็นสิ่งเดียวกัน

ตรงนี้แสดงให้เห็นว่า พระองค์มิได้รับประกาศทฤษฎีเรื่องตัวตนอีกแบบหนึ่ง แต่ทรงตรวจสอบข้อสมมติของผู้ถามทีละขั้น

13. เมื่อโปญฐปาทถามตรง ๆ ว่า แล้วอัตตาคืออะไร

โปญฐปาทจึงถามว่า เขาสามารถรู้ได้หรือไม่ว่า สัญญาคืออัตตา หรือสัญญาเป็นอย่างหนึ่ง อัตตาเป็นอีกอย่างหนึ่ง

พระพุทธเจ้าตรัสว่า สำหรับโปญฐปาท ผู้มีความเห็น การปฏิบัติ ความพอใจ จุดหมาย และอาจารย์ ต่างจากพระธรรมวินัยนี้ เรื่องดังกล่าวยังเป็นสิ่งที่รู้ได้ยาก คำตอบนี้สำคัญ เพราะแสดงว่า คำถามบางอย่างไม่สามารถเข้าใจได้เพียงด้วยการต่อคำพูดหรือการโต้เถียง แต่เกี่ยวข้องกับ **พื้นฐานของการฝึกและระดับของการรู้เห็นด้วย**

14. จากคำถามเรื่องอัตตา ไปสู่ปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์

ไปฏฐปาทจึงเปลี่ยนไปถามปัญหาต่าง ๆ เช่น โลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง โลกมีที่สุดหรือไม่มีที่สุด ชีวิตกับสรีระเป็นสิ่งเดียวกันหรือคนละอย่างกัน ตถาคตหลังความตายมีอยู่หรือไม่มีอยู่ เป็นต้น

พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระองค์ไม่ทรงพยากรณ์ ปัญหาเหล่านี้ เพราะปัญหาเหล่านี้ ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ที่แท้จริง ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ความคลายกำหนัด ความดับ ความสงบ ความรู้ยิ่ง ความตรัสรู้ และพระนิพพาน

15. สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์

ไปฏฐปาทจึงถามว่า ถ้าเช่นนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องใด พระองค์ตรัสว่า ทรงแสดงว่า นี่คือทุกข์ นี่คือเหตุเกิดแห่งทุกข์ นี่คือความดับทุกข์ และ นี่คือทางที่นำไปสู่ความดับทุกข์ เหตุที่ทรงแสดงธรรมเหล่านี้ เพราะเป็นไปเพื่อ ความเบื่อหน่าย ความคลายกำหนัด ความดับ ความสงบ ความรู้ยิ่ง ความตรัสรู้ และพระนิพพาน

ตรงนี้ทำให้เห็นหลักสำคัญว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้วัดความสำคัญของคำถามจากว่า “คำถามนี้น่าสนใจเพียงใด” แต่จากว่า “คำถามนี้ช่วยให้พ้นทุกข์หรือไม่”

16. ความจริงที่พูดได้ กับความจริงที่ไม่ควรยึด

พระสูตรดำเนินต่อไปถึงประเด็นว่า บางข้อความพระพุทธเจ้าทรงแสดงอย่างชัดเจน แต่บางเรื่องไม่ทรงยืนยันเด็ดขาด เพราะประโยชน์ของคำสอนไม่ได้อยู่ที่ การสร้างระบบความเห็นให้ครบทุกคำถาม แต่คือ การนำผู้ปฏิบัติออกจากทุกข์

ดังนั้น สิ่งที่สำคัญไม่ใช่ว่า เราสามารถตอบทุกปัญหาเกี่ยวกับโลกและตัวตนได้หรือไม่ แต่คือ เมื่อรู้สิ่งใดแล้ว ความโลภ ความโกรธ ความหลง และความยึดมั่น ลดลงหรือไม่

17. คำสอนเรื่อง “การได้อัตตา” 3 แบบ

ต่อมา พระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึง การได้อัตตา 3 แบบ ตามภาษาที่ใช้ในการสนทนา ได้แก่ การได้อัตตาแบบหยาบ คือมีรูป ประกอบด้วยมหาภูตรูป 4 และดำรงด้วยอาหาร การได้อัตตาที่สำเร็จด้วยใจ คือมีรูป สำเร็จด้วยใจ มีอวัยะครบและอินทริย์สมบูรณ์ และ การได้อัตตาที่ไม่มีรูป คือไม่มีรูป และประกอบด้วยสัญญา

สิ่งสำคัญคือ พระพุทธเจ้ามิได้ทรงสอนให้ยึดอัตตา 3 แบบนี้เป็นตัวตนถาวร แต่ทรงใช้ภาษาของผู้สนทนา เพื่อนำไปสู่เรื่อง การละการยึดถืออัตตาแต่ละแบบ

18. ธรรมถูกสอนเพื่อ “ละ” การได้อัตตา

พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระองค์ทรงแสดงธรรมเพื่อ ละการได้อัตตาแบบหยาบ ทรงแสดงธรรมเพื่อ ละการได้อัตตาที่สำเร็จด้วยใจ และทรงแสดงธรรมเพื่อ ละการได้อัตตาที่ไม่มีรูป เมื่อบุคคลปฏิบัติตาม ธรรมฝ่ายอกุศลย่อมถูกละ ธรรมฝ่ายกุศลย่อมเจริญ และปัญญาย่อมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

นี่เป็นประเด็นที่สำคัญมาก เพราะพระองค์ไม่ได้ทรงพยายามช่วยมนุษย์ค้นหา “ตัวตนที่แท้จริง ที่สุด” แต่ทรงแสดงหนทางให้ สิ่งที่เกิดขึ้นไปยึดว่าเป็นตัวตนถูกละออกไปทีละระดับ

19. การละไม่ได้ทำให้ชีวิตกลายเป็นความทุกข์

อาจมีผู้คิดว่า ถ้าละความยึดทั้งหมด ชีวิตคงว่างเปล่า ไม่มีความสุข หรือกลายเป็นความทุกข์ พระพุทธเจ้าตรัสตรงกันข้าม เมื่ออกุศลธรรมถูกละ กุศลธรรมเจริญ และปัญญาพัฒนา ย่อมมี ความปีติ ความสุข ความสงบ สติ สัมปชัญญะ และการอยู่เป็นสุข

ดังนั้น การละความยึด ไม่ได้หมายถึงการทำลายคุณค่าของชีวิต แต่คือการละสิ่งที่ทำให้จิตถูก ผูกมัด

20. เปรียบเหมือนสร้างบันไดขึ้นสู่ปราสาทที่รู้จริงว่ามีอยู่

พระพุทธเจ้าทรงใช้อุปมาเพื่อแสดงความแตกต่างระหว่าง การกล่าวลอย ๆ กับการสอนที่มีสิ่ง ให้ปฏิบัติจริง เปรียบเหมือนคนสร้างบันไดขึ้นสู่ปราสาท ถ้าเขาไม่รู้เลยว่า ปราสาทอยู่ที่ไหน สูงหรือ ต่ำ อยู่ทิศใด

คำกล่าวของเขาย่อมไม่น่าเชื่อถือ แต่ถ้าเขาชี้ได้ว่า นี่คือปราสาท และนี่คือบันไดที่ตั้งอยู่ตรง ปราสาทนั้น คำกล่าวย่อมมีน้ำหนัก พระพุทธเจ้าทรงใช้หลักเดียวกัน สิ่งที่พระองค์ทรงสอนให้ละ เป็นสิ่งที่สามารถชี้ให้เห็นและปฏิบัติได้ มิใช่เพียงทฤษฎีที่ไม่มีทางตรวจสอบ

21. จิตตหัตถิสารีบุตรเข้าร่วมสนทนา

หลังจากนั้นสองหรือสามวัน ไปภูธูปาทเดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าอีกครั้ง พร้อมกับ จิตตหัตถิสารีบุตร หรือจิตตะ บุตรนายควาญช้าง ไปภูธูปาทเล่าให้พระองค์ฟังว่า หลังจากพระองค์จาก ไป บริพาชกบางคนตำหนิเขาว่า รับรองคำพูดของพระพุทธเจ้ามากเกินไป

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า ธรรมบางอย่าง พระองค์ทรงแสดงอย่างเด็ดขาด ส่วนบางอย่างทรง แสดงโดยจำแนกตามเหตุปัจจัย การเข้าใจธรรมจึงต้องรู้ว่า ข้อความใดมีหน้าที่อย่างไร มิใช่้นำทุกคำพูดไปสร้างความเห็นแบบตายตัว

22. อัตตาแต่ละแบบเป็นจริงตามเวลาที่เรียก

จิตตะจึงทูลถามเกี่ยวกับ อัตตาแบบหยาบ อัตตาที่สำเร็จด้วยใจ และอัตตาที่ไม่มีรูป ว่าขณะหนึ่ง แบบใดเป็นตัวตนที่แท้จริงกันแน่ พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า เมื่อมีการได้อัตตาแบบหยาบ ก็เรียกว่า

อิตตาแบบหยาบ ในเวลานั้น เมื่อมีการได้อัตตาที่สำเร็จด้วยใจ ก็เรียกตามนั้น และเมื่อมีการได้อัตตาที่ไม่มีรูป ก็เรียกตามนั้น ไม่จำเป็นต้องนำคำเรียกของแต่ละสภาวะ มาทำให้เป็นสิ่งแวดล้อมรอบทุกเวลา

23. อุปมานม นมสัม เนย และเนยใส

พระพุทธเจ้าทรงยกอุปมาที่ชัดเจนมาก จากแม่โค เกิดน้ำนม จากน้ำนม เกิดนมสัม จากนั้นนมสัม เกิดเนย จากเนย เกิดเนยใส เมื่อยังเป็นน้ำนม เราก็เรียกว่า น้ำนม ไม่เรียกว่าเนย เมื่อกลายเป็นเนยแล้ว เราก็เรียกว่า เนย ไม่จำเป็นต้องยืนยันว่าต้องเรียกว่าน้ำนมตลอดไป คำเรียกจึงสัมพันธ์กับสภาวะที่ปรากฏอยู่ในขณะนั้น

24. “ภาษาของโลก” ใช้ได้ แต่ไม่ต้องยึด

พระพุทธเจ้าตรัสว่า คำต่าง ๆ เหล่านี้เป็น โลกสมัญญา คือคำเรียกของโลก เป็นภาษาที่ชาวโลก ใช้ เป็นวิธีพูดและวิธีบัญญัติของโลก พระตถาคตก็ทรงใช้คำเหล่านี้ แต่ไม่ทรงยึดถือ

25. ใช้ภาษาโดยไม่สร้างตัวตนจากภาษา

เรายังสามารถพูดว่า “ฉันเดิน” “ฉันกิน” “ฉันจำได้” “ฉันกำลังคิด” ได้ตามภาษาปกติ พระพุทธศาสนามิได้บังคับให้มนุษย์เลิกใช้ภาษาทั่วไป แต่สิ่งที่ต้องเรียนรู้คือ เมื่อใช้คำว่า “ฉัน” อย่ารีบสรุปว่า ต้องมีสิ่งหนึ่งที่ยึดที่ไม่เปลี่ยนแปลง และเป็นเจ้าของประสบการณ์ทั้งหมดอยู่ตลอดเวลา ภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร แต่ถ้าไม่รู้เท่าทัน ภาษาก็สามารถกลายเป็นเครื่องมือสร้างความยึดมั่นในตัวตน ได้เช่นกัน

26. จาก “ผู้รู้” ไปสู่การรู้โดยไม่ยึดผู้รู้

โปกฺขุปาทสูตรจึงช่วยขยายประเด็นที่สำคัญมากในการปฏิบัติ เมื่อสัญญาเกิดขึ้น มีการรู้ เมื่อสัญญาเปลี่ยน สิ่งที่ถูกรู้ก็เปลี่ยน หากทุกครั้งที่มีการรู้ จิตสร้างความคิดต่อว่า “เราคือผู้รู้” แล้วเข้าไปยึดผู้รู้นั้น ตัวตนรูปแบบใหม่ก็ถูกสร้างขึ้นอีก

ดังนั้น การปฏิบัติมิใช่ทำให้ การรู้หายไป แต่คือ นี่เป็นการอธิบายขยายความจากทิศทางของพระสูตร ไม่ใช่ข้อความตรงในพระสูตร แต่ช่วยให้เห็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติได้ชัดเจน

27. ผลของการสนทนา

เมื่อได้ฟังธรรม โปกฺขุปาทเกิดความเลื่อมใสอย่างมาก ประกาศขอถึง พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะ และขอให้พระองค์ทรงจำเขาไว้ว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต

ส่วน จิตตหัตถิสารีบุตร ขอบรรพชาและอุปสมบทในพระธรรมวินัย ต่อมา ท่านหลีกเร้น ไม่ประมาท มีความเพียร และไม่ฉะฉานนัก ก็ทำให้แจ้งจุดหมายสูงสุดของพรหมจรรย์ ด้วยความรู้ยิ่งของตนเอง และได้เป็น พระอรหันต์องค์หนึ่ง

บทสรุป

แก่นสำคัญของโปฏฐปาทสูตร โปฏฐปาทสูตรเริ่มจากคำถามว่า “สัญญาดับได้อย่างไร” พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า สัญญามีได้เกิดและดับโดยไม่มีเหตุ แต่สัมพันธ์กับ เหตุปัจจัยและการฝึก เมื่อจิตได้รับการฝึก สัญญาหนึ่งเกิดขึ้น อีกสัญญาหนึ่งดับไป เมื่อการฝึกละเอียดขึ้น สัญญาก็ละเอียดขึ้น จนถึงความดับแห่งสัญญาในลำดับของการปฏิบัติ

จากนั้น คำถามเปลี่ยนจาก “สัญญาดับอย่างไร” ไปสู่ “สัญญากับตัวตนเป็นอย่างไร” โปฏฐปาทเสนออรรถา 3 ลักษณะ คือ อรรถาแบบหยาบ อรรถาที่สำเร็จด้วยใจ และ อรรถาที่ไม่มีรูป พระพุทธเจ้ามิได้ทรงยืนยันว่า แบบใดคือ ตัวตนแท้ถาวร แต่ทรงนำไปสู่การเห็นว่า แม้สัญญาก็เกิดและดับเปลี่ยนแปลงได้ และธรรมที่พระองค์ทรงแสดง เป็นไปเพื่อการยึดอรรถาแต่ละแบบ เมื่อโปฏฐปาทถามปัญหาเกี่ยวกับโลก ชีวะ สรีระ และตถาคตหลังความตาย พระองค์ไม่ทรงพยากรณ์เพราะปัญหาเหล่านั้น ไม่เป็นไปเพื่อ ความเบื่อหน่าย ความคลายกำหนัด ความดับ ความสงบ ความรู้ยิ่ง ความตรัสรู้ และพระนิพพาน

แต่สิ่งที่พระองค์ทรงแสดงอย่างชัดเจนคือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และ มรรค เพราะสิ่งเหล่านี้ สัมพันธ์โดยตรงกับ การพ้นทุกข์ ช่วงท้ายของพระสูตร พระองค์ทรงแสดงหลักสำคัญอีกประการหนึ่งว่า คำต่าง ๆ ที่โลกใช้ รวมทั้งคำที่เกี่ยวกับ บุคคล และตัวตน สามารถใช้เพื่อการสื่อสารได้ แต่พระตถาคตทรงใช้ โดยไม่ยึดถือ

ดังนั้น โปฏฐปาทสูตรจึงค่อย ๆ นำเราเดินจาก สัญญา ไปสู่ อรรถา จาก อรรถา ไปสู่ ความยึดถือ และจาก ความยึดถือ ไปสู่ การใช้ภาษาโดยไม่ถูกภาษาผูกมัด จุดหมายจึงมิใช่เพียงว่า เราจะเรียกสิ่งนี้ว่าอะไร แต่คือ เมื่อเรียกแล้ว จิตยึดสิ่งที่เรียกนั้นหรือไม่ มิใช่เพียงว่า มีการรู้อะไรเกิดขึ้น แต่คือ

เมื่อมีการรู้ จิตสร้าง “ผู้รู้” ขึ้นมาเป็นสิ่งถาวรให้ยึดหรือไม่ และมีใช่เพียงว่า เราสามารถตอบปัญหาเรื่องตัวตนได้ละเอียดเพียงใด แต่คือ ความรู้ของเรานำไปสู่การลดอกุศล เพิ่มกุศล พัฒนาปัญญา และพ้นจากความยึดมั่นหรือไม่ นี่คือการเดินทางจาก “สัญญาดับอย่างไร” ไปสู่ “รู้และใช้สมมติได้ โดยไม่ยึดสมมตินั้นเป็นตัวตน”

พระสูตรต้นตปิฎก เล่ม 1
พระไตรปิฎก เล่ม 9 - ทิมนิกาย สีลขันธวรรค
พระสูตรที่ 10 : สุกกสูตร

จากคำถามว่า “พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้อะไร” สู่ศีล สมาธิ และปัญญาที่ต้องทำให้สมบูรณ์

บทนำ

เมื่อบุคคลสำคัญจากไป สิ่งหนึ่งที่มีมักเกิดขึ้นคือคำถามว่า สิ่งที่ท่านสอนไว้ยังคงอยู่หรือไม่ และ อะไรคือสาระสำคัญที่ควรรักษาและปฏิบัติต่อไป สุกสูตรเกิดขึ้นในช่วงเวลาสำคัญเช่นนั้น พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วไม่นาน

สุภมาณพ โตทยบุตร ได้ทราบว่าท่านพระอานนท์เป็นผู้เคยอยู่ใกล้ชิดพระพุทธเจ้ามาเป็นเวลานาน จึงเกิดคำถามว่า พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญธรรมอะไร และ ทรงให้ประชาชนสมาทาน ตั้งมั่น และดำรงอยู่ในธรรมอะไร

ท่านพระอานนท์มิได้ตอบด้วยการเล่าเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าจำนวนมาก แต่แสดงคำสอนออกเป็นโครงสร้างใหญ่ 3 หมวด คือ อริยสัจจันธ์ อริยสมาธิจันธ์ และ อริยปัญญาจันธ์ สุกสูตรจึงช่วยให้เห็นว่า เมื่อพระศาสดาไม่ประทับอยู่แล้ว สิ่งที่ต้องดำเนินต่อ คือ การฝึกตามธรรมที่พระองค์ทรงสอนไว้

1. เหตุการณ์หลังพระพุทธเจ้าปรินิพพาน

สมัยหนึ่ง เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วไม่นาน ท่านพระอานนท์ทำนบกอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ในเวลานั้น สุภมาณพ โตทยบุตร พักอยู่ในกรุงสาวัตถีด้วยกิจบางอย่าง สุภมาณพมีความประสงค์จะพบพระอานนท์ จึงส่งมาณพคนหนึ่งไปนิมนต์

แต่วันนั้นท่านพระอานนท์ดื่มยาถ่าย จึงบอกว่าเวลายังไม่เหมาะ และจะไปในวันรุ่งขึ้น พอล่วงราตรี ท่านพระอานนท์มี พระเจตกเถระ เป็นผู้ติดตาม เข้าไปยังนิเวศน์ของสุภมาณพ

2. คำถามของสุภมาณพ

สุภมาณพกล่าวกับท่านพระอานนท์ว่า ท่านเป็นผู้ใกล้ชิดพระสมณโคดมมาเป็นเวลานาน จึงน่าจะทราบว่า พระองค์ทรงสรรเสริญธรรมอะไร และทรงให้ประชาชน สมาทาน ตั้งมั่น และดำรงอยู่ในธรรมอะไร คำถามนี้จึงมิใช่เพียงว่า “พระพุทธเจ้าตรัสอะไรไว้บ้าง” แต่เป็นคำถามว่า “ธรรมอะไรที่พระองค์ทรงให้มนุษย์นำไปตั้งมั่นและปฏิบัติจริง”

3. อริยจันธ์ 3

ท่านพระอานนทตอบว่า พระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญ และทรงให้ประชาชนสมาทานตั้งมั่นอยู่ในขั้น 3 คือ อริยสัจขั้น อริยสมาธิขั้น และ อริยปัญญาขั้น คำว่า “ขั้น” ในที่นี้ หมายถึง หมวดหรือกองแห่งการฝึก มีขั้น 5 จึงอาจมองได้ว่า พระอานนทกำลังแสดงเส้นทางใหญ่ 3 ส่วน คือ การฝึกกายและวาจา การฝึกจิต และ การพัฒนาปัญญา

4. อริยสัจขั้น - ฐานของการฝึก

ท่านพระอานนทเริ่มจาก อริยสัจขั้น กล่าวถึงการดำเนินชีวิตของภิกษุอย่างสำรวม เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้ ดำเนินพรหมจรรย์ เว้นจากการกล่าวเท็จและวาจาที่ไม่เหมาะสม รวมทั้งเว้นจากการเลียงชีพและกิจต่าง ๆ ที่ไม่สมควรแก่สมณะ ศีลจึงมีไว้เพียงข้อห้าม แต่เป็นการทำให้ กายและวาจาไม่เป็นเหตุแห่งความเดือดร้อน เมื่อการดำเนินชีวิตไม่สร้างความระแวงและความเสียใจ จิตย่อมมีพื้นฐานที่ดีสำหรับการฝึกขั้นต่อไป

5. ความสุขอันไม่มีโทษภายใน

ภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมไม่ต้องหวาดกลัวภัยที่เกิดจากการละเมิดศีลของตน พระสูตรกล่าวว่า ผู้สมบูรณ์ด้วยศีลเช่นนี้ ย่อมเสวย สุขอันไม่มีโทษภายใน ตรงนี้ทำให้เห็นว่า ศีลมีไว้เพียงข้อจำกัด แต่เป็นเหตุให้เกิด ความเบาใจและความไม่เดือดร้อนภายใน

6. แม้ศีลบริบูรณ์ ยังมีสิ่งที่ต้องทำต่อ

เมื่อท่านพระอานนทแสดงอริยสัจขั้นแล้ว สุภมาณพกล่าวชื่นชมว่า อริยสัจขั้นนี้บริบูรณ์อย่างยิ่ง แต่พระอานนทกล่าวว่า ในพระธรรมวินัยนี้ยังมีกรณียกิจที่ต้องปฏิบัติยิ่งขึ้นไปกว่าขั้นอริยสัจขั้นนี้อีก

ตรงนี้มีค่าสำคัญมาก เพราะแสดงว่า พระพุทธศาสนามีได้หยุดอยู่เพียง การเป็นผู้มีศีล ศีลเป็นฐาน แต่ยังต้องพัฒนาจิต และ ปัญญาต่อไป

7. จากศีลสู่การสำรวมอินทรี

เมื่อการฝึกดำเนินต่อ ภิกษุเป็นผู้ คู้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย เมื่อตาเห็นรูป ไม่รวบถือ ไม่แยกถือ และระวังไม่ให้กุศลธรรมเข้าครอบงำจิต เมื่อหูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายถูกต้องสิ่งสัมผัส และใจรับรู้อารมณ์ ก็ฝึกในลักษณะเดียวกัน การฝึกจึงเริ่มเคลื่อนจาก การสำรวมพฤติกรรม เข้าสู่ การสำรวมจิตเมื่อกระทบอารมณ์

8. สถิตัมปชัญญะ - รู้ตัวในทุกอริยาบท

ผู้ปฏิบัติมี **สติสัมปชัญญะ** รู้ตัวในการก้าวไปและถอยกลับ ในการมอง การคว้าและเหยียดแขน การครองจิวร การกิน การดื่ม การเดิน การยืน การนั่ง การนอน การพูด และการนิ่ง การปฏิบัติจึงมิได้จำกัดอยู่เฉพาะเวลานั่งสมาธิ แต่ครอบคลุม **ชีวิตประจำวันทั้งหมด**

9. มกน้อยและสันโดษ

พระสูตรกล่าวถึง **ความสันโดษ** ในปัจจัยที่จำเป็นแก่ชีวิต สำหรับการอธิบายความเป็นอยู่ของบรรพชิต อาจขยายความร่วมกับ **ความมกน้อย** คือ แม้จะมีสิ่งต่าง ๆ ก็ใช้เท่าที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต และการปฏิบัติ สันโดษทำให้ไม่ดิ้นรนเกินความจำเป็น ส่วนความมกน้อยช่วยให้ **ไม่ขยายความต้องการ** เพียงเพราะมีสิ่งให้ใช้มากขึ้น เมื่อภาระทางความต้องการลดลง จิตก็มีโอกาสสงบและตั้งมั่นได้ง่ายขึ้น

10. การละนิรณ 5

ผู้ปฏิบัติจึงเข้ามาพิจารณา **นิรณ 5** คือ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุกจะ และ วิจิกิฉา นิรณเหล่านี้เป็นเครื่องขัดขวางความตั้งมั่นของจิต เมื่อยังถูกรอบงำ จิตยากที่จะเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างชัดเจน เมื่อสามารถละนิรณได้ จิตย่อมเกิด ความปราโมทย์ ปีติ ความสงบ ความสุข และความตั้งมั่น ตามลำดับ

11. อริยสมาธิขั้น

เมื่อจิตพ้นจากนิรณ ผู้ปฏิบัติเจริญ **ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และ จตุตถฌาน** เป็นลำดับ นี่คือส่วนสำคัญของ **อริยสมาธิขั้น** สมาธิจึงไม่ใช่เพียงการทำใจให้นิ่ง แต่เกิดจากฐานที่ประกอบด้วย ศีล อินทริยสังวร สติสัมปชัญญะ สันโดษ และการละนิรณ

12. แม้สมาธิบริบูรณ์ ก็ยังมีสิ่งที่ต้องทำต่อ

เมื่อพระอานนท์แสดงอริยสมาธิขั้น สุกมาณพกล่าวว่า สมาธิขั้นนี้บริบูรณ์อย่างยิ่ง ถึงขนาดว่า ถ้าสมณพราหมณ์ภายนอกพระศาสนาได้เห็นความสมบูรณ์เช่นนี้ในตน อาจถือว่า เพียงเท่านี้ก็สำเร็จแล้ว

แต่พระอานนท์ยังกล่าวว่า ในพระธรรมวินัยนี้ยังมีกรณียกิจที่ต้องปฏิบัติยิ่งขึ้นไปกว่าขั้นอริยสมาธิขั้นนี้อีก เพราะสมาธิยังต้องเป็นฐานให้เกิด **ปัญญา**

13. สมาธิเป็นฐานของการรู้เห็น

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ ผ่องแผ้ว ปราศจากความเศร้าหมอง ควรแก่การงาน ตั้งมั่น และไม่หวั่นไหว ผู้ปฏิบัติจึงสามารถน้อมจิตไปสู่ **ญาณทัสสนะ** และความรู้ที่สูงขึ้น ตรงนี้ทำให้เห็นความ

สัมพันธของศีล สมาธิ และปัญญา ศีลช่วยจัดการดำเนินชีวิต สมาธิทำให้จิตพร้อม และปัญญาใช้จิตที่พร้อมนั้น เพื่อรู้เห็นตามความเป็นจริง

14. อริยปัญญำขันธ - วิชชา 8

ท่านพระอานนท์แสดง อริยปัญญำขันธ โดยกล่าวถึงวิชา 8 ประการ เริ่มจาก วิปัสสนาญาณ แล้วดำเนินไปสู่ความรู้ต่าง ๆ ตามลำดับ ได้แก่ มโนมยิทธิ อิทธิวิริยิ ทิพพโสต เจโตปริยญาณ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ทิพพจักขุญาณ และ อาสวักขยญาณ

ดังนั้น ปัญญาในที่นี้มีใช้เพียงความจำหรือความสามารถทางความคิด แต่เป็น ความรู้เห็นที่เกิดจากจิตซึ่งได้รับการฝึกแล้ว

15. ความสามารถพิเศษไม่ใช่ปลายทาง

ในวิชาเหล่านี้ บางอย่างอาจทำให้ผู้ศึกษาเกิดความสนใจ เช่น ระลึกชาติ รู้ใจผู้อื่น หรือทิพพจักขุ แต่ลำดับของพระสูตรมิได้จบที่ความสามารถเหล่านี้ จุดปลายอยู่ที่ อาสวักขยญาณ คือความรู้ที่สัมพันธกับ ความสิ้นอาสวะ

ดังนั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดมิใช่ รู้สิ่งพิเศษได้มากเพียงใด แต่คือ สิ่งที่ทำให้จิตถูกผูกมัดถูกละได้เพียงใด

16. อาสวักขยญาณ - เมื่อปัญญานำไปสู่ความหลุดพ้น

ผู้ปฏิบัติรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี่คือทุกข์ นี่คือเหตุเกิดแห่งทุกข์ นี่คือความดับทุกข์ และนี่คือทางที่นำไปสู่ความดับทุกข์ รู้จักอาสวะ เหตุเกิดแห่งอาสวะ ความดับแห่งอาสวะ และทางนำไปสู่ความดับแห่งอาสวะ เมื่อรู้และเห็นอย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจากอาสวะ และรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว ตรงนี้คือจุดที่ ความรู้ เปลี่ยนจาก สิ่งที่อยู่ในความคิด ไปเป็น ความเปลี่ยนแปลงของจิต

17. ศีล สมาธิ และปัญญาเป็นเส้นทางเดียวกัน

ทุกสูตรทำให้เห็นว่า ศีล สมาธิ และปัญญา ไม่ควรถูกแยกเป็นสามเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกัน ศีลช่วยลดเหตุแห่งความเดือดร้อน สมาธิทำให้จิตตั้งมั่น และปัญญานำจิตที่ตั้งมั่นนั้นไปสู่การรู้เห็น

ดังนั้น ศีลเป็นฐานของสมาธิ สมาธิเป็นฐานของปัญญา และปัญญานำไปสู่ ความสิ้นอาสวะ

18. จาก “เป็นคนดี” ไปสู่ “รู้เห็นจนหลุดพ้น”

การรักษาศีลเป็นสิ่งสำคัญ แต่พระสูตรแสดงชัดว่า เมื่อศีลบริบูรณ์แล้ว ยังมีสิ่งที่ต้องทำต่อ เมื่อสมาธิบริบูรณ์แล้ว ก็ยังมีสิ่งที่ต้องทำต่อ จึงเห็นได้ว่า การปฏิบัติไม่ได้หยุดอยู่เพียง ความประพฤติดี แต่ดำเนินต่อไปถึง การฝึกจิต และจากการฝึกจิต ไปสู่ ปัญญาที่ทำให้กิเลสสิ้น

19. เมื่อพิจารณาจากเหตุการณ์หลังปรินิพพาน

สุกสูตรเกิดขึ้นหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วไม่นาน เมื่อสุกมาณพถามว่า พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญธรรมอะไร ท่านพระอานนท์มิได้เสนอแนวทางใหม่ แต่แสดง **ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญและทรงให้ประชาชนตั้งมั่นอยู่** เมื่อพิจารณาจากเหตุการณ์นี้ จึงอาจเห็นได้ว่า การสืบทอดพระพุทธศาสนา มิใช่เพียงการรักษาความทรงจำเกี่ยวกับพระศาสดา แต่คือ **การรักษาและปฏิบัติตามธรรมที่พระองค์ทรงสอนไว้**

20. พระศาสดาปรินิพพาน แต่หนทางยังปฏิบัติได้

แม้พระพุทธเจ้าจะเสด็จปรินิพพานแล้ว แต่ ศีลยังสามารถฝึกได้ สมาธิยังสามารถเจริญได้ ปัญญายังสามารถพัฒนาได้ และความสิ้นอาสวะ ยังคงเป็นจุดหมายของการปฏิบัติ นี่เป็นข้ออธิบายที่สามารถเห็นได้จากโครงสร้างของสุกสูตร คือ **สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ ยังคงเป็นหนทางให้ผู้ปฏิบัติดำเนินต่อไปได้**

21. การถ่ายทอดธรรมต้องรักษาแก่นของธรรม

สุกมาณพมิได้ฟังคำสอนนี้จากพระพุทธเจ้าโดยตรง แต่ฟังจากท่านพระอานนท์ เหตุการณ์นี้ช่วยให้เห็นว่า การถ่ายทอดธรรมจากสาวกสู่ผู้ฟังรุ่นต่อมา มีความสำคัญอย่างยิ่ง แต่สาระสำคัญอยู่ที่ **สิ่งที่ถูกถ่ายทอด ต้องยังคงเป็นธรรมที่พระศาสดาทรงแสดง มิใช่ความเห็นส่วนตัวของผู้ถ่ายทอด** นี่เป็นข้ออธิบายจากบริบทของพระสูตร มิใช่ถ้อยคำตรงของสุกมาณพหรือพระอานนท์

22. ปัญญาขั้นห้าคือขั้นที่ไม่มีกรณียกย่องขึ้นไปอีก

เมื่อท่านพระอานนท์แสดง อริยศีลขั้นห้า อริยสมาธิขั้นห้า และอริยปัญญาขั้นห้า สุกมาณพกล่าวสรรเสริญความบริบูรณ์ของธรรมแต่ละหมวด แต่มีความแตกต่างสำคัญ หลังศีลขั้นห้า ยังมีสิ่งที่ต้องทำต่อ หลังสมาธิขั้นห้า ยังมีสิ่งที่ต้องทำต่อ แต่เมื่อถึงอริยปัญญาขั้นห้า

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า **ในพระธรรมวินัยนี้ ไม่มีกรณียกย่องปฏิบัติยิ่งขึ้นไปกว่าขั้นอริยปัญญาขั้นห้าอีกแล้ว** เพราะการฝึกดำเนินมาถึง ความสิ้นอาสวะแล้ว

23. ผลของการสนทนา

เมื่อได้ฟังธรรม สุกมาณพกล่าวสรรเสริญว่า คำแสดงธรรมของท่านพระอานนท์แจ่มแจ้ง เปรียบเหมือน หางของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือจุดประทีปในที่มืด จากนั้น สุกมาณพประกาศว่า ขอถึง พระโคตม พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะ และขอให้ท่านพระอานนท์ จำเอาไว้ว่า เป็น อุบาสกผู้ถึงสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต

บทสรุป

แก่นสำคัญของสุกสูตร

สุกสูตรเกิดขึ้น หลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วไม่นาน สุกมาณพ โตทยบุตร ถามท่านพระอานนท์ว่า พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญธรรมอะไร และทรงให้ประชาชน สมาทาน ตั้งมั่น และดำรงอยู่ในธรรมอะไร ท่านพระอานนท์ตอบด้วย อริยชั้น 3 คือ อริยศีลชั้น อริยสมาธิชั้น และ อริยปัญญาชั้น ศีล จัดกายและวาจาให้อยู่ในทางที่ไม่สร้างความเดือดร้อน สมาธิ พัฒนาจิตจาก อินทรีย์สังวร สติสัมปชัญญะ ความสันโดษ การละนิวรณ์ ไปจนถึงฌาน ปัญญา พัฒนาจากจิตที่ตั้งมั่น ไปสู่ ญาณทัสสนะ วิชชาต่าง ๆ และถึงที่สุดที่ อาสวักขยญาณ

จุดเด่นของพระสูตรคือ เมื่อศีลสมบุรณ์ ยังมีกรณียกิจที่ต้องทำต่อ เมื่อสมาธิสมบุรณ์ ยังมีกรณียกิจที่ต้องทำต่อ แต่เมื่อปัญญาชั้นดำเนินมาถึงความสิ้นอาสวะ ไม่มีกรณียกิจที่ต้องปฏิบัติยิ่งขึ้นไปกว่านี้อีก

ดังนั้น ศีลไม่ใช่จุดจบ สมาธิไม่ใช่จุดจบ แม้ความรู้พิเศษต่าง ๆ ก็ไม่ใช่จุดจบ จุดหมายอยู่ที่ ปัญญาที่ก่อให้เกิดอัสวสัน สุกสูตรจึงตอบคำถามว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้อะไร” ด้วยการนำผู้ฟังเข้าสู่คำตอบว่า สิ่งที่สำคัญมิใช่เพียงการจำคำสอน แต่คือ การทำศีล สมาธิ และปัญญาให้เกิดขึ้นจริงในชีวิต และเมื่อพิจารณาจากบริบทที่เกิดขึ้นหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพาน พระสูตรนี้ยังช่วยให้เห็นว่า พระศาสนายังคงดำเนินต่อไปได้ ด้วยการศึกษ การปฏิบัติ และ การถ่ายทอดพระธรรมอย่างถูกต้อง นี่คือการเดินทางจาก การถามว่า “พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้อะไร” ไปสู่ การนำสิ่งที่ทรงสอนไว้มา ปฏิบัติจนถึงความสิ้นอาสวะ

พระสูตรตันตปิฎก เล่ม 1

พระไตรปิฎก เล่ม 9 - ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค

พระสูตรที่ 11 : เกวัณฺณสูตร

จากความอัศจรรย์ที่คนอยากเห็น ผู้ปฏิบัติหำริย์แห่งคำสอนที่นำไปสู่ความหลุดพ้น

บทนำ

มนุษย์มักสนใจสิ่งที่ผิดจากธรรมดา หากมีใครสามารถ เหาะไปในอากาศ เดินบนน้ำ หายตัว

ปรากฏตัว รู้ความคิดของผู้อื่น หรือแสดงความสามารถที่คนทั่วไปทำไม่ได้ ผู้คนจำนวนมากอาจเกิดความตื่นตา และอาจเกิดศรัทธาขึ้นทันที

แต่คำถามสำคัญคือ ความตื่นตานั้นทำให้กิเลสลดลงหรือไม่ และ ความศรัทธาที่เกิดจากสิ่งอัศจรรย์ จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ได้หรือไม่ ใน เกวัฏญสูตร เกวัฏญะ คฤหบดีบุตร เห็นว่าเมืองนาลันทา มีประชาชนจำนวนมากและมีความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า จึงเสนอว่า หากพระพุทธเจ้าทรงให้ภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ประชาชนคงยิ่งเลื่อมใสพระองค์มากขึ้น

แต่พระพุทธเจ้ามิได้ทรงเห็นด้วยกับวิธีนั้น พระองค์กลับทรงแสดง ปาฏิหาริย์ 3 ประการ และชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่าง ปาฏิหาริย์ที่ทำให้คนตื่นตา กับ ปาฏิหาริย์แห่งคำสอนที่เปลี่ยนชีวิตของผู้ปฏิบัติ

1. เกวัฏญะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ปาวาริกัมพวัน เมืองนาลันทา เกวัฏญะ คฤหบดีบุตร เข้าเฝ้าพระองค์ แล้วทูลว่า เมืองนาลันทาเป็นเมืองมั่งคั่ง มีประชาชนมาก และผู้คนจำนวนมากเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาค เขาจึงขอให้พระองค์ทรงชี้ภิกษุสักรูปหนึ่ง เพื่อแสดง อิทธิปาฏิหาริย์อันยิ่งกว่าธรรมดาของมนุษย์ เพราะคิดว่า เมื่อประชาชนเห็นแล้ว จะยิ่งเลื่อมใสในพระพุทธเจ้ามากขึ้น เกวัฏญะทูลขอถึงสามครั้ง แต่พระพุทธเจ้ามิได้ทรงอนุญาตตามที่ขอ

2. พระพุทธเจ้ามิได้ทรงใช้ฤทธิ์เป็นเครื่องสร้างศรัทธา

พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระองค์มิได้ทรงสอนภิกษุว่า จงไปแสดงอิทธิปาฏิหาริย์แก่คฤหบดี ประเด็นนี้มีได้หมายความว่า พระองค์ทรงปฏิเสธว่าฤทธิ์ไม่มี ตรงกันข้าม พระสูตรกล่าวถึงความสามารถเหล่านั้นโดยตรง แต่พระองค์ทรงเห็นว่า การใช้ฤทธิ์เป็นฐานของความศรัทธา มีข้อจำกัด เพราะผู้ที่ไม่เชื่อ อาจอธิบายสิ่งที่เห็นไปอีกแบบหนึ่ง

ดังนั้น สิ่งอัศจรรย์ที่ปรากฏแก่ตา จึงยังไม่ใช่หลักประกันว่า ผู้เห็นจะเกิด ปัญญา หรือ ความหลุดพ้น

3. ปาฏิหาริย์ 3 ประการ

พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระองค์ทรงทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งแล้ว ซึ่งปาฏิหาริย์ 3 ประการ คือ อิทธิปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์แห่งฤทธิ์ อาเทศนาปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ในการทลายหรือรู้ความคิดของผู้อื่น และ อนุศาสนีปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์แห่งการพรั่นสอน

พระสูตรจึงมิได้ใช้คำว่า ปาฏิหาริย์ ในความหมายเดียว แต่แยกให้เห็นว่า สิ่งอัศจรรย์แต่ละประเภท มีคุณค่าไม่เท่ากัน

4. อิทธิปาฏิหาริย์

อิทธิปาฏิหาริย์ คือความสามารถพิเศษทางจิต เช่น คนเดียวแสดงเป็นหลายคน หลายคนแสดงเป็นคนเดียว ปรากฏตัว หายตัว ผ่านฝา กำแพง หรือภูเขา ผุดขึ้นหรือดำลงในแผ่นดิน เดินบนน้ำ เหาะไปในอากาศ หรือใช้อำนาจทางจิตไปถึงพรหมโลก ผู้มีศรัทธาที่ได้เห็น อาจเกิดความอัศจรรย์และนำเรื่องไปบอกผู้อื่น แต่ผู้ไม่ศรัทธา อาจตอบว่า ภิกษุนี้ทำได้ด้วย **วิชาคันธาริ**

ดังนั้น สิ่งที่คนหนึ่งเห็นว่าเป็นปาฏิหาริย์ อีกคนหนึ่งก็สามารถตีความเป็นอย่างอื่นได้

5. พระพุทธเจ้าทรงเห็นโทษของอิทธิปาฏิหาริย์

พระพุทธเจ้าตรัสอย่างชัดเจนว่า เมื่อทรงเห็นโทษในอิทธิปาฏิหาริย์เช่นนี้ พระองค์จึงทรง **เหน้อยหน่าย ระอา และ รังเกียจ** เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์

ถ้อยคำตรงนี้สำคัญ เพราะมิใช่เพียงการบอกว่า ฤทธิ์ไม่ใช่จุดหมายสูงสุด แต่ชี้ด้วยว่า หากนำฤทธิ์มาใช้เพื่อสร้างความเชื่อ ผู้คนอาจติดอยู่ที่ **ตัวผู้แสดง** หรือ **ความอัศจรรย์** โดยยังไม่ได้เข้าสู่การรู้เห็นธรรม

6. อาเทศนาปาฏิหาริย์

ปาฏิหาริย์ประการที่สองคือ **อาเทศนาปาฏิหาริย์** คือการทายหรือรู้สภาวะจิตของผู้อื่น รู้ว่าเขากำลังคิดอะไร กำลังตรึกอย่างไร หรือจิตกำลังดำเนินไปทางใด สิ่งนี้ก็น่าอัศจรรย์ แต่ผู้ไม่ศรัทธาก็ยังสามารถกล่าวได้ว่า เกิดจากวิชาหรือวิธีการบางอย่างได้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสในทำนองเดียวกับอิทธิปาฏิหาริย์ว่า ทรงเห็นโทษของอาเทศนาปาฏิหาริย์ จึงทรง **เหน้อยหน่าย ระอา และรังเกียจ**เช่นกัน

7. อนุสาสนีปาฏิหาริย์

ปาฏิหาริย์ประการที่สาม คือ **อนุสาสนีปาฏิหาริย์** พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า ภิกษุพราหมณ์ว่า จงตรึกอย่างนี้ อย่าตรึกอย่างนั้น จงใส่ใจอย่างนี้ อย่าใส่ใจอย่างนั้น จงละสิ่งนี้ และจงเข้าถึงสิ่งนี้อยู่เถิด นี่คือ **อนุสาสนีปาฏิหาริย์**

ปาฏิหาริย์ชนิดนี้ต่างจากสองอย่างแรก เพราะมิได้ทำให้ผู้ฟังเพียง เห็นสิ่งที่คนอื่นทำได้ แต่ทำให้ผู้ฟังรู้ว่า **ตนเองต้องฝึกอะไร**

8. จากผู้ชม สู่ผู้ปฏิบัติ

อิทธิปาฏิหาริย์ ทำให้ผู้คนมองไปที่ **ผู้แสดง** อาเทศนาปาฏิหาริย์ ทำให้ผู้คนสนใจว่า **ผู้นั้นรู้ใจเรา** ได้อย่างไร แต่อนุสาสนีปาฏิหาริย์ นำความสนใจกลับมาที่ **จิตของตนเองว่า** อะไรควรละ อะไรควรเจริญ อะไรควรทำ และอะไรไม่ควรทำ จึงเป็นการเปลี่ยน **ผู้ชม** ให้กลายเป็น **ผู้ปฏิบัติ**

9. อนุศาสนีปาฏิหาริย์ไม่ได้จบที่คำพูด

หลังจากกล่าวถึงการพราศอน พระสูตรมิได้หยุดอยู่เพียงคำว่า “จงทำอย่างนี้” แต่ขยายต่อด้วยลำดับการฝึกทั้งหมด เริ่มจากการเกิดขึ้นของพระตถาคต การฟังธรรม การเกิดศรัทธา การออกบวช การสำรวมในศีล อินทริยสังวร สติสัมปชัญญะ ความสันโดษ การละนิวรรณ์ การเจริญฌาน ญาณทัสสนะ และความรู้ต่าง ๆ จนถึง อาสวักขยญาณ

พระสูตรถึงกับเรียกแต่ละขั้นเหล่านี้ว่า อนุศาสนีปาฏิหาริย์ แสดงว่าปาฏิหาริย์แห่งการสั่งสอนมิใช่เพียงคำพูดที่น่าฟัง แต่คือคำสอนที่นำไปสู่ ผลจากการปฏิบัติจริง

10. ปาฏิหาริย์ที่วัดจากสิ่งที่ถูกละ

หากมองตามลำดับนี้ มาตรฐานของการปฏิบัติ จึงไม่ใช่ว่า ผู้ปฏิบัติทำสิ่งที่คนทั่วไปทำไม่ได้มากเพียงใด แต่คือ ความโลภลดลงหรือไม่ ความพยาบาทลดลงหรือไม่ จิตตั้งมั่นขึ้นหรือไม่ ปัญญาเจริญขึ้นหรือไม่ และท้ายที่สุด อาสวะสิ้นหรือไม่ สิ่งที่สำคัญจึงไม่ใช่เพียงความสามารถที่เพิ่มขึ้น แต่รวมถึงกิเลสที่ลดลง

11. คำถามว่า มหาภูตรูป 4 ดับที่ไหน

จากเรื่องปาฏิหาริย์ พระพุทธเจ้าทรงยกเรื่องภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งเกิดความสงสัยว่า มหาภูตรูป 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ และลม จะดับโดยไม่เหลือ ณ ที่ไหน ภิกษุนั้นได้สมาธิอย่างหนึ่ง จนทางไปสู่เทวโลกปรากฏจึงไปถามเทวดาตามชั้นต่าง ๆ ด้วยความคิดว่า ผู้ที่อยู่ในภูมิสูงกว่า อาจรู้คำตอบของปัญหานี้

12. จากเทวดาชั้นหนึ่งไปสู่อีกชั้นหนึ่ง

ภิกษุถามเทวดาว่า ดิน น้ำ ไฟ และลม ดับโดยไม่เหลือที่ใด แต่เทวดาในแต่ละชั้นตอบว่า ตนไม่รู้ และแนะนำให้ไปถามผู้ที่สูงกว่าต่อไป ภิกษุจึงเดินทางต่อ จนในที่สุด ไปถึง พรหมโลก

เหตุการณ์นี้ทำให้เห็นว่า การอยู่ในภูมิสูงกว่า มีอายุยืนกว่า หรือมีอานุภาพมากกว่า มิได้หมายความว่า จะรู้ความจริงทุกอย่าง

13. แม้มหาพรหมก็ไม่รู้ทุกอย่าง

ในที่สุด ภิกษุได้เข้าไปถาม มหาพรหม มหาพรหมตอบโดยประกาศฐานะของตนว่า เป็นพรหม เป็นมหาพรหม เป็นผู้ยิ่งใหญ่ มีอำนาจ และเป็นใหญ่เหนือพรหมทั้งหลาย แต่ภิกษุไม่ได้ถามว่า ท่านเป็นใคร จึงถามซ้ำว่า ดิน น้ำ ไฟ และลม ดับโดยไม่เหลือ ณ ที่ใด มหาพรหมยังตอบเลียงอีก จนภิกษุย้าคำถาม

14. เมื่อ “ผู้รู้” ต้องยอมรับว่าไม่รู้

ในที่สุด มหาพรหมจับแขนภิกษุ พาออกไปจากหมู่พรหม แล้วกล่าวว่า พรหมบริวารเหล่านั้น เข้าใจว่า มหาพรหมรู้ทุกสิ่ง เห็นทุกสิ่ง แต่ความจริง มหาพรหมเองก็ **ไม่รู้คำตอบของปัญหานี้** จึงกล่าวแก่ภิกษุว่า เหตุใดจึงละพระผู้มีพระภาค แล้วเที่ยวไปแสวงหาคำตอบจากที่อื่น และแนะนำให้กลับไปถามพระพุทธเจ้า

ตรงนี้เป็นเหตุการณ์สำคัญมาก เพราะพระสูตรทำให้เห็นว่า **ผู้ที่ผู้อื่นเชื่อว่ารู้ทุกอย่าง อาจไม่ได้รู้ทุกอย่างจริง**

15. อย่าให้คำว่า “ผู้รู้” กลายเป็นสิ่งที่ต้องรักษา

จากเหตุการณ์นี้ สามารถนำมาอธิบายเพิ่มเติมได้ว่า อันตรายอย่างหนึ่งของการมีสถานะเป็น “ผู้รู้” คือ เมื่อคนอื่นเชื่อว่าเรา **รู้** เราอาจไม่กล้ายอมรับว่า “**เรื่องนี้เราไม่รู้**” เพราะกลัวสูญเสียภาพของตนเอง นี่เป็นข้ออธิบายจากเหตุการณ์ในพระสูตร มิใช่ข้อความตรงที่พระพุทธเจ้าตรัสแต่ช่วยให้เห็นว่า แม้ความรู้ ก็อาจกลายเป็นฐานของ **ความสำคัญตนได้**

16. ภิกษุกลับมาหาพระพุทธเจ้า

ภิกษุนั้นจึงกลับมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า แล้วทูลถามคำถามเดิมว่า ดิน น้ำ ไฟ และลม ดับโดยไม่เหลือที่ใด

พระพุทธเจ้าทรงยกอุปมาเรื่อง **นกที่พ้อคำทางทะเลนำติดเรือไปเพื่อใช้ค้นหาฝั่ง** เมื่อนกถูกปล่อยออกจากเรือ หากเห็นฝั่ง มันก็จะบินไป แต่ถ้าไม่พบฝั่ง มันจะบินกลับมายังเรือ ภิกษุก็เช่นเดียวกัน เที่ยวแสวงหาคำตอบไปจนถึงพรหมโลก แต่เมื่อหาไม่พบ ในที่สุด ก็กลับมาหาพระพุทธเจ้า

17. ปัญหาไม่ได้อยู่เพียงที่คำตอบ แต่อยู่ที่วิธีตั้งคำถาม

พระพุทธเจ้าตรัสว่า คำถามนี้ไม่ควรถามว่า “**มหาภูตรูป 4 ดับโดยไม่เหลือที่ไหน**” แต่ควรถามว่า “**ที่ใด ดิน น้ำ ไฟ และลมไม่ตั้งอยู่**” “**ที่ใด สิ่งยาวและสั้น เล็กและใหญ่ งามและไม่งาม ไม่ตั้งอยู่**” และ “**ที่ใด นามและรูปดับโดยไม่เหลือ**” ตรงนี้มีความสำคัญมาก เพราะพระองค์มิได้เพียงให้ คำตอบใหม่ แต่ทรงแก้ **วิธีตั้งปัญหาด้วย**

18. จากการค้นหาสถานที่ ไปสู่การพิจารณาความดับ

คำถามเดิมทำให้เกิดภาพว่า สิ่งทั้งหลายอาจเดินทางไป **ดับอยู่ ณ สถานที่แห่งหนึ่ง** แต่คำถามที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งใหม่ เปลี่ยนความสนใจจาก “**อยู่ที่ไหน**” ไปสู่ “**ที่ใดสิ่งเหล่านี้ไม่ตั้งอยู่และดับลง**” ตรงนี้ช่วยให้เห็นว่า การศึกษาธรรม ไม่ควรปรับเปลี่ยน **ความดับ** ให้กลายเป็น **สถานที่** เพราะคำว่า ดับ มิได้จำเป็นต้องหมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่อีกแห่งหนึ่ง

19. ข้อความสำคัญตอนท้ายพระสูตร

ตอนท้าย พระพุทธเจ้าตรัสคาถาที่มีข้อความบาสสำคัญว่า วิญญูณฺ อนิทฺสํ อนนฺตํ สพฺพโตปภํ แล้วกล่าวต่อว่า ณ ที่นั่น ดิน น้ำ ไฟ ลม ไม่ตั้งอยู่ สิ่งยาว–สั้น เล็ก–ใหญ่ งาม–ไม่งาม และ นาม–รูป ดับโดยไม่เหลือ และคาถาลงท้ายว่า “เพราะความดับแห่งวิญญูณฺ สิ่งทั้งหมดนี้จึงดับลง ณ ที่นั่น” ข้อความส่วนนี้เป็นธรรมะที่ลึก และมีรายละเอียดด้านการแปลและการตีความ จึงควรระวังไม่สรุปเกินข้อความของพระสูตร

20. อย่าเปลี่ยน “วิญญูณ” ในข้อความนี้ให้กลายเป็นอตตถาวร

ในการอธิบายข้อความตอนนี้ ควรระวังเป็นพิเศษ ไม่ควรนำคำว่า วิญญูณฺ ไปสรุปทันทีว่าเป็น “วิญญูณอมตะ” “จิตถาวร” หรือ “ตัวตนที่เหลืออยู่หลังทุกสิ่งดับ” เพราะตัวคาถาเองลงท้ายด้วยคำว่า “วิญญูณฺสุ นโรเรน” คือ “เพราะความดับแห่งวิญญูณ”

ดังนั้น หากเรานำข้อความนี้ไปสร้าง สิ่งถาวรที่ไม่ดับ ขึ้นมาอีกจะเป็นการอธิบายเกินกว่าที่ข้อความนี้รองรับ

21. มีฤทธิ์ ไม่ได้หมายความว่ามีความว่ามีปัญญาถึงที่สุด

ภิกษุในเรื่องนี้ สามารถไปถึงเทวโลกและพรหมโลกได้ แสดงว่ามีความสามารถทางสมาธิในระดับสูง แต่แม้มีความสามารถเช่นนั้น ก็ยังไม่สามารถตอบปัญหานี้ได้ ตรงนี้ทำให้เห็นความแตกต่างระหว่าง กำลังของจิต กับ ปัญญา การมีความสามารถมาก ไม่ได้แปลว่า เข้าใจธรรมได้ถูกต้องทุกเรื่อง

22. จากฤทธิ์ในตอนต้น ผู้ภิกษุผู้มีฤทธิ์ในตอนท้าย

เมื่อนำทั้งพระสูตรมาพิจารณาร่วมกัน จะเห็นโครงสร้างที่น่าสนใจมาก ตอนต้น เกวัฏฏะอยากให้พระพุทธเจ้าทรงให้ภิกษุ แสดงฤทธิ์ เพื่อให้ประชาชนศรัทธา แต่ตอนท้าย พระพุทธเจ้าทรงเล่าเรื่องภิกษุผู้มีความสามารถทางจิตจริง ซึ่งสามารถไปถึงพรหมโลก แต่ก็ยังหาคำตอบไม่ได้ จึงต้องกลับมาหาพระพุทธเจ้า

เหตุการณ์ทั้งสองส่วน ช่วยกันทำให้เห็นว่า ฤทธิ์มิใช่ปัญญา และความสามารถพิเศษมิใช่หลักประกันแห่งความรู้แจ้ง

23. ความสามารถพิเศษไม่รับรองความหลุดพ้น

ผู้ปฏิบัติอาจ มีสมาธิมาก มีฤทธิ์ เห็นสิ่งที่คนทั่วไปไม่เห็น รู้สิ่งที่คนทั่วไปไม่รู้ แต่สิ่งเหล่านั้น ยังไม่สามารถใช้เป็นหลักฐานว่า กิเลสสิ้นแล้ว พระสูตรจึงช่วยแยก ความสามารถที่เกิดจากการฝึกจิตออกจาก ความหลุดพ้นจากกิเลส อย่างชัดเจน

24. ศรัทธาที่ตั้งอยู่บนความตื่นตา กับศรัทธาที่เกิดจากการปฏิบัติ

เกวัญเสนอให้ใช้ฤทธิ์ เพื่อเพิ่มศรัทธาของประชาชน แต่พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นข้อจำกัดของวิธีนั้น เพราะสิ่งที่น่าตื่นตา สามารถถูกตีความได้หลายแบบ แต่เมื่อบุคคล พังกรรม นำไปปฏิบัติ เห็นอกุศลลดลง กุศลเจริญขึ้น จิตสงบขึ้น และปัญญาเพิ่มขึ้น ศรัทธานั้นย่อมมีฐานอยู่ที่ **สิ่งที่บุคคล พิสูจน์ได้จากการปฏิบัติของตนเอง**

25. จาก “ดูเขาทำ” สู่ “เราต้องทำเอง”

นี่เป็นหลักที่สามารถนำออกมาจากพระสูตรได้ชัดเจน อิทธิปาฏิหาริย์ ทำให้คน ดู อาเทศนา-ปาฏิหาริย์ ทำให้คน **อัสจรรย**ในความสามารถของผู้อื่น แต่อนุสาสนีปาฏิหาริย์ ทำให้คน **ลงมือฝึก** ไม่มีใครรักษาศีลแทนเราได้ ไม่มีใครละนิวรณ์แทนเราได้ ไม่มีใครเจริญปัญญาแทนเราได้ และไม่มีใครทำให้เราสละในจิตของเราสิ้นแทนเราได้ ครุฑชี้ทางได้ แต่ **ผู้ปฏิบัติต้องเดินเอง** แก่นสำคัญของเกวัญสูตร

เกวัญสูตรเริ่มจาก เกวัญจะ **คฤหบดีบุตร** ผู้เสนอให้พระพุทธเจ้าทรงให้ภิกษุแสดงฤทธิ์ เพื่อให้ประชาชนศรัทธามากขึ้น แต่พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นว่า ปาฏิหาริย์มี 3 ประการ คือ **อิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์ และ อนุสาสนีปาฏิหาริย์** พระองค์ทรงเห็นโทษใน อิทธิปาฏิหาริย์ และ อาเทศนา-ปาฏิหาริย์ เพราะผู้ไม่ศรัทธา ยังสามารถอธิบายสิ่งเหล่านั้นไปในทางอื่นได้ แต่ **อนุสาสนีปาฏิหาริย์** ทำให้ผู้ฟังรู้ว่า อะไรควรคิด อะไรไม่ควรคิด อะไรควรใส่ใจ อะไรไม่ควรใส่ใจ อะไรควรละ และอะไรควรเข้าถึง

จากนั้นพระสูตรขยายอนุสาสนีปาฏิหาริย์ไปสู่ ศีล สมาธิ ญาณ และ **ความสิ้นอาสวะ** จึงเห็นได้ว่า ปาฏิหาริย์ที่พระสูตรให้ความสำคัญ มิใช่เพียง **สิ่งที่ผู้สอนสามารถแสดงให้คนอื่นเห็น** แต่คือ **คำสอนที่ทำให้ผู้ฟังสามารถเปลี่ยนตนเองได้**

ส่วนเรื่องภิกษุผู้ไปถามเทวดาและพรหม ทำให้สาระนี้ชัดขึ้นอีก แม้ภิกษุจะมีสมาธิสูง สามารถไปถึงพรหมโลก ก็ยังไม่ได้หมายความว่า จะรู้คำตอบของทุกปัญหา แม้มหาพรหม ซึ่งพรหมอื่นเข้าใจว่าเป็นผู้รู้ทุกสิ่ง ก็ยังต้องยอมรับว่า **ตนไม่รู้** เมื่อภิกษุกลับมาหาพระพุทธเจ้า พระองค์มิได้เพียงตอบปัญหา แต่ทรงแก้ **วิธีตั้งคำถาม** และนำไปสู่การพิจารณา ดิน น้ำ ไฟ ลม นาม รูป และวิญญูณ ในแง่ของความไม่ตั้งอยู่และความดับ

จุดสำคัญจึงไม่ใช่ “**ใครมีฤทธิ์มากกว่า**” แต่คือ “**ใครมีปัญญาที่นำไปสู่ความสิ้นทุกข์**” ไม่ใช่เพียง “**เราเห็นอะไรที่คนอื่นไม่เห็น**” แต่คือ “**สิ่งที่เราเห็นทำให้ความยึดถือของเราลดลงหรือไม่**” และไม่ใช่เพียง “**เรารู้มากเพียงใด**” แต่ต้องถามต่อว่า “**ความรู้ันั้นทำให้กิเลสถูกละหรือไม่**”

นี่คือการเดินทางจาก ปาฏิหาริย์ที่ทำให้ตื่นตา ไปสู่ ปาฏิหาริย์แห่งคำสอน จากความสามารถพิเศษ ไปสู่ปัญญา และจากการมองความอัสจรรยของผู้อื่น กลับมาสู่ การฝึกตนเองจนถึงความสิ้นอาสวะ

พระสูตรตันตปิฎก เล่ม 1
 พระไตรปิฎก เล่ม 9 - ทิณนิกาย ลีลขันธวรรค
 พระสูตรที่ 12 : โลหิจจสูตร
 จากความคิดว่า “รู้แล้วเก็บไว้กับตน” ถูหน้าที่ของผู้ที่ต้องไม่ปิดกั้นทางของผู้อื่น

 บทนำ

เมื่อบุคคลค้นพบสิ่งที่มีคุณค่า คำถามหนึ่งอาจเกิดขึ้นว่า ควรบอกผู้อื่นหรือไม่ บางคนอาจคิดว่าแต่ละคนต้องช่วยตนเอง ไม่มีใครสามารถทำแทนใครได้ ดังนั้น หากเราเข้าใจธรรมแล้ว ก็ควรปฏิบัติของเราไป ไม่จำเป็นต้องสอนคนอื่น ความคิดเช่นนี้ ดูเหมือนมีเหตุผลอยู่ส่วนหนึ่ง เพราะจริงว่า ไม่มีใคร รักษาดีแทนกันได้ ฝึกจิตแทนกันได้ หรือบรรลุธรรมแทนกันได้ แต่ โลหิจจสูตร ชี้ให้เห็นอีกด้านหนึ่งว่า แม้ไม่มีใครเดินแทนใครได้ ผู้รู้ก็สามารถชี้ทางให้ผู้ที่ยังไม่รู้ได้ หากมีธรรมที่สามารถนำผู้อื่นไปสู่ประโยชน์ แต่กลับปิดกั้นไม่ให้เขาได้ฟัง การไม่สอนนั้นอาจมีใจเพียง “การอยู่เฉย ๆ” แต่อาจกลายเป็น การปิดกั้นประโยชน์ของผู้อื่น

ขณะเดียวกัน พระสูตรก็มีได้กล่าวว่า ทุกคนที่มีความรู้เล็กน้อยควรรีบออกไปสอน เพราะพระพุทธเจ้ายังทรงแสดงต่อว่า คุรุบางประเภทสมควรถูกตำหนิ และ คุรุบางประเภทไม่สมควรถูกตำหนิ โลหิจจสูตรจึงเป็นพระสูตรสำคัญเรื่อง ความรับผิดชอบของผู้รู้ และ คุณสมบัติของผู้สอน

1. พระพุทธเจ้าเสด็จถึงหมู่บ้านสาละวตिका

ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จจาริกในแคว้นโกศล พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ 500 รูป เสด็จถึง หมู่บ้านสาละวตिका ในเวลานั้น โลหิจจพราหมณ์ ครองหมู่บ้านสาละวตिका ซึ่งเป็นหมู่บ้านมีประชาชนมาก สมบูรณ์ด้วยหญ้า ไม้ น้ำ และธัญญาหาร และเป็นหมู่บ้านที่ พระเจ้าปเสนทิโกศล พระราชทานให้เขาครอบครอง

2. ความเห็นของโลหิจจพราหมณ์

โลหิจจพราหมณ์มีความเห็นว่า ถ้าสมณะหรือพราหมณ์คนใด บรรลุ ภูตธรรมแล้ว ไม่ควรบอกผู้อื่น เพราะคิดว่า “ผู้อื่นจักทำอะไรให้แก่ผู้อื่นได้” และยังเปรียบว่า เหมือนบุคคล ตัดเครื่องจองจำเก่าได้แล้ว กลับไปสร้างเครื่องจองจำใหม่ขึ้นอีก เขาจึงเห็นว่า การไปสั่งสอนผู้อื่น เป็นความขวนขวายที่เกิดจากความดีด้อย นี่คือการเห็นที่พระพุทธเจ้าจะทรงตรวจสอบในพระสูตรนี้

3. โรธีกัลลบก - บุคคลสำคัญที่เชื่อมเหตุการณ์

เมื่อโลหิจพราหมณ์ทราบว่า พระสมณโคดมเสด็จมาถึงสาวัตถี และได้ยินกิตติศัพท์อันดีงามของพระองค์ จึงเรียก โรติกัลบก หรือ โรติกะช่างกัลบก ให้ไปนิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ มารับภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น

พระพุทธเจ้าทรงรับนิมนต์ด้วยคุณิภาพ วันรุ่งขึ้น โลหิจพราหมณ์จัดภัตตาหารอย่างประณีต และส่งโรติกะไปแจ้งภัตกาล พระพุทธเจ้าจึงเสด็จพร้อมภิกษุสงฆ์ไปยังนิเวศน์ของโลหิจพราหมณ์

4. โรติกะขอให้พระพุทธเจ้าทรงช่วยโลหิจจะ

ขณะที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปยังบ้านของโลหิจพราหมณ์ โรติกัลบกเดินตามเสด็จอยู่เบื้องหลัง และกราบทูลว่า โลหิจพราหมณ์มีความเห็นว่า บรรลุกุศลธรรมแล้ว ไม่ควรบอกผู้อื่น โรติกะจึงขอให้พระพุทธเจ้าทรงช่วยปลดเปลื้องโลหิจพราหมณ์ ออกจากความเห็นนั้น พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “โรติกะ นั่นเป็นหน้าที่ของเรา”

เหตุการณ์นี้มีความหมายมาก เพราะแสดงว่า จุดเริ่มต้นของการสนทนา มิได้เกิดจากการที่พระพุทธเจ้าทรงมุ่งจะตำหนิโลหิจจะ แต่เกิดจากความปรารถนาให้เขาพ้นจากความเห็นที่เป็นโทษ

5. หลังภัตตาหาร พระพุทธเจ้าทรงถามความเห็นของโลหิจจะโดยตรง

เมื่อเสด็จถึงนิเวศน์ โลหิจพราหมณ์ถวายภัตตาหาร แต่พระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ เมื่อพระพุทธเจ้าเสวยเสร็จแล้ว โลหิจพราหมณ์จึงถืออาสนะที่ต่ำกว่า นั่ง ณ ที่สมควร พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า จริงหรือไม่ ที่เขามีความเห็น ว่า สมณะหรือพราหมณ์เมื่อบรรลุกุศลธรรมแล้ว ไม่ควรบอกผู้อื่น โลหิจพราหมณ์ยอมรับว่า ตนมีความเห็นเช่นนั้นจริง

จากตรงนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงเริ่มตรวจสอบความเห็นของเขาอย่างเป็นลำดับ

6. พระพุทธเจ้าทรงใช้เรื่องใกล้ตัวให้โลหิจจะพิจารณา

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า โลหิจจะครองหมู่บ้านสาวัตถีอยู่หรือไม่ เขาตอบว่า ใช่ พระองค์จึงตรัสถามว่า ถ้ามีคนกล่าวว่า ผลประโยชน์ทั้งหมดของหมู่บ้านสาวัตถี ควรเป็นของโลหิจจะแต่ผู้เดียว และประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ไม่ควรได้รับประโยชน์ คนที่กล่าวเช่นนั้น จะเป็นผู้ทำประโยชน์ หรือเป็นผู้ทำความเดือดร้อนแก่ประชาชน โลหิจจะยอมรับว่า ย่อมเป็น ผู้ทำความเดือดร้อน พระองค์จึงนำหลักนี้กลับมาพิจารณา ความเห็นเรื่องการปิดกั้นธรรม

7. ผู้ปิดกั้นธรรมกำลังปิดกั้นประโยชน์ของผู้อื่น

หากมีสมณะหรือพราหมณ์ บรรลุกุศลธรรม แต่มีผู้กล่าวว่า เขาไม่ควรนำธรรมนั้นไปแสดงแก่ผู้อื่น ผู้ที่มีความเห็นเช่นนั้น ย่อมเป็นผู้ขัดขวาง คนที่อาจได้รับประโยชน์จากพระธรรม เช่น ผู้ที่อาจบรรลุ โสคาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล อรหัตผล หรือสร้างเหตุแห่งการไปสู่สุคติ

พระพุทธเจ้าทรงซึ่งเป็นลำดับว่า เมื่อเป็นผู้ทำอันตรายแก่ผู้อื่น ย่อมไม่หวังประโยชน์แก่เขา เมื่อไม่หวังประโยชน์ จิตย่อมตั้งอยู่ในความเป็นปฏิกัมภ์ และเมื่อจิตตั้งอยู่เช่นนั้น ย่อมเป็นมิจฉาทิฎฐิ

8. ไม่มีใครบรรลุแทนกันได้ แต่ชี้ทางให้กันได้

คำของโลหิจจะว่า “ผู้อื่นจักทำอะไรให้แก่ผู้อื่นได้” มีความจริงอยู่ด้านหนึ่ง คือไม่มีใคร บรรลุธรรมแทนผู้อื่นได้ แต่ไม่ควรขยายความจริงนั้นจนกลายเป็นว่า “จึงไม่มีใครช่วยใครได้เลย” ครูไม่สามารถ เดินแทนศิษย์ แต่สามารถ ชี้ทาง ครูไม่สามารถ ละกิเลสแทนศิษย์ แต่สามารถ แสดงสิ่งที่ควรละ ครูไม่สามารถ รู้แทนศิษย์ แต่สามารถ แสดงวิธีให้ศิษย์ปฏิบัติจนรู้ด้วยตนเอง

9. แต่ผู้สอนทุกคนไม่ได้เป็นครูที่ดี

หลังจากทรงแก้ความเห็นเรื่อง “ไม่ควรสอนผู้อื่น” พระพุทธเจ้ามิได้ทรงสรุปว่า ผู้ที่ออกไปสอนทุกคนล้วนทำถูก ตรงกันข้าม พระองค์ทรงแสดงว่า มี **ครู 3 ประเภท** ที่สมควรถูกตำหนิ นี่เป็นจุดสำคัญของโลหิจสูตร เพราะทำให้เกิดความสมดุลว่า ธรรมไม่ควรถูกปิดกั้น แต่ในขณะเดียวกัน ผู้ที่จะเป็นครูก็ต้องตรวจสอบตนเอง

10. ครูประเภทที่ 1 - คนยังไม่ถึง และศิษย์ก็ไม่ฟัง

ครูประเภทแรก คือผู้ที่ออกบวชเพื่อแสวงหา จุดหมายแห่งสมณธรรม แต่ตนเองยังไม่บรรลุ จุดหมายนั้น กลับไปสอนผู้อื่นว่า “สิ่งนี้เป็นประโยชน์แก่พวกท่าน” “สิ่งนี้เป็นความสุขแก่พวกท่าน” แต่สาวก ไม่ฟัง ไม่ใส่ใจ ไม่ตั้งจิตเพื่อรู้ และดำเนินไปตรงข้ามกับคำสอน พระพุทธเจ้าตรัสว่า ครูเช่นนี้สมควรถูกตำหนิ เปรียบเหมือนชายที่พยายามเข้าหาหญิง ทั้งที่หญิงนั้นปฏิเสธ หรือพยายามกอดผู้ที่หันหน้าหนี

11. ครูประเภทที่ 2 - คนยังไม่ถึง แต่ศิษย์ฟัง

ครูประเภทที่สอง ตนเองยังไม่บรรลุ จุดหมายแห่งสมณธรรม แต่ไปสอนผู้อื่น คราวนี้สาวก ฟัง ใส่ใจ ตั้งจิตเพื่อรู้ และไม่หลีกเลี่ยงจากคำสอน แม้เป็นเช่นนั้น ครูประเภทนี้ก็ยัง **สมควรถูกตำหนิ** เพราะตนเองยังมีสิ่งที่ต้องทำ แต่กลับละเลยการฝึกของตน แล้วชวนขยายเรื่องของผู้อื่น พระพุทธเจ้าทรงเปรียบว่า เหมือนคน ละทิ้งนาของตนเอง แล้วไปถอนหญ้าในนาของผู้อื่น

12. รู้เรื่องธรรม กับทำธรรมให้เกิดในตน ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน

ตรงนี้สามารถนำมาอธิบายเพิ่มเติมได้ว่า บุคคลหนึ่งอาจ จำธรรมได้มาก อธิบายได้ดี พูดเก่ง

และมีคนฟังจำนวนมาก แต่สิ่งเหล่านั้น ยังไม่รับรองว่า **ธรรมที่ตนพูดนั้นเกิดขึ้นในตนเองแล้ว**

ดังนั้น การรู้เรื่องธรรม กับ การทำธรรมให้เกิดขึ้นในตน ควรถูกแยกให้ชัด ผู้สอนจึงควรถามตนเองเสมอว่า **สิ่งที่กำลังสอนผู้อื่น ตนเองกำลังปฏิบัติอยู่หรือไม่** นี่เป็นข้ออธิบายขยายจากพระสูตร มิใช่ถ้อยคำตรงของพระพุทธเจ้า

13. ครูประเภทที่ 3 - คนถึงจุดหมายแล้ว แต่สาวกไม่ฟัง

ครูประเภทที่สาม ตนเองบรรลุ จุดหมายแห่งสมณธรรมแล้ว จึงสอนสาวกว่า สิ่งนี้เป็นประโยชน์ สิ่งนี้เป็นความสุข แต่สาวกกกลับไม่ฟัง ไม่ใส่ใจ ไม่ตั้งใจเพื่อรู้ และดำเนินไปในทางตรงกันข้ามกับคำสอน พระพุทธเจ้าตรัสว่า ครูประเภทนี้ก็ **สมควรถูกตำหนิ** เปรียบเหมือนผู้ที่ **ตัดเครื่องจองจำเก่าได้แล้ว แต่กลับสร้างเครื่องจองจำใหม่ขึ้นมา**

14. แม้ถึงธรรมแล้ว ก็ยังต้องระวังความชวนชวายเป็นการเป็นครู

จุดนี้ต้องเข้าใจให้ละเอียด มิใช่หมายความว่า ผู้บรรลุธรรมแล้วไม่ควรสอน เพราะพระพุทธเจ้าเองทรงสอนผู้อื่น แต่พระสูตรกำลังชี้ให้เห็นว่า แม้ผู้สอนจะถึงจุดหมายแล้ว ก็ยังไม่ควรสร้าง **ความผูกพันใหม่** ด้วยความชวนชวายที่จะให้คนที่ไม่รับคำสอน ต้องเชื่อหรือปฏิบัติตามตน จึงต้องแยก **การแสดงธรรมด้วยความเกื้อกูล** ออกจาก **ความยึดคิดว่าผู้อื่นต้องรับคำสอนของเรา**

15. ความปรารถนาดีต้องมีปัญญากำกับ

เมื่อนำหลักนี้มาพิจารณาในทางปฏิบัติ ความปรารถนาดีต่อผู้อื่นเป็นสิ่งสำคัญ แต่ความปรารถนาดี ต้องเดินคู่กับ **ปัญญา** ผู้สอนต้องรู้ว่า อะไรควรพูด ควรพูดเมื่อใด และเมื่อแสดงทางแล้ว ต้องไม่สร้างตัวตนขึ้นว่า **“เขาต้องเชื่อเรา”** หรือ **“เขาต้องทำตามเรา”** นี่เป็นการอธิบายขยาย มิใช่ถ้อยคำตรงในพระสูตร

16. แล้วครูที่ไม่สมควรถูกตำหนิมีหรือไม่

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงครูที่ควรถูกตำหนิ 3 ประเภทแล้ว โลหิจจพราหมณ์ถามว่า **มีครูประเภทใดในโลกที่ไม่สมควรถูกตำหนิบ้าง**

พระพุทธเจ้าตรัสว่า มี แล้วทรงเริ่มแสดงว่า **ตถาคตอุบัติขึ้นในโลก** เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ รู้แจ้งโลก เป็นผู้ฝึกบุคคลที่ควรฝึก เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ เป็นผู้ตรัสรู้ และทรงจำแนกธรรม จากนั้นทรงแสดงลำดับการฝึกของสาวก

17. ครูที่ไม่สมควรถูกตำหนิ - เพราะศิษย์เกิดผลจริง

ผู้ฟังได้ฟังธรรม เกิดศรัทธา ออกบวช รักษาศีล สำรวมอินทรีย์ มีสติสัมปชัญญะ มีความสันโดษ นิเวศน์ และเจริญสมาธิ เมื่อสาวกของครูเข้าถึง **ปฐมฌาน**

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ครูผู้ที่สาวกบรรลุลักษณะเช่นนี้ ไม่สมควรถูกตำหนิ และผู้ที่ตำหนิครู เช่นนั้น ย่อมตำหนิอย่างไม่จริง ไม่แท้ ไม่เป็นธรรม และมีโทษ หลักเดียวกันนี้ดำเนินต่อไป เมื่อสาวก เข้าถึง ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน และฌานต่าง ๆ จนถึง อาสวัภยฌาน

18. จากศีล สมาธิ ไปสู่ความสิ้นอาสวะ

ลำดับการฝึกในส่วนนี้ สัมพันธ์กับรายละเอียดที่ปรากฏแล้วใน สามัญญผลสูตร คือ ศีล อินทริยสังวร สติสัมปชัญญะ ความสิ้นโดย การละนิวรณ์ ฌาน ฌานทัสสนะ มโนมยิทธิ อิทธิวิธี ทิพพโสธ เจโตปริยญาณ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ทิพพจักขุญาณ และ อาสวัภยฌาน

เมื่อสาวกผู้เห็นตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินี ปฏิปทา รวมทั้งรู้ อาสวะ เหตุเกิดแห่งอาสวะ ความดับแห่งอาสวะ และทางแห่งความดับอาสวะ จิตย่อมหลุดพ้น และรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว

19. ครูที่ดีไม่ได้วัดจากจำนวนผู้ติดตาม

เมื่อพิจารณาจากพระสูตร คุณค่าของครู ไม่ได้วัดจากว่า มีคนฟังมากเพียงใด มีผู้ติดตามมากเพียงใด หรือมีชื่อเสียงเพียงใด แต่ดูว่า สาวกได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติจริงหรือไม่ คำสอนจึงต้อง ไม่หยุดอยู่ที่ การฟัง หรือ การเชื่อครู แต่ต้องเดินไปถึง ธรรมที่เกิดขึ้นในผู้ปฏิบัติ

20. ครูชี้ทาง แต่ผู้เรียนต้องเดินเอง

โลหิจจุสูตรจึงช่วยปรับความคิดของโลหิจจะอย่างละเอียด จริงอยู่ ไม่มีใครบรรลุลักษณะได้ แต่จากความจริงข้อนี้ ไม่ควรสรุปว่า ไม่มีใครสอนหรือช่วยกันได้ ครูทำหน้าที่ ชี้ทาง แสดงเหตุ แสดงผล แสดงสิ่งที่ควรละ และสิ่งที่ควรเจริญ แต่สุดท้าย ผู้เรียนต้อง ลงมือปฏิบัติเอง

21. ความรู้ไม่ควรกลายเป็นฐานสร้าง “ผู้รู้”

เมื่อนำหลักของพระสูตรมาพิจารณาต่อ ผู้มีความรู้ควรระวังทั้งสองด้าน ด้านหนึ่ง ไม่ควรเก็บความรู้ไว้เพื่อสร้างความรู้สึกว่า “เรารู้ คนอื่นไม่รู้”

แต่อีกด้านหนึ่ง ก็ไม่ควรสอนด้วยความยึดมั่นว่า “เราคือผู้สอน ทุกคนต้องฟังเรา” เพราะทั้งสองด้าน สามารถกลับมาเป็น ความสำคัญตน ได้

ดังนั้น ธรรมควรเป็นสิ่งที่ เกื้อกูลการละ มิใช่เป็นฐานสร้างตัวตนใหม่ นี่เป็นข้ออธิบายจากแนวของพระสูตร

22. ผลของการสนทนา

เมื่อโลหิจพราหมณ์ได้ฟังพระธรรมทั้งหมด เขาเกิดความเลื่อมใส กล่าวสรรเสริญว่า ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง แจ่มแจ้งอย่างยิ่ง จากนั้น ประกาศขอถึง พระพุทธเจ้า พระธรรม และ พระสงฆ์ เป็นสรณะ และขอให้พระพุทธเจ้าทรงจำเขาไว้ว่า เป็น อุบาสกผู้ถึงสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปตลอดชีวิต

บทสรุป

แก่นสำคัญของโลหิจสูตร

โลหิจสูตรเริ่มจากความเห็นของ โลหิจพราหมณ์ ว่า ถ้าสมณะหรือพราหมณ์บรรลुकุศลธรรมแล้ว ไม่ควรบอกผู้อื่น เพราะ “ผู้อื่นจักทำอะไรให้แก่ผู้อื่นได้” พระพุทธเจ้าทรงชี้ว่า หากมีธรรมที่สามารถเกื้อกูลผู้คน แต่กลับปิดกั้นไม่ให้เขาเข้าถึง ความเห็นนั้น ย่อมเป็นการขัดขวางประโยชน์ของผู้อื่น

แต่พระองค์ก็ได้ทรงสรุปว่า การออกไปสอนทุกกรณีเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เพราะทรงแสดง **ครูที่สมควรถูกตำหนิ 3 ประเภท** คือ

1. ตนเองยังไม่ถึงจุดหมาย และสาวกไม่ฟัง
2. ตนเองยังไม่ถึงจุดหมาย แม้สาวกจะฟัง
3. ตนเองถึงจุดหมายแล้ว แต่สาวกไม่ฟังและไม่ปฏิบัติตาม

จากนั้น ทรงแสดง **ครูที่ไม่สมควรถูกตำหนิ** คือครูผู้แสดงทาง แล้วสาวกสามารถดำเนินตามทางนั้น เกิดผลแห่งการปฏิบัติจริง ตั้งแต่ ศีล สมาธิ ฌาน ญาณ จนถึง ความสิ้นอาสวะ

ดังนั้น ครูที่ดี มิใช่เพียง ผู้มีความรู้ แต่คือ ผู้สามารถแสดงทางที่นำผู้เรียนไปสู่ผลแห่งการปฏิบัติ และผู้เรียนเอง ก็ต้องเป็น ผู้เดินทางนั้นด้วยตนเอง โลหิจสูตรจึงมิได้สอนว่า “รู้แล้วต้องสอนทุกคน” และมีได้สอนว่า “รู้แล้วเก็บไว้กับตน” แต่ทำให้เห็นทางที่ละเอียดกว่า คือ ธรรมไม่ควรถูกปิดกั้น ผู้สอนต้องไม่ละเลยการฝึกตน การสอนต้องมุ่งประโยชน์ของผู้เรียน และ แม้การเป็นครูเองก็ไม่ควรกลายเป็นเครื่องผูกมัดใหม่ของจิต

พระสูตรตันตปิฎก เล่ม 1

พระไตรปิฎก เล่ม 9 - ทิมนิกาย สีลขันธวรรค

พระสูตรที่ 13 : เติวิชสูตร

จากการถามว่า “ทางไหนไปถึงพรหม” ผู้การทำจิตให้มีคุณสมบัติสอดคล้องกับพรหม

บทนำ

เมื่อมนุษย์ต้องการเดินทางไปยังสถานที่แห่งหนึ่ง สิ่งสำคัญคือ ผู้บอกทางต้องรู้จักสถานที่นั้น

และ ต้องรู้ทางที่ไปถึงจริง ถ้าคนหนึ่งบอกว่า “ทางนี้ไปถึงแน่นอน” แต่เมื่อถามว่า เคยไปหรือไม่ ก็ตอบว่า ไม่เคย เคยเห็นสถานที่นั้นหรือไม่ ก็ตอบว่า ไม่เคยเห็น คำบอกทางของเขา ย่อมทำให้เกิดคำถามว่า เราจะมั่นใจได้อย่างไรว่าทางนั้นถูกต้อง ปัญหาเช่นนี้เกิดขึ้นใน เทววิชสูตร วาเสฏฐมาณพ และภารทวาชมาณพ ต่างได้รับคำสอนเรื่อง ทางไปสู่ความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพรหม แต่ได้รับจากอาจารย์คนละฝ่าย วาเสฏฐะเชื่อในทางที่ โปกขรชาติพราหมณ์แสดง ส่วนภารทวาชะเชื่อในทางที่ ตารุกขพราหมณ์ แสดง

ทั้งสองต่างยืนยันว่า ทางของฝ่ายตน คือทางตรง เมื่อตกลงกันไม่ได้ จึงไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์มิได้ทรงตอบทันทีว่า ฝ่ายใดถูก แต่ทรงเริ่มจากคำถามว่า ผู้ที่กำลังสอนทางไปหาพรหมนั้น เคยรู้หรือเห็นพรหมจริงหรือไม่ และจากนั้น ทรงเปลี่ยนการสนทนา จาก การถกเถียงเรื่องคำสอน ไปสู่ การตรวจสอบคุณสมบัติของผู้ที่จะเข้าถึงพรหม

1. เหตุการณ์ที่หมู่บ้านมนสาकुละ

ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จจาริกในแคว้นโกศล พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ 500 รูป เสด็จถึงหมู่บ้านพราหมณ์ชื่อ มนสาकुละ และประทับอยู่ในราวป่ามะม่วง ริมฝั่งแม่น้ำ อจิรวดี ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ในเวลานั้น มีพราหมณ์ผู้มีชื่อเสียงและมั่งคั่งหลายคน อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น เช่น จังกิพราหมณ์ ตารุกขพราหมณ์ โปกขรชาติพราหมณ์ ชาณุสโสณิพราหมณ์ โตเทยพราหมณ์ และพราหมณ์มหาศาลอื่น ๆ

2. วาเสฏฐะกับภารทวาชะโต้เถียงกันเรื่อง “ทาง”

ขณะที่ วาเสฏฐมาณพ และภารทวาชมาณพ ดินทิวพยักพ้อนอยู่ ทั้งสองได้สนทนากันว่า ทางใดเป็นทางตรง ที่จะนำผู้ปฏิบัติไปสู่ ความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพรหม วาเสฏฐะกล่าวว่า ทางที่ โปกขรชาติพราหมณ์แสดง คือทางตรง ส่วนภารทวาชะกล่าวว่า ทางที่ ตารุกขพราหมณ์ แสดง คือทางตรง ทั้งสองไม่สามารถทำให้อีกฝ่ายยอมรับได้ จึงตกลงกันว่า ควรไปทูลถาม พระสมณโคดม

3. หลายทาง แต่บอกว่าจะไปถึงจุดหมายเดียวกัน

เมื่อเข้าเฝ้า วาเสฏฐมาณพทูลว่า พราหมณ์ต่างสำนัก ต่างกล่าวว่า ทางที่ตนแสดง สามารถนำไปสู่ ความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพรหม ได้ จึงเกิดคำถามว่า แม้คำสอนและวิธีปฏิบัติจะต่างกัน ทั้งหมดสามารถเป็น ทางตรง ไปสู่พรหมได้หรือไม่

พระพุทธเจ้าจึงเริ่มตรวจสอบ ไม่ใช่เพียง ตัวคำสอน แต่ตรวจถึง ผู้ที่อ้างว่ารู้ทาง

4. มีใครเคยเห็นพรหมหรือไม่

พระพุทธเจ้าทรงถามว่า ในบรรดาพราหมณ์ผู้รู้ไตรเพท มีใครเคย เห็นพรหมต่อหน้า หรือไม่

วาเสฏฐะตอบว่า ไม่มี พระองค์ทรงถามต่อ ถึงอาจารย์ อาจารย์ของอาจารย์ และพราหมณ์ย้อนหลังขึ้นไปหลายชั่วคน ก็ไม่มีผู้ใดกล่าวว่า ตนเห็นพรหมโดยตรง

ตรงนี้จึงเกิดคำถามสำคัญว่า ถ้าผู้สอนเอง ไม่เคยเห็นจุดหมาย แล้วการรับรองว่า “ทางนี้เท่านั้น นำไปถึงจุดหมายนั้น” จะตั้งอยู่บนฐานใด

5. แม้ฤษีโบราณก็ไม่ได้กล่าวว่า “เราเห็นพรหม”

พระพุทธเจ้าทรงถามต่อถึง ฤษีพราหมณ์โบราณ ผู้แต่งและถ่ายทอดมนตร์พระเวท ซึ่งพราหมณ์รุ่นหลัง นำมาท่อง สวด และสืบทอดกันมา พระองค์ทรงถามว่า ฤษีเหล่านั้นเคยกล่าวหรือไม่ว่า “พวกเรา รู้พรหม” “พวกเราเห็นพรหม” หรือรู้ว่า พรหมอยู่ที่ใด มาจากไหน และไปอย่างไร วาเสฏฐะตอบว่า ไม่มี

ดังนั้น แม้คำสอนจะได้รับการถ่ายทอดมายาวนาน ก็ยังต้องแยก สิ่งที่ได้รับสืบทอดกันมา ออกจาก สิ่งที่เราเห็นด้วยตนเอง

6. คนตาบอดต่อแถวกัน

พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบว่า เหมือน คนตาบอดต่อแถวกัน คนแรกไม่เห็น คนกลางก็ไม่เห็น คนสุดท้ายก็ไม่เห็น แม้จับต่อกันไปเป็นแถว ก็ไม่ได้ทำให้ ผู้ใดมองเห็นขึ้นมา

อุปมานี้มิได้หมายความว่า การเรียนจากครูไม่มีประโยชน์ แต่ชี้ว่า การถ่ายทอดต่อกันม ยาวนาน มิได้ทำให้สิ่งที่ไม่เคยรู้เห็น กลายเป็นสิ่งที่รู้เห็นแล้ว จึงต้องแยก การรับคำสอน ออกจาก การรู้จริง

7. สร้างบันไดขึ้นปราสาทที่ไม่เคยเห็น

พระพุทธเจ้าทรงยกอุปมาอีกว่า มีชายคนหนึ่ง กำลังสร้างบันไดขึ้นปราสาทแต่เมื่อถูกถามว่า ปราสาทนั้นอยู่ที่ไหน อยู่ทิศใด สูงหรือต่ำ หรือมีลักษณะอย่างไร เขากลับตอบว่า ไม่รู้ และเมื่อถามว่า เคยเห็นปราสาทนั้นหรือไม่ ก็ตอบว่า ไม่เคยเห็น แต่ยังยืนยันว่า กำลังสร้างบันไดขึ้นปราสาทนั้น คำกล่าวเช่นนี้ ย่อมเลื่อนลอย

ในทำนองเดียวกัน การอ้างว่าสอน ทางไปถึงพรหม ทั้งที่ไม่เคยรู้หรือเห็นพรหม ก็มีปัญหาลักษณะเดียวกัน

8. จำคำสอนได้ ไม่เท่ากับรู้เห็นจุดหมาย

บุคคลหนึ่งอาจ จำคัมภีร์ได้มาก ท่องได้คล่อง รู้ชื่ออาจารย์ย้อนหลังไปหลายชั่วคน และสามารถอธิบายคำสอนได้ละเอียด แต่ทั้งหมดนี้ ยังเป็นคนละระดับกับ การรู้และเห็นจากการปฏิบัติ

ดังนั้น ความเก่าแก่ของคำสอน จำนวนผู้เชื่อ หรือจำนวนผู้ถ่ายทอด ไม่สามารถแทน ผลแห่งการปฏิบัติได้

9. เรียกฝ่งโน้นให้มาหา

พระพุทธเจ้าทรงยกอุปมาเกี่ยวกับ แม่น้ำอจิรวดี สมมติว่าชายคนหนึ่ง อยู่ฝ่งนี้ และต้องการไปฝ่งโน้น แต่แทนที่จะข้ามแม่น้ำ กลับยืนเรียกว่า “ฝ่งโน้น จงมาหาเราเถิด” แม้จะเรียกมากเพียงใด ฝ่งโน้นก็ไม่สามารถ เคลื่อนมาหาเขาได้ ในทำนองเดียวกัน การสวด การเรียกหา หรือการกล่าวชื่อพรหม โดยไม่ฝึกตน ย่อมไม่ทำให้บุคคล เข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพรหมได้ เพียงด้วยการเรียกหา

10. ถูกมัดไว้ แต่ต้องการข้ามแม่น้ำ

พระพุทธเจ้าทรงยกอุปมาอีกว่า ชายคนหนึ่ง ต้องการข้ามแม่น้ำ แต่ถูกมัดแขนและขาอย่างแน่นหนา บุคคลนั้น ย่อมข้ามไปไม่ได้ พระองค์ทรงเปรียบเทียบ **กามคุณ 5** คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส ที่น่าปรารถนา เป็น เครื่องผูกและเครื่องพันนาการ หากบุคคลยัง หมกมุ่น ติดข้อง หลงไหล ไม่เห็นโทษ และไม่รู้ออก ก็เหมือนผู้ที่ ต้องการข้ามไปอีกฝ่ง แต่ยังถูกมัดไว้

11. ต้องการข้าม แต่กลับคลุมศีรษะนอนอยู่

พระพุทธเจ้าทรงยกอุปมาอีกว่า ชายคนหนึ่ง ต้องการข้ามแม่น้ำอจิรวดี แต่กลับ **คลุมศีรษะนอน** อยู่บนฝ่งนี้ เขาย่อมไม่สามารถข้ามไปยังฝ่งโน้นได้ พระองค์จึงทรงแสดง **นิ वर्ณ 5** คือ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ และ วิจิกิฉา **นิ वर्ณ** เหล่านี้ เป็นเครื่องปิดกั้น เครื่องขวาง เครื่องกั้น และเครื่องพันจิต ผู้ที่ถูกนิ वर्ณ ครอบงำ แต่หวังจะไปอยู่ร่วมกับพรหม จึงเหมือน ผู้ที่อยากข้ามแม่น้ำ แต่ไม่ลงมือข้าม

12. พรหมมีคุณสมบัติอย่างไร

พระพุทธเจ้าทรงถามว่าเสฏฐะว่า ตามที่ได้ยินจากพราหมณ์ผู้ใหญ่ พรหมเป็นผู้ มีภรรยาและทรัพย์หรือไม่ มีความโกรธหรือไม่ มีความพยาบาทหรือไม่ มีจิตเศร้าหมองหรือบริสุทธิ์ และมีการฝึกตนหรือไม่ ว่าเสฏฐะตอบว่า พรหม **ไม่มีภรรยาและทรัพย์ ไม่มีความโกรธ ไม่มีความพยาบาท มีจิตบริสุทธิ์ และ เป็นผู้ฝึกตน**

13. แล้วพราหมณ์ผู้ต้องการไปอยู่กับพรหมเป็นอย่างไร

พระพุทธเจ้าทรงถามต่อว่า พราหมณ์ผู้รู้ ไตรเพท มีชีวิตและจิตใจ สอดคล้องกับพรหมหรือไม่ เมื่อยัง ติดข้องในกาม มีความโกรธ มีความพยาบาท มีจิตเศร้าหมอง และยังไม่ได้ฝึกตน ก็ย่อมมีคุณสมบัติ **ไม่สอดคล้อง** กับพรหมที่ตนอ้างว่า ต้องการไปอยู่ร่วมด้วย ตรึงนี้ทำให้คำถามเปลี่ยนจาก “เราต้องคัมภีร์ของสายไหน” ไปเป็น “จิตของเรามีคุณสมบัติอย่างไร”

14. จุดหมายกับผู้เดินทางต้องสอดคล้องกัน

หลักสำคัญที่ปรากฏจากตรงนี้คือ ถ้าต้องการไปสู่ สภาวะที่ไม่มีเวร ตนเองก็ต้องฝึก ไม่ผูกเวร ถ้าต้องการไปสู่ สภาวะที่ไม่มีพยาบาท ตนเองก็ต้องฝึก ไม่พยาบาท ถ้าต้องการเข้าถึง สภาวะที่ประณีต แต่ยังไม่ปล่อยจิตให้หมกมุ่นอยู่ในสิ่งหยาบ ก็เกิดความไม่สอดคล้องระหว่าง จุดหมาย กับคุณสมบัติของผู้เดินทาง ทางจึงไม่ใช่เพียง รู้ชื่อจุดหมาย แต่ต้อง เปลี่ยนคุณภาพของจิตด้วย

15. พระพุทธเจ้าทรงรู้ทางไปสู่พรหม

วาเสฏฐะกราบทูลว่า เคยได้ยินว่า พระสมณโคดม ทรงรู้ ทางไปสู่ความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพรหม พระพุทธเจ้าทรงถามว่า หากมีชายคนหนึ่ง เกิด เติบโต และอาศัยอยู่ในมณฑลสาเกตแล้วมีคนถามเขาว่า ทางใดไปมณฑลสาเกต ชายผู้นั้นจะลังเลหรือไม่ วาเสฏฐะตอบว่า ไม่ เพราะเขา รู้จักทางจริง

พระองค์จึงทรงแสดงว่า พระตถาคตทรงรู้ พรหม พรหมโลก และข้อปฏิบัติ ที่นำไปสู่พรหมโลก จึงทรงสามารถ แสดงทางนั้นได้

16. จากการถามหาพรหม เข้าสู่การฝึกตน

เมื่อวาเสฏฐะขอให้พระพุทธเจ้า ทรงแสดงทาง พระองค์มิได้เริ่มจาก การเรียกหาพรหม แต่เริ่มจากการฟังธรรม การเกิดศรัทธา การออกบวช การรักษาศีล อินทริยสังวร สติสัมปชัญญะ ความสันโดษ และการละนิวรณ์

จากนั้นจึงทรงแสดง การเจริญจิต ด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และ อุเบกขา

17. เมตตา - ทำจิตให้ไม่มีเวร

ภิกษุมิจิตประกอบด้วย เมตตา แผ่ไปยัง ทิศหนึ่ง ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ เบื้องบน เบื้องล่าง และเบื้องขวาง แผ่ไปทั่วโลก ด้วยจิต ใพบูลย์ กว้างขวาง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร และไม่มี ความเบียดเบียน ตรงนี้จึงเปลี่ยนจาก อยากอยู่กับพรหมไปสู่ ทำจิตให้มีคุณสมบัติสอดคล้องกับพรหม

18. กรุณา

ผู้ปฏิบัติเจริญ กรุณา แผ่ไปทั่วทุกทิศ โดยไม่จำกัดเฉพาะ คนที่รัก คนที่รู้จัก หรือผู้ที่ไป ประโยชน์แก่ตน จิตที่ประกอบด้วยกรุณา ไม่ต้องการให้สัตว์ทั้งหลาย ตกอยู่ในความทุกข์ จึงทำให้ความเบียด - เบียนลดลง

19. มุทิตา

ผู้ปฏิบัติเจริญ มุทิตา คือจิตที่ยินดี เมื่อผู้อื่นประสบสิ่งดี มุทิตาช่วยลด ความอิจฉา ความแข่งขัน

และความรู้สึก ว่า ความดีของผู้อื่น เป็นภัยต่อคุณค่าของตนเอง ผู้ที่มีมุกิตา จึงสามารถ ยินดีกับความ สุขของผู้อื่น โดยไม่ต้องนำกลับมา เปรียบเทียบกับตนเอง

20. อุเบกขา

ผู้ปฏิบัติเจริญ อุเบกขา แผ่ไปทั่วทุกทิศ อุเบกขาในที่นี้ มิใช่ ความเฉยชา หรือไม่สนใจผู้อื่น แต่เป็นการฝึกจิต ไม่ให้ถูก ความรัก ความชัง ความลำเอียง และความยึดติด ลากไปจนเสียความสมดุล

21. พรหมวิหาร 4 - เป็นการเจริญจิต มิใช่เพียงคิดดี

เมตตา กรุณา มุทิตา และ อุเบกขา ซึ่งโดยทั่วไปเรียกรวมว่า พรหมวิหาร 4 ในพระสูตรนี้ มิได้เป็นเพียง ความคิดดีเป็นครั้งคราว แต่เป็น การเจริญจิต ให้แผ่กว้าง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร และไม่มี ความเบียดเบียน

ดังนั้น สิ่งสำคัญมิใช่เพียง รู้ความหมายของพรหมวิหาร แต่ต้อง ทำให้คุณสมบัติเหล่านี้เกิดขึ้นใน จิตจริง

22. ทำตนให้สอดคล้องกับพรหม

เมื่อผู้ปฏิบัติ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท มีจิตบริสุทธิ์ และฝึกตน เขาจึงมีคุณสมบัติ สอดคล้องกับพรหม ผู้ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท และมีจิตบริสุทธิ์

พระสูตรจึงแสดงว่า เป็นฐานะที่เป็นไปได้ ที่บุคคลผู้ฝึกจิตเช่นนี้ เมื่อกายแตกหลังความตาย จะเข้าถึง ความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพรหม

23. ทางไม่ได้ อยู่ที่ชื่อของสำนัก

ตอนต้น วาเสฏฐะกับภารทวาชะเถียงกันว่า คำสอนของอาจารย์ใครถูก แต่เมื่อพระสูตรดำเนินมาถึงตรงนี้ คำถามเปลี่ยนไปเป็น “จิตของเราถูกฝึกอย่างไร” เพราะต่อให้ อ้างคำภีร์ได้ ท่องได้มาก มีอาจารย์ที่มีชื่อเสียง หรือสืบสายมายาวนาน ถ้าจิตยัง มีเวร มีพยาบาท ถูกกามผูกไว้ และถูกนิรวณครอบงำ การรู้ชื่อของทาง ก็ยังไม่เท่ากับ การเดินอยู่บนทางนั้น

24. รู้ทาง กับเดินทาง มิใช่สิ่งเดียวกัน

คนหนึ่งอาจรู้ว่า เมตตาคืออะไร กรุณา คืออะไร มุทิตาคืออะไร อุเบกขาคืออะไร แต่เมื่อถูกกระทบ ยังโกรธง่าย เมื่อผู้อื่นได้ดี ยังอิจฉา เมื่อถูกใจ ก็ยึด เมื่อไม่ถูกใจ ก็พลั้งใจ ความรู้เรื่องพรหมวิหาร ยังไม่ได้กลายเป็น พรหมวิหารในจิต ดังนั้น รู้คำ กับ เกิดธรรม ต้องแยกออกจากกัน

25. การเรียกหาสิ่งสูง ไม่เท่ากับการพัฒนาจิตให้สูง

พระสูตรใช้อุปมาเรื่อง คนเรียกฝั่งโน้น ให้เข้ามาหาตน จึงสามารถนำมาอธิบายได้ว่า การเรียกหา กล่าวถึง หรือสวดถึงสิ่งประเสริฐ มีอาทวน การพัฒนาตนเอง ได้ หากปากกล่าวถึง เมตตา แต่จิตยังผูกเวร กล่าวถึง พรหม แต่ยังหมกมุ่นในกามและพยาบาท สิ่งทีกล่าว กับ สิ่งทีจิตเป็น ข้อมยังไม่ตรงกัน

26. อย่าให้ความรู้จากคัมภีร์กลายเป็นตัวตนใหม่

คำว่า **เตวิชชะ** ในบริบทของพระสูตร เกี่ยวข้องกับ ผู้รู้ ไตรเพท แต่พระพุทธเจ้าทรงนำการสนทนา จากความรู้ในคัมภีร์ ไปตรวจสอบ ผลที่เกิดขึ้นในจิต

ตรงนี้สามารถนำมาอธิบายเพิ่มเติมว่า แม้การศึกษาธรรม ก็ต้องระวัง ไม่ให้ความรู้กลายเป็น **“เราเป็นผู้รู้”** ขึ้นมาใหม่ เพราะความรู้ที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติ ควรทำให้ ความหลง ความโกรธ ความยึดถือ และความสำคัญตน ลดลง นี่เป็นข้ออธิบายขยาย มิใช่ถ้อยคำตรงในพระสูตร

27. จากถามว่า “ใครถูก” ผู้ตรวจดูว่า “จิตเราเป็นอย่างไร”

ตอนต้น วาเสฏฐะและภราทวาชะถามว่า **ทางของใครถูก** แต่พระพุทธเจ้าทรงนำไปสู่การตรวจว่า ผู้สอน รู้จุดหมายจริงหรือไม่ และในที่สุด นำกลับมาที่ **จิตของผู้ปฏิบัติ** ว่า มีเวรหรือไม่ มีพยาบาทหรือไม่ ถูกถามผูกไว้หรือไม่ ถูกนิวัตรครอบงำหรือไม่ และสามารถเจริญ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ได้หรือไม่ จึงเปลี่ยนจาก **ถามว่าผู้อื่นพูดถูกหรือไม่** ไปสู่ **ตรวจว่าธรรมเกิดขึ้นในตัวเราหรือไม่**

28. ผลของการสนทนา

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมจบ วาเสฏฐะมาณพและภราทวาชะมาณพ กล่าวสรรเสริญพระธรรมว่า แจ่มแจ้งอย่างยิ่ง เปรียบเหมือน หางของทีที่คว่ำ เปิดของทีปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือจุดประทีปในที่มืด จากนั้น ทั้งสองประกาศถึง **พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์** เป็นสรณะ และขอให้พระองค์ทรงจำพวกเขาไว้ว่า เป็น **อุบาสกผู้ถึงสรณะตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นไปตลอดชีวิต**

บทสรุป

แก่นสำคัญของเตวิชสูตร

เตวิชสูตรเริ่มจาก **ความขัดแย้งเรื่องทาง** วาเสฏฐะถือว่า ทางของ **โปกขรสาติพราหมณ์** เป็นทางตรง ส่วนภราทวาชะถือว่า ทางของ **ตารุกขพราหมณ์** เป็นทางตรง ทั้งสองทางต่างอ้างว่า นำผู้ปฏิบัติไปสู่ **ความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพรหม**

พระพุทธเจ้ามิได้ทรงเริ่มด้วยการตัดสินว่า อาจารย์ฝ่ายใดถูก แต่ทรงถามว่า **ผู้สอนเหล่านั้นเคยรู้หรือเห็นพรหมจริงหรือไม่** เมื่อคำตอบคือ **ไม่เคย** พระองค์จึงทรงใช้อุปมา **คนตาบอดต่อแถวกัน และคนสร้างบันไดขึ้นปราสาทที่ไม่เคยเห็น** เพื่อแสดงว่า การสืบคำสอนต่อกันมา ไม่ได้หมายความว่า ผู้ถ่ายทอด รู้เห็นจุดหมายนั้นจริง

พระองค์ยังทรงแสดงว่า ผู้ที่ต้องการไปอยู่ร่วมกับพรหม แต่ยังถูก กามคุณ 5 ผูกไว้ และถูก นิเวศ 5 ครอบงำ ย่อมมีคุณสมบัติ ไม่สอดคล้องกับพรหม จากนั้น พระองค์ทรงให้พิจารณาว่า พรหม ไม่มีความโกรธ ไม่มีความพยาบาท มีจิตบริสุทธิ์ และเป็นผู้ฝึกตน

ดังนั้น ผู้ที่ต้องการไปอยู่ร่วมกับพรหม ก็ควรทำจิตของตน ให้เดินไปในทิศเดียวกัน ทางที่ พระพุทธเจ้าทรงแสดง จึงดำเนินจาก ศีล อินทรีย์สังวร สติสัมปชัญญะ ความสันโดษ การละนิเวศ ไปสู่การเจริญ เมตตา กรุณา มุทิตา และ อุเบกขา แผ่ไปทั่วทุกทิศ กว้างขวาง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร และไม่มีความเบียดเบียน

แก่นของพระสูตรจึงไม่ใช่เพียง “ทางของใครถูก” แต่คือ “ผู้เดินทางกำลังทำตนให้สอดคล้องกับ จุฬามายหรือไม่ว่าง” ไม่ใช่เพียง “เราเชื่อคำสอนอะไร” แต่คือ “สิ่งที่เราเชื่อเกิดขึ้นในจิตหรือยัง” และ ไม่ใช่เพียง “เราอยากไปอยู่กับพรหม” แต่คือ “จิตของเรามีเวร มีพยาบาท หรือมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขามากเพียงใด”

เดวาชสูตรจึงเป็นพระสูตรที่เหมาะสมสำหรับปิด ทิมนิกาย สิ้นชั้นวรรค เพราะพาผู้อ่านจาก ความรู้ในคัมภีร์ ไปสู่ คุณภาพของจิต จาก การอ้างทาง ไปสู่ การเดินทางจริง และจาก การถามถึง พรหม กลับมาสู่ การทำจิตของตนให้มีคุณสมบัติสอดคล้องกับพรหม